ГАЗЕТА
ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ
БЕЛАРУСІ

ЛіМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

3 ЛІСТАПАДА 1995 г. № 44 (3816) Кошт 2 500 руб.

НАЦЫЯНАЛІЗМ ЯК КАНСТРУКТЫЎНАЯ СІЛА

Юры ХАДЫКА: "І апошняю крыніцаю гэтага антыдэмакратычнага ўплыву застаецца расійскі імперыялізм. У гэтым сцвярджэнні няма ніякай крыўды для вялікага рускага народа, бо ён, як і іншыя народы царскай Расіі, а затым бальшавіцкай імперыі, быў заложнікам палітыкі сваіх кіруючых колаў".

4

ПІСЬМЁНЫ НА ПЯСКУ

Валерый РАЕЎСКІ: "У любыя часы, як бы мякка ні сцяліла ўлада, мастак заўжды стане ў апазіцыю ёй. Так атрымліваецца. Так прызначана. Так ураўнавана, ці што. Мо таму Карл Маркс так паважаў Шэкспіра?"

5

"Я СТАНОЎЧЫ ГЕРОЙ НАШАГА ЧАСУ"

Аляксандр ЛАБУШ: "Ні ў жыцці, ні на сцэне беларусу ўсё яшчэ не выпадае магчымасці зрабіцца паўнакроўным, здаровым, прапагандаваць свой лад жыцця, свае каштоўнасці, светаўспрыманне... не жартам, не ахвярна, не з іроніяй".

7

ВЫБРАНАЕ З УСПАМІНАЎ

Тадас ІВАНАЎСКАС: "Цяперашні чалавек другі — тут мімаволі ўспомніш, што казалі яшчэ ў Рыме: чалавек чалавеку воўк... Калі ты гаворыш з другім чалавекам, то павінен добра падумаць над кожным сваім і яго словам, каб не зрабіць шкоды сабе і, магчыма, другім".

14—15

ПОБАЧ І РАЗАМ З КУПАЛАВЫМ

Нагоды напісаць пра тэатр і цяпер трэба... шукаць. Заняць тэатральнаю тэмаю восем лімаўскіх палос паспрыяў юбілей Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Сямідзесяціпяцігадовы. (Дарэчы, сам юбілей, які прыпаў на 14 верасня, "ЛіМ" ужо адзначыў. N 37). Натуральна, без інтэрв'ю з Валерыем Раеўскім, ягоным мастацкім кіраўніком, не абышліся і мы. А потым, пасля нянаскіх ужо інтэрв'ю, даведаліся: сярод усіх жаданняў мастацкага кіраўніка самае-самае ўжо спраўдзілася — увага прэзідэнта. Прэзідэнт падпісаўся пад словамі пра тое, што многія спектаклі тэатра зрабіліся сапраўднымі сцэнічнымі шэдэўрамі ды ўзнялі яго на ўзровень лепшых еўрапейскіх тэатраў. Беларускія крытыкі цалкам, мяркую, падпісваюцца пад гэтымі словамі прэзідэнта. Як падпісваюцца пад ягоным пажаданнем калектыву тэатра: пошукаў яму ды мастацкіх адкрыццяў...

"ЛіМ" жадае гэтага ж самага і ўсім без выключэння тэатрам Беларусі: акадэмічным і студэнцкім, абласным і з чарнобыльскай зоны... Бо калі шукаюць ды адкрываюць яны, дык "акадэміі эстэтычнага выхавання чалавека" проста наканавана акумуляваць "на сцэне самабытны мастацкі талент народа". Такім чынам, у першым, але, веру, не апошнім спецыялізаваным тэатральным лімаўскім выпуску прадстаўлены яны, простыя і пераканаўчыя — тэатры. Так бы мовіць, паводле агульных пошукаў. Побач і разам з Купалавым.

Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымку: купалаўцы А. ЛАБУШ і З. БЕЛАХВОСЦІК у спектаклі "Блакітная ружа".

Матэрыялы, прысвечаныя спектаклю, чытайце на стар. 7.

ЛіМ КОЛА ДЗЁН

Чым бліжэй выбары, тым менш надзей, што яны адбудуцца. Бо набліжаюцца яны яшчэ больш ціхаю — мяккаю і нячутнаю — хадою, чым папярэднія, вясновыя. Да выбараў у Расіі ўдвая больш часу, а Расія ўжо віруе, ужо бурліць. У нас жа — балотная ціша. Нават жабы маўчаць, як рыбы. Маўчыць афіцыйная прэса, маўчаць радыё і тэлебачанне. Не відаць па гарадах і вёсках плакатаў "Усе на выбары!" Нават дату іх і то, пэўна, не ўсе ведаюць. Праўда, да прамога закліку прэзідэнта не ісці на выбары, як тое было вясною, пакуль не дайшло, але ж — яшчэ не вечар...

ЦЫТАТЫ ТЫДНЯ

"... Выказванні кіраўніка дзяржавы аб нежаданні выконваць Канстытуцыю і законы, знявагі і абразы ў адрас іншых галін улады, і перш за ўсё ў адрас Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, абяцанні ўвесці на Беларусі "прамое прэзідэнцкае праўленне" сведчаць аб тым, што ў краіне пачаўся працэс разбурэння асноў прававой і грамадскай стабільнасці.

Груба парушаючы канстытуцыйныя правы грамадзян, захопліваючы паўнамоцтвы іншых самастойных галін улады, прэзідэнт паслядоўна знішчае любыя праявы іншадумства і крытыкі ў свой адрас. Аб гэтым сведчыць і адмова прадставіць справаздачу па выкананні бюджэту, прамыя пагрозы і ціск на дэпутатаў Вярхоўнага Савета, стварэння ўмоў, каб чарговая сесія Вярхоўнага Савета не адбылася, знявага Канстытуцыйнага суда і яго рашэнняў, прамое ўмяшанне ў дзейнасць гэтага незалежнага органа. Абуральным і беспрэцэдэнтным для дэмакратычнай прававой дзяржавы, якой мы сябе абвясцілі, з'яўляецца факт забароны прамога тэлеэфіру для выступлення Старшыні Вярхоўнага Савета, сістэматычнае грубае ўмяшанне ў сферу дзейнасці сродкаў масавай інфармацыі, пазбаўленне грамадзян канстытуцыйнага права на атрыманне поўнай і аб'ектыўнай інфармацыі."

(Са "Звароту Прэзідыума Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь.")

МЕРАПРЫЕМСТВА ТЫДНЯ

Сёння адбудзецца сход 119 дэпутатаў Вярхоўнага Савета XIII склікання. Можна толькі гадаць пра мэту яго правядзення і вынікі. Займацца ж нейкімі прагнозамі — позна. Зразумела адно: гэтае "мерапрыемства" займае не апошняе месца ў прэзідэнцкай тактыцы, скіраванай на дасягненне стратэгічнай задачы — адзінаўладдзя. Шкада, што ў дэпутатаў новага парламента не хапіла цярпення пачакаць нейкі месяц да заканчэння выбараў, і яны распачынаюць сваю дзейнасць з падскакання галіны (улады), на якой сядзяць.

ПАРАДОКС ТЫДНЯ

"Работаем на будущее нации", — гэтымі словамі віцэ-прэм'ера ўрада Беларусі Уладзіміра Русакевіча назваў сваё інтэрв'ю з ім карэспандэнт "ЗЮ" (31 кастрычніка г.г.). Так і хочацца спытаць: "Якой нацыі?" Бо пасля таго, што зроблена за апошнія гады ў галінах культуры, адукацыі, навукі, аховы здароўя Беларусі (а менавіта за гэтую сферу грамадскага жыцця і адказвае ў нашым урадзе У. Русакевіч), сцвярджэнне гэтае адносна нацыі беларускай выглядае ці не блюзнерскім... Зрэшты, словы "Беларусь", "беларускі", "краіна", "дзяржава" у названым інтэрв'ю нават не згадваюцца...

УГОДКІ ТЫДНЯ

Мяркуючы па паведамленнях чатырох расійскіх тэлеканалаў, у Расіі даволі шырока адзначаны Дзень палітвязняў і ахвяр рэпрэсій. Дыктатура пралетарыяту і таталітарызм дорага каштавалі ўсім народам былой дзяржавы-монстра. Але ў нас угодкі былі замоўчаны: у хаце павешанага пра вяроўку не гавораць?

ЛІЧБА ТЫДНЯ

Каб захаваць і забяспечыць праслаўтую роўнасць усіх кандыдатаў у дэпутаты, кожнаму з іх на прадвыбарчую агітацыю будзе выдзелена па 600 тысяч рублёў. Нават мінулай вясной гэта былі ўжо смешныя грошы, а сёння, калі пры сталым доларах і вялай інфляцыі цэны толькі на друкарскія паслугі і транспарт выраслі ў некалькі разоў, гэтую суму інакш як здзеклівай ці абразнай і назваць нельга, бо той, хто надрукуе больш за тысячу ўлётак са сваёй праграмай, рызыкуе ў яе не ўкласціся. Вядома, бюджэт нашай дзяржавы не гумавы, а "роўнасць" захаваць так хочацца... Каб дэпутаты, абраныя за 600 тысяч, не абвінавачвалі потым сваіх калег, абраных зараз за большыя грошы, у нелегітымнасці і недзеяздольнасці.

НАМЕР ТЫДНЯ

Прэзідыум Савета прафсаюза работнікаў аўтамабільнага і сельскагаспадарчага машынабудавання прыняў рашэнне аб падрыхтоўцы да агульнадзяржаўнай масавай акцыі пратэсту, якую намечана правесці ў снежні гэтага года. Нагадаем, што ў склад галіны ўваходзяць такія гіганты беларускай прамысловасці, як МТЗ, МАЗ, Мінскі маторны завод, "Гомсельмаш", МаАЗ і інш. Галоўныя патрабаванні рабочых — "запусціць" заводы на поўную магутнасць, павышэнне заробку і наданне яму статуса першачарговай выплаты. Хоць і аднясенне страйку на гэтакі далёкі і халоднаэімовы тэрмін папахвае простым шантажом уладаў, усё ж, здаецца, прыкметы глыбокага крызісу, па якіх "нізы" не хочуць, а "вярхі" не могуць больш жыць і кіраваць па-старому — навідавоку.

БЯССІЛЛЕ ТЫДНЯ

Пракуратура краіны ў рэшце рэшт спыніла расследаванне справы па факту збіцця народных дэпутатаў у авальнай зале Вярхоўнага Савета Беларусі ноччу 12 красавіка г.г. Спыніла ў сувязі "з неўстаноўленнем асоб, якія падлягаюць прыцягненню да адказнасці ў якасці абвінавачваемых". Следствам даказана, што сам факт збіцця дэпутатаў меў месца, але канкрэтных вінаватых у гэтым устанавіць не ўдаецца... Дарэчы, следчыя так і не змаглі прагледзець знакаміты відэазапіс тых падзей, які памятаеце, прэзідэнт абяцаў "пракруціць" па тэлебачанні. Надзея на тое, што "згублены" відэазапіс будзе знойдзены і вінаватыя пакараны, усё ж застаецца. Праўда, адбыцца гэта можа толькі пры іншых уладах.

АДЧАЙ ТЫДНЯ

50-гадовы наладчык Брэсцкага радыётэхнічнага завода, Віктар Ганчарук 26 кастрычніка прыйшоўшы, як звычайна, на сваё рабочае месца, абкруціў рукі аголенымі электрычнымі правадамі і ўключыў ток... На гэты жахлівы, адчайны крок яго вымусіла сітуацыя на заводзе, на якім ён адпрацаваў 26 гадоў. З чэрвеня Віктар Ганчарук не атрымліваў заробку, а тыдзень назад убачыў загад аб сваім скарачэнні... Хто адкажа за гэтую бяссэнсавую, нікому не патрэбную смерць, калі не перад людзьмі, дык перад Богам?

ДНІ ЮБІЛЕЙНЫЯ, ДНІ РАБОЧЫЯ

У мінулы чацвер у памяшканні Нацыянальнага Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы адбылася прэс-канферэнцыя, на якой ішла гаворка пра мерапрыемствы, што павінны адбыцца ў сувязі з 75-годдзем праслаўленага калектыву, пра паўсядзённыя справы купалаўцаў, закраналіся праблемы, якія стаяць сёння перад тэатрам і ўвогуле перад нацыянальнай культурай.

Адкрыў прэс-канферэнцыю намеснік міністра культуры і друку Рэспублікі Беларусь У. Рылатка. Выступілі дырэктар тэатра І. Вашкевіч, доктар мастацтвазнаўства Р.Смольскі. Адзначалася, што трупа купалаўцаў сёлета папоўнілася васьмю маладымі акцёрамі, нядаўнімі выпускнікамі Акадэміі мастацтваў, і кожны з іх можа праявіць сябе ў калектыве.

Перад журналістамі выступілі і самі акцёры. У прыватнасці, народная артыстка Беларусі З.Бравaрская адзначыла, што тэатр — гэта лёс людзей, аб'яднаных вакол самога жывога цуду, назва якому і ёсць тэатр. Бясконца хочацца працаваць, удасканальваць сваё майстэрства, жадаецца, каб наперадзе было нешта новае, цікавае, сонечнае — у сэрцы, і ў душы. Таму я павінна сказаць шчыра, — падкрэсліла З. Браварская, — свята я люблю, але яшчэ больш люблю будзённую, творчую, складаную, паўсядзённую працу ў тэатры. Гэта само жыццё, без гэтага свабодна дыхаць немагчыма. І сонейка не так свеціць, і зоркі не гэтак гараць на небе, калі ў цябе няма надзеі на творчую працу. Свята пройдзе, але галоўнае — каб збылося тое, пра што мы марым, пра што думаем на заўтрашні дзень. Мы павінны памятаць: па ўзроўні нашага тэатра вызначаецца ўвогуле ўзровень культуры Беларусі.

Народная артыстка Беларусі М.Захарэвіч прызналася, што напісала ўспаміны пра купалаўцаў старэйшага пакалення, пра тых, хто аказаў уплыў і на яе творчы лёс. Пра К. Саннікава, які для яе стаў сапраўдным настаўнікам... Пра Л. Ржэцкую, якая была быццам маці, а таксама пра Л. Рахленку, Б. Платонава, У. Дзядзюшку. Гэтыя імёны трэба памятаць. Памятаць, бо яны — частка гісторыі нашага беларускага тэатра. Юбілеі і патрэбны таму, што дазваляюць высвеціць кожнага творцу, паглядзець на яго і яго дасягненні праз свайго роду павелічальнае шкло.

Сваімі развагамі пра шлях тэатра, асабісты лёс падзяліліся народны артыст СССР Г. Гарбук, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР В. Манаеў.

Галоўны рэдактар "Тэатральнай Беларусі" А.Сабалеўскі пазнаёміў прысутных са зместам чарговага, пятага за сёлетні год нумара часопіса, а ён цалкам прысвечаны 75-гадоваму шляху, пройдзенаму купалаўцамі. Дарэчы, ці не ўсе, хто выступаў на прэс-канферэнцыі, былі аднадушныя ў ацэнцы: атрымалася свайго роду невялікая энцыклапедыя тэатра імя Я.Купалы.

Прэс-канферэнцыя стала адначасова і прэзентацыяй дзвюх кніг пра знакамітых купалаўцаў. Адна з іх "Глеб Глебаў" напісана доктарам мастацтвазнаўства А. Сабалеўскім і выйшла ў выдавецтве "Навука і тэхніка", а другая з'явілася літаральна ў гэтыя дні ў выдавецтве "Полымя" "З жураўлінай чарады" маладога даследчыка А. Астапенкі, — расказ пра народную артыстку СССР Галіну Макараву. Кніга значыцца ў тэматычным плане "Полымя" на 1996 год. Але, як сказаў у час прэзентацыі дырэктар выдавецтва М. Івановіч, калектыў паруліўся (і, думаецца, правільна зрабіў), каб яна выйшла акурат напярэдадні юбілею тэатра. Міхаіл Антонавіч выказаў і прапанову: калі б дапамагло Міністэрства культуры і друку, дык можна было б паруліцца аб выпуску міжвыдавецкай серыі, прысвечанай знакамітым беларускім акцёрам і рэжысёрам.

Выступілі і самі аўтары кніг — А. Сабалеўскі і А. Астапенка. А затым юбілейныя мерапрыемствы былі прадоўжаны ў тэатральнай зале, дзе адбыўся прагляд спектакля "Крык на хутары".

На здымках: у час прэс-канферэнцыі перад адкрыццём "Фестывалю сяброў"; купалаўцы В. Тарасаў, З. Стома, С. Нікіпелава.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

Варункі

ПРЭС-КАНФЕРЭНЦЫЯ АПАЛЬНАГА ГЕНЕРАЛА

У аўторак, 31 кастрычніка, у рэдакцыі "Белорусской деловой газеты" адбылася прэс-канферэнцыя апальнага генерала, былога міністра ўнутраных спраў Юрыя Захаранкі.

Сп. Захаранка трымаўся перад журналістамі ўпэўнена і нязмушана, хаця расказваў пра рэчы невясёлыя. Ён зноў паўтарыў, што дзеянні прэзідэнта Лукашэнкі ўтрымліваюць склад злачынства, прадугледжаны артыкуламі 166, 167 і 128 Крымінальнага кодэкса РБ.

Спачатку былы міністр распавёў наконт тых трох прычын, з-за якіх, па словах прэзідэнта, Захаранку і знялі.

Першая. Злоўжыванне падчас капітальнага рамонту філіяла гатэля МУС. У віну міністру было пастаўлена тое, што рамонтам займаліся камерцыйныя структуры. На гэта Захаранка адказаў, што зараз гэтая ж самая фірма займаецца рамонтам асабістай рэзідэнцыі прэзідэнта.

Другая. Асабняк Захаранкі на Заслаўскім вадасховішчы за 10 млрд. Па словах былога міністра — гэты асабняк не ягоны асабісты.

Трэцяя прычына. Вобыск у кватэры прэм'ер-міністра, які, нібыта, быў праведзены з дазволу Захаранкі. Сам жа Юрый Мікалаевіч гаворыць, што ў гэты час яго ўвогуле не было ў Беларусі, ён быў на нарадзе міністраў МУС у Тбілісі.

Далей. В. а. міністра Шэйман нібыта адразу пасля адстаўкі Захаранкі арыштаваў дваццаць чыноўнікаў МУС. На гэта сп. Захаранка сказаў, што такога не было, а сам ён за гэты год з шэрагаў МУС звольніў 538 чалавек.

На пытанне пра вядомы стрэл у Лёзне Захаранка адказаў, што ягоная думка не супадае з афіцыйнай версіяй. А афіцыйная версія пацвердзіла, што замах быў.

Былы міністр балатуецца ў парламент у Гомельскай Цэнтральна-Пушкінскай акрузе, дзе ён будзе сапернічаць з шасцю прэтэндэнтамі на дэпутацкае крэсла.

На пытанні ж пра збіты амерыканскі шар, пра адмоўнае выказванне Захаранкі ў адрас міністра замежных спраў Нямеччыны К. Кінкеля, пра гвалт над забастоўшчыкамі метро і дэпутатамі апазіцыі, Юрый Мікалаевіч адказаў даволі цьмяна, спасылаючыся на тое, што ў поўных выпадках у яго не было інфармацыі, ці яго да яе не дапускалі, а ў іншых — яго проста не было ў Мінску.

Наконт кадравых перастановак, якія робіць прэзідэнт, спадар Захаранка зазначыў, што яны вядуць Беларусь у балота.

Так што перадвыбарчая барацьба былога міністра, які хоча стаць дэпутатам, пачалася.

Аляксей ШЭІН

З нагоды

ДЗЯДЫ БУДУЦЬ ДЗЯДАМІ...

Гэты нумар газеты пабачыць свет, калі ўжо пройдуць Дзяды і будзе пярэдадзень чарговай гадавіны апафеозу Кастрычніцкага перавароту — штурму Зімняга палаца. Дзіўна спалучыліся ў нашым календары дзяржаўныя святы: Дзяды, Каляды, Дзень незалежнасці і 7 лістапада, 23 лютага, "Дзень воіна-інтэрнацыяналіста". Нібыта дзве краіны — у адной: у кожнай свае асобныя герб і сцяг, гісторыя і нават геаграфія: адна краіна — у цэнтры Еўропы, другая — на ўскраіне Расіі.

Пачынаючы з 1988 года Дзяды ўспрымаюцца *не столькі як сямейнае* свята, дзень ушанавання памяці продкаў, але як свята выразна беларускае, нацыянальнае, як дзень *супрацьстаяння грамадства антынацыянальнай уладзе*. Так атрымалася, што традыцыйныя Дзяды — для патрыётаў, а ролю "камуністычных дзядоў" выконвае 7 лістапада, калі "савецкія людзі" памінаюць загінуўшых "за ўладу Саветаў".

Тое, што сямейнае свята палітызаванае, — кепска. Тое, што да магіл продкаў прыходзяць з нацыянальнымі сцягамі, пад "Пагоняй" — мабыць, у прынцыпе, ненармальна. Ненармальна для нармальнай краіны.

Але яшчэ больш ненармальна тое, што беларушчына ў Беларусі разглядаецца ўладамі як крымінал. Таму і праяўляецца беларускі нацыянальны дух *у не вельмі кананічных формах*. Калі-небудзь будзе інакш: Дзяды будуць проста Дзядамі, а 7 лістапада з дзяржаўнага *свята зноў стане асабістай справай* адыходзячых у гістарычны нябыт бальшавікоў. А пакуль нас усіх упарта цягнуць у "светлую будучыню", дзе мы ўжо былі.

Праўда, камунізм так лёгка спалучаецца з расійскай імперскай ідэяй (як чырвоная зорка і арол-мутант на афіцэрскай фуражцы), што міжволі думаеш: навошта было ганяць па Няве "Аўрору", штурмаваць Зімні, калі ўсё вярнулася да пачатку? У цэнтры Масквы адбудоўваюцца славутыя праваслаўныя храмы, у тым ліку і храм Хрыста-Збаўцы. Прысутнасць замежнага капіталу адлюстравана ў шыльдах і вітрынах крамаў. А самая папулярная шыльда на вуліцах вялікіх і малых гарадоў СНД — "Абмен валюты".

Мо сапраўды маюць рацыю тыя гісторыкі, якія сцвярджаюць, што ў кастрычніку 1917 года Расійская імперыя не была знішчана, як падалося напачатку, а атрымала новы імпульс праз наркотык "сусветнай рэвалюцыі", трансфармаваўшыся ў Савецкі Саюз з царом-генсекам на чале? Нездарма шмат хто з расійскіх эмігрантаў той, яшчэ першай, паслякастрычніцкай хвалі ўспрыняў дэмантаж СССР як асабістую трагедыю, нібыта яны прысутнічалі пры пахаванні сваёй, імперскай, Расіі. Хай хоць чырвоная, але імперыя!

І 7 лістапада двухгаловыя арлы і сярпы-молаты будуць у згодзе лунаць над натоўпам.

Напярэдадні Дзядоў Беларуская асацыяцыя ахвяр палітычных рэпрэсій правяла ў Курапатах мітынг. На мітынгу сведкі і ахвяры тых жахлівых гадоў запалілі памінальныя свечкі па загінуўшых.
Фота Аляксандра ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

ДЗЯДОЎСКІ ПАДМУРАК

Існуе павер'е, што на Дзяды душы нашых продкаў залятаюць у нашы хаты, далучаюцца да нашае святочнае вячэры, глядзяць на сваіх нашчадкаў, назіраюць за намі — ці правільна мы жывём, ці робім мы тое, што было б ім даспадобы. Гэта ўсё магчымае, калі ў вас ёсць свой дом, у які можна запрасіць продкаў.

А што, калі гэтага дому няма? *Тады губляецца сувязь з дзядамі, а* значыць, і пачуццё адказнасці перад імі.

Ці ёсць у нас, беларусаў, свой дом, *свая сапраўдная дзяржава*, у якой мы б адчувалі адзінства паміж сучаснікамі і сваю духоўную еднасць з тымі, хто адышоў ад нас? Здаецца, не. *У нас ёсць толькі збітая з фанеры РБ.*

Пра Беларусь кіраўніцтва і дзяржаўныя чыноўнікі любяць паўтараць: "*Наша маленькая республика бывшего СССР*". Ды якая ж яна маленькая?! Нас, канешне ж, не параўнаць з Расіяй, але калі глянуць у іншы бок, у Еўропу, то паводле колькасці насельніцтва й тэрыторыі мы сярэдняя еўрапейская дзяржава.

Што да перамены арыенціраў... Калі колькі год таму я ўяўляў на мапе Беларусь, дык, акрамя тэрыторыі нашае краіны, чамусьці, неяк сама сабою, уяўлялася неабсяжная і непадзельная прастора ад Брэста да Камчаткі. *Цяпер усё наадварот* — ад Іспаніі да Мсціслава.

Але такія змены адбыліся не ва ўсіх. І шмат хто з нашага кіраўніцтва ды *і з людзей "простых" не адчулі* (не захацелі, ці не змаглі адчуць), як недзе над намі, над раскіданым чужынцамі дзядоўскім гняздом, над "*маленькой республикой бывшего СССР*", лунае святая, светлая, нашая Вялікая Краіна Беларусь. Вялікая сваёй мінуўшчынай, сваім духам; *яна хоча быць з намі*. Але на старым падмурку, дзе раней стаяў наш дом, мы не збудавалі яшчэ нічога моцнага і трывалага. І не хочам будаваць...

Belarusians, go home! Янка, ідзі дамоў... Навошта табе бадзяцца прасторамі чужой імперыі? Пастаў новыя сцены, зрабі сабе сваё жытла — у цябе ёсць яшчэ ацалелы падмурак зруйнаванага дзядоўскага дому.

Аляксей ШЭІН

Антаніна ХАТЭНКА

БЕЛЫ ПТАХ

Дагарае душа. Дагарае
белай свечкай на чорнай зямлі.
Я чужынка ў прадзедавым Краі?
Хто жыццё маё тут запаліў?

Адбалела душа. Адбалела.
Белы дзень у калысцы начы.
Са скляпення змарнелага цела
адплывае агонь на спачын.

Пакідае душа. Пакідае
белы свет, белы снег, белы сад.
Лісце летаў маіх ападае
на счарнелы бацькоўскі пасад.

Шчыравала душа. Нітавала
крону-неба і дол-карані.
Балявала чужая навала,
перасекла ніты-прамяні.

Адлятае душа. Адлятае...
Белы птах каля чорнай мяжы.
Ці была ты, Айчына святая?
Міражы і крыжы. І крыжы...

Вечарыны

ЧЫННІК АДРАДЖЭННЯ

27 кастрычніка ў памяшканні філармоніі прайшоў урачысты вечар, *прысвечаны пяцідзесятым угодкам* Беларускай акадэміі мастацтваў. Падобныя імпрэзы ладзяцца згодна даўно распрацаванай рэжысуры, і чым вышэй ранг установы, якая святкуе свой юбілей, тым меншае поле імправізацыі. А "расслабіцца" можна ў кулуарах альбо на банкеце. Так заведзена.

Адкрыў вечарыну ўступным словам рэктар БелАМ Васіль Шаранговіч. Потым было зачытана віншаванне прэзідэнта РБ, былі віншаванні ад Вярхоўнага Савета і Кабінета Міністраў. На сцэну былі запрошаны прадстаўнікі першага выпуску. Зразумела, не ўсе, а тыя, каго здолелі *сабраць. Ад іх імя выступіла* Эльвіра Герасімовіч. Яна, дарэчы, у 1968—1984 гадах была рэктарам Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. Сваю ALMA MATER віталі выхаванцы, чые імёны цяпер на слыху. У святочным вечары бралі ўдзел прадстаўнікі вышэйшых навучальных устаноў, кіраўнікі творчых саюзаў, тэатраў.

Віншавалі акадэмію госці з блізкага замежжа — досыць прадстаўнічая дэлегацыя мастацкіх ВНУ Масквы і Санкт-Пецярбурга (чамусьці не было гасцей з Украіны, Малдовы, краін Балтыі, хоць іх таксама запрашалі), пасольствы Італіі, Турцыі, Украіны, Чэхіі, мясцовыя і замежныя спонсары.

Складвалася ўражанне, што ўдзельнікі свята, цудоўна ведаючы рэальны стан культуры ў нашай краіне, добра ўсведамляючы, што на самай справе стаіць сёння за так званым клопатам аб Адраджэнні, дамовіліся хаця б адзін вечар не гаварыць "пра сумнае" — хай будзе свята і ніякай палітыкі! Нават сімволікі дзяржаўнай на сцэне не было. Бо "старую" (нацыянальную) вывешваць нельга, а новую (новаБССРаўскую) — ... Таму сцэнка-рэпрыза тэатра "Хрыстафор" (там таксама ёсць выпускнікі БелАМ) выклікала непрыемныя пачуцці. Сцэнка ўяўляла сабою брыдкую пародыю на вядомы эпізод "Тутэйшых" — спрэчку Усходняга і Заходняга вучоных. Толькі тут былі "нацыяналіст" і "камуніст". Адпаведна, адзін з бел-чырвона-белым сцягам, другі — з чырвоным. Праўда, назваць сцягам чырвонае палотнішча неакрэсленых прапорцый без традыцыйнай выявы сярпа і молата можна толькі з вялікай доляй умоўнасці... Так што абраза ў адрас патрыятычных сіл была вельмі акрэсленай, а ў адрас камуністаў, даруйце за каламбур, — бязадраснай.

Не будзем гаварыць аб "смеласці" тэатра "Хрыстафор", а вось што датычыць густу...

Другой недарэчнасцю святочнага вечара лічу адсутнасць *у зале журналістаў, што вядуць* культурніцкую хроніку ў найбольш уплывовых газетах і часопісах. Яны і пакрыўдзіцца могуць.

Але хопіць пра сумнае. Адным з кульмінацыйных момантаў свята было выступленне ансамбля "Харошкі". Калісьці гэты ансамбль зрабіў сабе імя тым, што адкрыў шырокай аўдыторыі малавядомыя пласты этнаграфіі, народнай культуры. Сёння "Харошкі" зрабілі крок з "этнаграфіі" ў "гістарызм". Калі на сцэне з'явіліся артысты ў тканых золатам беларускіх шляхецкіх строях (іх рабілі выпускнікі акадэміі) — гэта было захапляючае відовішча!

І на заключэнне вечара віншаванне акадэміі зачыталі артысты ў сцэнічных касцюмах з гістарычнай драмы часоў велічы Радзівілаў. Беларусь вяртае сваю, Богам дадзеную спадчыну. І Беларуская акадэмія мастацтваў, нягледзячы на ўсе цяжкасці — чыннік гэтага працэсу.

П. ВАСІЛЕЎСКІ

У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ "ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА"

Усім, хто павіншаваў мяне з 60-годдзем, мой нізкі паклон.

Уладзімір ПАЎЛАЎ

ЛіМ
ЧАСАПІС

ПЕРШАЯ СКРЫПКА

Музыканты ды меламаны сталага веку называюць яго жывой легендай. Згадваюць, як у "спаборніцтвах на віртуознасць" мог ён без перадышкі ды без напругі граць некалькі разоў запар паганініеўскі "Вечны рух" — не было яму роўных! Згадваюць яго сшыткі-дзёнікі, у якіх з педантычнай пунктуальнасцю занатавана ўся гісторыя канцэртнага жыцця Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра Беларусі. Тут ён шмат гадоў быў канцэртмайстрам — першай скрыпкай у самым высокім значэнні. І той, хто сёння з настальгічнаю тугой успамінае колішні, тады яшчэ не акадэмічны, калектыў як "аркестр Дуброўскага", успамінае і "аркестр Асновіча". У ім наш знаны скрыпач працаваў яшчэ ў 1937-41 гадах, пакуль не давялося часова змяніць найтанчэйшы, мірны інструмент на зброю...

Заслужаны артыст Беларусі Сямён Пятровіч Асновіч святкуе гэтымі днямі сваё 75. Увогуле ж сёлетняй восенню ў яго двайны юбілей: адзначаецца яшчэ й 60 гадоў з часу адкрыцця колішняй школы для таленавітых дзяцей пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, што завецца цяпер ліцэем пры Акадэміі музыкі. Юны скрыпач Сямён Асновіч (пра што, дарэчы, пісаў у 1935-м годзе "ЛіМ"!) быў у ліку самых першых навучэнцаў гэтай унікальнай установы. На юбілеі ліцэя будзе ў ліку самых пачэсных гасцей...

А на сённяшніх лімаўскіх старонках ён яшчэ і герой адмысловага верша, які належыць пяру Васіля Віткі — заўзятага меламана, даўняга прыхільніка таленту і шчырага добрага знаёмца Сямёна Пятровіча.

С.Б.

PIZZICATO

С.П.АСНОВІЧУ

Сімфонія сціхла, як цунамі ў акіяне,
А хвалі памяці яшчэ ўсё з намі,
з намі,
Вяртаюцца начамі снамі
Аб перажытых радасцях і горы.
Балючых струнаў дотык рук,
Як на слыху апошні гук
Перасцярогаю: "Memento mori!"

Ужо зняможаны дашчэнту
Увесь паднебны акіян.
Адзін за вышыню крэшчэнда
Трымаецца трывожны барабан.

Але кранулі хваль раскаты
Узвалы стромых берагоў —
Ажыў Чайкоўскі ў pizzicato
І пачалося ўсё нанова.

Для скрыпкі pizzicato — свята.
Жыве, пакуль бяруць у рукі
Яе сыны ў сваіх бацькоў,
А ў дзеда ўнукі.

Васіль ВІТКА

Гэтаму здымку — паўтара дзесятка гадоў.

Фота А. МАСКАЛЕНКІ

ВАБНАСЦЬ ГАРАДСКІХ КВЕТАК

"Кветкі нашага горада" — такую назву меў агляд-конкурс, які прайшоў у Баранавічах. Ён ператварыўся ў сапраўднае гарадское свята. У маладым парку грала музыка, а людзі, захопленыя мелодыяй, з задавальненнем пераходзілі ад экспаната да экспаната. Найбольшы ўклад у гэты конкурс зрабілі сярэднія школы, парадавалі назвамі кветак і кампазіцый вытворчае бавоўнянае аб'яднанне і абласныя "Кветкі Прыбужжа". Цэнтральная ж плошча горада была адведзена пад дзівосныя пано з кветак.

М. МАЛІНОЎСКІ

Юры ХАДЫКА

НАЦЫЯНАЛІЗМ ЯК КАНСТРУКТЫЎНАЯ СІЛА

У хаосе думак і меркаванняў, якія суправаджаюць пакутліва марудны шлях ад таталітарызму да дэмакратыі ў Беларусі, асабліва небяспечнай выглядае палеміка вакол суадносін правоў асобы і правоў нацыі. Небяспечнай найперш для Беларусі, але не толькі для яе. Пра гэта сведчаць крывавыя падзеі ў Чачні, Грузіі, Азербайджане, Малдове, былой Югаславіі — ва ўсіх краінах, дзе развальваецца сучасны імперыялізм, як палітычная сістэма панавання адной нацыі над іншымі. Так што азначаная праблема пасутнасці ёсць адна з цэнтральных праблем сённяшняй гісторыі і палітыкі. Яна абмяркоўвалася на мінулым кангрэсе, арганізаваным Беларускім ПЭН-цэнтрам, і, мяркую, зойме важнае месца ў дыскусіях на гэтым.

Таму я хачу выкласці пункт погляду на суадносіны правоў асобы і нацыі, якога прытрымліваецца БНФ "Адраджэнне".

Мала хто з беларускіх прыхільнікаў ідэі безумоўнай перавагі правоў асобы над правамі народа, нацыі задумваецца над тым, чаму найважнейшы прававы дакумент "Усеагульная Дэкларацыя правоў чалавека", які стаў сцягам дэмакратычнага пераўтварэння свету, быў прыняты толькі ў 1948 г, а потым дадаваўся і ўдакладняўся іншымі прававымі дакументамі. Што паслужыла асноваю і повадам для яго стварэння?

Сёння, праз 50 год пасля завяршэння II сусветнай вайны, з асаблівай яснасцю відавочна, што прынясце Дэкларацыі падвяло вынікі гэтага глабальнага канфлікту. Канфлікту па сваёй прыродзе ідэалагічнага паміж светапоглядам індывідуалістычным, дэмакратычным і калектывісцкім, таталітарным. Сутнасць гэтага канфлікту ніяк не мяняецца з-за таго, што буйнейшая таталітарная краіна СССР у рэшце рэшт выступіла на баку дэмакратыі. Апынуўшыся ў стане пераможцаў і атрымаўшы ў якасці ўзнагароды велізарныя тэрыторыі, яна тым не менш падпісала сабе смяротны прыгавор.

Асноваю для стварэння "Дэкларацыі" паслужыла так званае натуральнае права — кампендыум неад'емных правоў асобы, якія вядомы яшчэ з часоў Сярэднявечча, калі ўся еўрапейская культура грунтавалася на біблейскім светапоглядзе. Права на жыццё, на маёмасць, на свабоднае атрыманне і распаўсюджанне інфармацыі, на ўласную думку — гэта толькі пераклад на сучасную юрыдычную мову Дэкалогу Майсеевага.

Аднак Біблія не толькі дае веравызнаўчае абгрунтаванне неад'емных правоў асобы. Яна абгрунтоўвае і нацыянальны характар соцыуму. Больш таго, уся біблейская гісторыя — гэта гісторыя барацьбы этнасу за сваю самабытнасць, за права стварэння незалежнай нацыянальнай дзяржавы. Падрабязна і пераканаўча ілюструе жывое адзінства правоў асрбы і нацыі. Толькі суверэнная нацыянальная дзяржава з'яўляецца гарантам рэалізацыі правоў асобы ў поўным аб'ёме. Таму для біблейскіх аўтараў няма большага ворага для чалавека, чым вядомыя ім наднацыянальныя дзяржаўныя ўтварэнні — старажытныя імперыі: Егіпет, Асірыя, Вавілон, Рым. Крыніцаю зла, распусты і тлену паўстаюць яны са старонак Святога пісьма. Утварэнні, якія не маюць ніякай гістарычнай перспектывы і заслугоўваюць аднаго — разбурэння.

У еўрапейскай гісторыі час разбурэння імперый наступіў у XVI ст., калі нацыяналізм стаў палітычнай тэорыяй і практыкай пратэстанцкіх краін. Аднак гісторыя, на жаль, не прасталінейны гасцінец. І тыя ж пратэстанцкія краіны ў хуткім часе сталі стваральнікамі каланіяльных імперый, дзе поўнымі правамі асобы валодалі толькі грамадзяне метраполій. Адраджэнне імперскай ідэалогіі ў краінах, якія прынята лічыць дэмакратычнымі і налічваць стагоддзі іх дэмакратычных традыцый, ёсць парадокс, які шмат што тлумачыць і ў сучаснай гісторыі.

Ён сведчыць аб трываласці ў еўрапейскай культуры варварскіх, паганскіх традыцый нацыянальнай выключнасці, загрунтаваных на кульце сілы. Ён тлумачыць, чаму ў 1948 годзе была зроблена спроба загрунтаваць новы сусветны парадак толькі і выключна на Усеагульнай дэкларацыі правоў асобы. Бо існавалі яшчэ Брытанская і Французская каланіяльныя імперыі побач з апошняй "сакральнай" імперыяй — СССР. У кампраметацыю нацыяналізму ў найноўшай еўрапейскай гісторыі немалы ўнёсак зрабілі і таталітарныя рэжымы Італіі і Германіі, хаця ў аснове іх палітычнай практыкі ляжаў зусім не нацыяналізм, а расізм і сацыялізм, альбо, як найменей, шавінізм і сацыялізм.

Аднак немагчымасць спалучыць свабоду асобы і несвабоду народаў высветлілася вельмі хутка. Пачаўся распад каланіяльных імперый. Пераважна ён адбыўся мірным бяскроўным шляхам (на асобных выключэннях і іх прычынах я не маю магчымасці спыняцца). Гэта дазволіла захаваць эканамічныя і культурныя сувязі, што склаліся гістарычна, і прывяло да ўтварэння Брытанскай і Французскай садружнасці народаў і прадэманстравала канструктыўную сілу нацыяналізму як вялікіх, так і малых народаў. Гэта ж прадэманстравала непадзельнасць і адзінства правоў асобы і правоў этнасу — сапраўднага грунту дэмакратыі, як палітычнай і светапогляднай сістэмы.

І толькі пасля гэтага Усеагульная Дэкларацыя была дапоўнена Міжнародным пактам аб грамадзянскіх і палітычных правах, дзе непасрэдна гаворыцца аб праве народаў на самавызначэнне.

Аднак з распадам каланіяльных імперый, дзе прававая няроўнасць грамадзян кідалася ў вочы, імперская ідэалогія не спыніла свайго існавання, бо не настаў яшчэ час апошняй "сакральнай" імперыі. Асноўнае адрозненне сакральных імперый (Расіі, Аўстра-Венгрыі, Атаманскай Порты) ад імперый каланіяльных не ў тым, што ў іх быццам бы адсутнічае шавінізм і расізм, а ў тым, што ў іх грамадзян адсутнічаюць правы асобы. Сакральныя імперыі паўсталі як нашчадкі (правапераемнікі) Старажытна-Рымскай імперыі, але з цягам часу набылі шэраг адметных рысаў. Іх барацьба за сусветнае панаванне вызначыла многае ў гісторыі еўрапейскіх народаў і працягвае ўплываць на сённяшнія геапалітычныя працэсы.

І апошняю крыніцаю гэтага антыдэмакратычнага ўплыву застаецца расійскі імперыялізм. У гэтым сцвярджэнні няма ніякай крыўды для вялікага рускага народа, бо ён, як і іншыя народы царскай Расіі, а затым бальшавіцкай імперыі, быў заложнікам палітыкі сваіх кіруючых колаў (нездарма ж У. Ленін называў Расію турмой народаў, не робячы выключэння і для народа рускага). Ёсць толькі голая канстатацыя факта. Першапачаткова ідэя рускага імперыялізму была заснавана на рэлігійнай выключнасці. Але з тых часоў, калі да Расійскай імперыі сілаю сталі далучацца тэрыторыі, населеныя іншаверцамі, не меншую ролю стала адыгрываць ідэя дзяржаўнасці, якая паглынала дзяржаўнасць народаў, што трапілі ў залежнасць ад Расіі. Гэтая ідэя вытрымала сацыяльныя і светапоглядныя забурэнні 1917 г. і была пакладзена ў падмурак камуністычнай імперыі.

Таму зусім не дзіўна, а цалкам натуральна, што развал гэтай імперыі быў выкліканы, акрамя прычын чыста эканамічных, дэмакратычнымі рухамі, якія паўсюдна набылі афарбоўку нацыянальна-вызваленчую. І там, дзе яны перамаглі ў барацьбе з шавіністычнымі, прарасійскімі і пракамуністычнымі сіламі, усталявалася дэмакратыя. Нацыяналізм яшчэ раз пераканаўча прадэманстраваў сваю канструктыўную сілу.

Усе народы СССР падвяргаліся русіфікацыі праз рускую сістэму адукацыі, праз вытворчую сферу, праз "даніну крывёю" — адцягненне ў Маскву, у Сібір, у армію і ВПК лепшых і найбольш дынамічных прадстаўнікоў нацыянальных рэспублік, праз адваротны міграцыйны працэс, які ахапіў чвэрць рускага насельніцтва. У Беларусі, напрыклад, па статыстычных дадзеных колькасць рускага насельніцтва з 1939 г. па 1989 г. павялічылася з 444 тыс. да 1 млн. 342 тыс. чалавек. Пры гэтым толькі 0,3% ад іх колькасці валодаюць беларускай моваю. А ведаюць гісторыю Беларусі і яе культуру, мабыць, наогул адзінкі.

Глыбокай русіфікацыяй нашага насельніцтва тлумачацца і цяжкасці на шляху дэмакратызацыі грамадскага жыцця і палітычнай сістэмы Беларусі. У выніку прэзідэнцкіх выбараў 1994 г. да ўлады прыйшоў чалавек, які паўтарае тэзісы (і праводзіць іх у жыццё) вялікадзяржаўнага шавінізму. Рэферэндум па пытаннях мовы і гістарычнай сімволікі Беларусі, беспрэцэдэнтная акцыя па забароне новых, посткамуністычных падручнікаў па гісторыі і літаратуры — гэтаму сведчанне.

Два фактары павялічваюць пагрозу суверэнітэту Беларусі. Па-першае, лозунгі вялікадзяржаўнага шавінізму аказаліся такімі прывабнымі, што іх прынялі не толькі шматлікія пракамуністычныя групоўкі ў Расіі, але і многія дэмакратычныя партыі, якія быццам бы стаяць за правы чалавека. Агульнымі намаганнямі яны перакладаюць адказнасць з хворай галавы на здаровую і абвінавачваюць нацыяналізм у крывавых канфліктах па перыметры Расіі. З другога боку, жупелам нацыяналізму заходнія сродкі масавай інфармацыі часта палохаюць міжнародную супольнасць, не разумеючы, што нацыяналізм стварыў Еўропу народаў — еўрапейскі дом — найбольш устойлівую і гуманную форму суіснавання нацый.

Так, мы — нацыяналісты. А гэта значыць, патрыёты сваёй Бацькаўшчыны і дэмакратыі. Таму што права народаў на самавызначэнне — гэта толькі частка комплексу правоў асобы, але частка роўнавялікая ў нашых умовах цэламу. Мы глыбока пераканаы, што шлях да свабоды і дэмакратыі ў Беларусі ляжыць праз нацыяналізм, які не пагражае ні правам асобы, ні раўнапраўным дружалюбным адносінам з яе суседзямі. Пра гэта сведчыць наша гісторыя і культура беларускага народа.

Выступленне на II Міжнародным кангрэсе беларускага ПЭН-цэнтра.

ДАРЭМНА ЗАБЫТАЯ БАЙКА

Шматтомныя зборы твораў Кандрата Крапівы выдаваліся неаднаразова, але ні ў адным з іх сённяшні чытач не знойдзе байку "Казёл". Яна напісана ў 1927 г., калі пачынаў набіраць сілу зламысны бальшавіцкі наступ на Беларушчыну, і друкавалася ў крапівоўскіх зборніках-перавыданнях яшчэ толькі двойчы — у 1928 і 1932 гг. А пасля ўжо друкаваць яе было немагчыма, бо "казлы" ўзялі верх.

Хацелася б, каб пасля амаль 70-гадовага забыцця байка, якую я дасылаю ў "ЛіМ", зноў убачыла свет.

Іван ЛЕПЕШАЎ

Кандрат КРАПІВА

КАЗЁЛ

Не помню дзе,
У адной авечай чарадзе
Павадыром хадзіў казёл.
І нават мне пастух казаў,
Што быў той барадаты
Нішто сабе адміністратар.
Ды ў тым загана ўся казлова,
Што па-авечы ён — ні слова;
Ці не хацеў, ці мо не ўмеў,
Ці мо што іншае наўме
Трымаў стары,
А толькі факт — не гаварыў.
Дык гэта яшчэ мала,
Дый невялікая бяда —
Ён, кажуць, захацеў, брыда,
Каб з ім бляяла
Цалютка тая чарада
Няйначай,
Як па-казлячы.
Калі хто — бе, ён кажа: "Не!
Ляпей вучыся ад мяне,
І будзеш ты тады бляяць
На яць".
А хто не ўмеў бляяць так чыста,
Таго ён лаяў шавіністам.

Ці жыў казёл, ці мо ўжо здох,
Аб тым дазнацца я не мог,
А толькі вось чаго мне злосць:
Яшчэ казлы такія ёсць.

Валерый РАЕЎСКІ, мастацкі кіраўнік Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, вядомы сваімі адметнымі думкамі і выказваннямі, якія не адзін сезон, бывала, вымагалі цытавання ўдзячнай тэатральнай грамадскасці, пытанняў дыпламаваных крытыкаў і высноў крытыкаў свойскіх, дамарослых, значыць — кіруючых. Апошнія былі і пайшлі ўпрочкі. А Валерый Мікалаевіч пагадзіўся сёння пракаменціраваць “свае думкі” для “ЛіМа”.

ПІСЬМЁНЫ НА ПЯСКУ

“Калі ў кіруючай партыі няма альтэрнатывы, альтэрнатывай такой партыі мусіць быць мастацтва, перадусім — тэатр”.

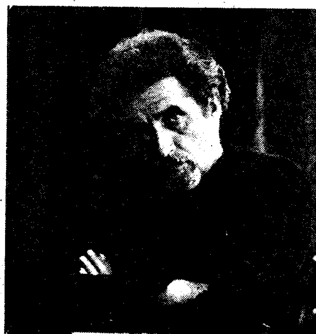
— Пачнём з таго, што я ніколі ні ў якіх партыях не быў, таму казаць такое права меў... Мо як ніхто іншы ў тыя часы. У любыя часы, як бы мякка ні сцяліла ўлада, мастак заўжды стане ў апазіцыю ёй. Так атрымліваецца. Так прызначана. Так ураўнаважана, ці што. Мо таму Карл Маркс так паважаў Шэкспіра? Што таму надта мулка было? Мастаку ці не заўжды зацесна, завузка ў рамках часу. Мастак не можа мець і не шукае сабе роўні... Таму тэатру супрацьпаказана дэмакратыя. Бо тэатр — сам сабе ўлада (як і сам па сабе!), ды яшчэ якая! Але без разумнае ўлады ні ў тэатры, ні тэатру існаваць немагчыма. Кароль, даводжу я часам, прымаў ад трупы Мальера, скажам, не адны ўсмешкі ды падзякі або ўхвалы. Кароль мусіў зацеміць, што ў любы момант у самым непрывабным персанажы публіка здатная ўгледзець ягоныя, каралеўскія рысы. Ну, скажам, ягоных наблізжаных, давераных, дворні. І — часцяком прымаў гэта. Хоць бы як непазбежнае зло...

“Трэба радавацца таму, што ёсць...”

— Так, гэта — з нагоды майго тэатра. Ён не ўпісваецца ні ў якія рамкі. Таму што — пакуль яшчэ жывы арганізм. Таму што ў пэўнай ступені выказвае, вылучае менталітэт свайго народа. Мастак — ад Бога (мяркую, таленавіты чыноўнік — таксама), а купалаўскі тэатр — адметная група людзей, якая стварае, фіксуе час, вострыць і ўзбуйняе... Якая піша на пяску. Тэатр увогуле — піша на пяску. Цяпер, праўда, застаюцца галасы, мізансцэны — на стужках, на здымках. Я аддаю перавагу кнізе. Але усё адно: усялякі мастак піша на пяску, бо мінуць стагоддзі, імгненні для вечнасці, і ад нашых галасоў ды мізансцэн нічога не застанецца. Нават сярод перавыдадзеных кніг ацалеюць адзінкі. Значыць, мы ўсе працуем, назапашваем нейкае няўгледнае “нешта”. Як мастак, я магу верыць толькі ў гэтае “нешта”. Іншае здрадзіць. Толькі вера дазваляе мне рабіць, ствараць, нават вера ў “нешта”... Я ж не канкрэтны, не пэўны ў сваёй творчасці, у сваім аддаванні. Тэатр — гэта назапашванне чагосьці, што, мабыць, трэба Космасу. Таму мы ніколі не вырашым нашых праблем да канца, — і гэта трэба Космасу. Таму, пакуль іншыя загадваюць, гвалцяць або скардзяцца, мы шукаем сутнасці паэзіі, якая ёсць бясконцасць. Мы ўсё адно жывём толькі верай. Экзістэнцыяльнае “нешта”, экзістэнцыяльная структура, мабыць, уласціва кожнаму мастаку. Ён абсалютна цвяроза бачыць або адчувае, што піша на пяску, але верыць, што не толькі камусьці для чагосьці спатрэбяцца ягоныя пісьмёны, але самому Стваральніку “кагосьцяў” ды “чагосьцяў” неабходна, каб жыў мастак. “Мы яшчэ ўбачым неба ў дыяментах!” — я магу, услед за Чэхавым, не прычакаць іх, але чакаць мушу...

“Мы даўно змарнавалі значнасць ды прызнанне свайго тэатра...”

— Таму што заўжды надта спрактыкавана ўмелі мардаваць сябе і сваіх аднадумцаў, паплечнікаў. Не паважаць, не захапляцца калегамі (маўляў, вучыліся разам, аднаму педагогу іспыты здавалі, чаго ад яго чакаць?). Самакрытычнасць ды сціпласць мусімець свае межы, каб не выдаваць на пародыю. Не ўмелі ацаніць тое, што мелі. Не ўмелі давесці адметнасці таго, што мелі. Нават падтрымкай, —

Расіі, балтыйскіх краін на фестывалях, — не здатныя былі распарадзіцца сабе на карысць. Вядома, што тэатр робіць не адзін толькі тэатр. Здатнасцю ў праяве ўгледзець падзею, а ў падзеі — з'яву або з'явішча. трэба авалодаць і рэжысёру, і крытыку, і газетнаму рэцэнзенту. Але толькі пэўнае становішча тэатра можа даць нагоду, каб такія здатнасці выявіліся ды запатрабаваліся. Тэатр прыніжаны, заціснуты між спартовымі навінамі ды прагнозамі надвор'я, тэатр на ўтрыманні па рэшткавым прынцыпе не выдае на значны. Не вымагае прызнання. Ён проста не хоча іх, пазбягае, баіцца. Ён нават не здатны падначаліць сабе атачэнне ды абставіны, не кажучы ўжо пра ўплыў на кагосьці ды штосьці. Як урокі, ён паўтарае і паўтарае свае спектаклі... Тэатр і школа, дарэчы, у маім разуменні, наўрад ці з'явы сумяшчальныя. Пад імем і сцягам Станіслаўскага ледзь не змарнавалі, ледзь не змардавалі ўвесь былы савецкі тэатр, кананізуючы адну ягоную школу. Не зважалі, што ў кожнага тэатра ёсць свой тон, свая музыка. Шмат у чым яны залежаць ад акустыкі, ад будынка, ад лідэра. Ад лідэравага светапогляду, светаўспрымання, ад здольнасці выявіць праўду жыцця і не зблытаць яе з праўдай мастацтва, суаднесці іх... Бо ў тэатры — свая праўда. Важна не дапусціць фальшу ў тэатральную праўду, выхаваць або выгадаваць у сваіх аднадумцаў (акцёрах) індыкатары на яе... Каб і самому часам не збочыць. Адчуванне вялікай праўды тэатра — не дурнога, не мёртвага, не пустога, а існага, дзе акцёр пачуваецца грамадзянінам, — гэта адна з умоў стварэння. Пачуванне грамадзянінам! У самым някрасаўскім сэнсе. Някрасаў не для Леніна гэта пісаў, не для рэвалюцыйнага слоўка. Вялікая грамадзянскасць тэатра спараджае слушны тэатральны тон... з якім пішуць на пяску і разумеюць гэта. У купалаўцаў ёсць свой тон, і да яго я таксама маю дачыненне.

“Я ўвогуле не люблю тэатр.”

— Калі па вялікім рахунку — я не люблю тэатр у ягоным жудасным безгустоўі, дробязнасці, драбязгавасці, праявах гвалтоўных, правінцыйных, жорсткіх. Думаю, існыя акцёры таксама не любяць яго — такім. Заадміністраваным. Заціснутым правіламі ды вымаганнямі. А што да адміністрацыі, дык яна мусіць любіць тэатр так, як колішнія вядомыя беларускія дырэктары Дорскі ды Няронскі. Яна мусіць не кіраваць, а класціся пад тэатр, класціся і трымаць тое, што здужае ўтрымаць, бо на чалавека творчага і так выпадае задужа шмат мітрэнгаў ды непатрэбных клопатаў. А я ў свае пяцьдзесят пяць гадоў тэатрам не стомлены, хоць сур'ёзна быў выбіты з каляіны хваробаю. Паліў, выпіваў, псаваў нервы сабе і людзям без дай прычыны, пахаваў маці... Раны гояцца цяжка, але гояцца. Між усім абавязковым і тэатральным. Сёння я ўжо адчуваю ў сабе дастаткова інтэлектуальнай энергіі...

Валерыя РАЕЎСКАГА
выслухала і занатавала
Жана ЛАШКЕВІЧ

БОСЫ НА ГЛОБУСЕ

ПРА ТОЕ, ШТО НЕ ЗАБЫВАЕЦЦА...

Факт, вядома, не надта важкі. Не з тых, што варты быць занатаванымі ў летапісе купалаўскага тэатра. Але вельмі мне помніцца. Бо...

Зрэшты, па парадку.

Меў гэты факт месца даўнавата ўжо, у сярэдзіне сямідзесятых, неўзабаве пасля прэм'еры ў купалаўцаў спектакля “Святая прастата” паводле п'есы Андрэя Макаёнка (потым аўтар даў п'есе другую назву — “Кашмар”). Сёння, на аддаленасці, ды пры зменах, што адбыліся за пражытыя пасля таго дзесяцігоддзі ў паглядзе нашым на шмат якія глабальныя з'явы, ясна: аснова і пафас п'есы, скажам так, выпрабавання часам не вытрымалі. Але божая іскра таленту, якая выблісквае нават не ў лепшым са створанага слынным драматургам, зырчыць і тут. Найперш у тым, які каларытны ў камедыі цэнтральны персанаж — Стары. На фабульным стрыжні — гэты дзед з беларускай вёскі становіцца ў сне не менш не больш, як прэзідэнтам найвялікшай і наймагутнай у свеце заакіянскай дзяржавы, — выяўляецца дасціпная, трохі капрызлівая, але мудрая, зычлівая да людзей дзедава натура. І артыст Генадзь Аўсянікаў, выконваючы ролю Старога, як гаворыцца на жаргоне закулісся, “купаўся” ў матэрыяле. Іграў са смакам, сакавіта, заразліва, штохвіліны выклікаючы выбухі дружнага рогату гледачоў.

Як амаль усё макаёнаўскае ў купалаўцаў, і “Святая прастата” стала прыкметнай падзеяй у культурным жыцці Мінска. Таму, калі да нас на рэспубліканскае радыё, дзе я тады працаваў, прыехала шаноўная госця з Берліна — галоўны рэдактар радыё на той час яшчэ далёкай ад знікнення з карты свету ГДР па раздзеле міжнароднай драматургіі фрау Урсула Эндэрле, са знакамітым старэйшым тэатрам Беларусі вырашана было пазнаёміць яе менавіта па гэтым спектаклі. А паколькі рэдактарам “тэатральнай дзялянкі” радыёвяшчальных праграм з Мінска быў я, то мне і даручылі, як калегу, сядзець з ёю ў глядзельнай зале кампаньёнам.

Высокаінтэлігентная, вельмі дасведчаная ў сваёй справе, немаладая нямецкая госця прыстойна гаварыла па-руску, збольшага разумела чэшскую і сербскую гаворкі, але ва ўлонні беларускага слова трапіла ўпершыню. І я меркаваў, што дзве гадзіны спектакля давядзецца мармытаць пераклад сцэнічных размоў — зразумела, адчуваючы на сабе незадаволенае касавуранне з суседніх крэслаў. Памыліўся. Толькі зрэдку адрывала падапечная вочы ад сцэны і запытальна пазірала на мяне: што, маўляў, такое дакладна сказана Старым ці Старому там на сцэне, з чаго зала скаланулася-зарагатала? За выняткам жа гэтых лічаных разоў яна, здавалася, не міргаючы, баючыся не заўважыць хоць найменшы штрышок, проста з дзіцячым захапленнем сачыла за перыпетыямі дзейства ў святле сафітаў і юпітэраў. Дзейства месцамі забаўна-бытавога, месцамі адкрыта плакатнага, месцамі фантастычнага. З гарэзлівым сівым хітруном у эпіцэнтры неверагодных падзей, што як па ўласным падворку шлёпаў босымі нагамі па глобусавым паўшар'і: месцам дзеяння фантасмагорыі аўтарскія рэмаркі пазначылі матухну зямную кулю.

Гэтыя босыя ногі Генадзя Аўсянікава, як зразумеў я, германскую журналістку — тэатралку куды як спрактыкаваную — проста ўразілі. Не само тое, што артыст хадзіў і бегаў перад публікай неабуты. Пры сённяшняй свабодзе нораваў у цывілізаваным свеце еўрапеец і амерыканец не дужа здзівяцца, і спаткаўшы на вуліцы найсучаснага горада мужчыну ці жанчыну галяком. Але ніколі не бачыла яна, каб акцёр у вобразе так відочна адчуваў голымі пятамі і пальцамі ўяўленую зямлю пад сабой — як сапраўдную, жывой, цёплай, духмянай.

— У нас у Германіі і ў іншых краінах, якія ведаю, нямала адменных майстроў самых розных амплуа, — пачуў я ад яе ў антракце. — Ды не ўяўляю, каб хто з іх мог быць гэткім жа арганічным, натуральным старым селянінам, як ваш сённяшні прэм'ер. На ролю чалавека, ногі якога звыклыя да паркету, выканаўцу ў нас знайсці няцяжка. На чалавека, які б свабодна, звыкла ступаў басанож па раллі ці ржышчы, — цяжэй...

Так атрымалася, апошнімі гадамі мне выпала там-сям па свеце падарожнічаць. У Германіі, у ЗША, у Польшчы пашанцавала бываць у тэатрах. Пачутае калісь з вуснаў заляцелай у Мінск з Берліна знаўцы тамтэйшай тэатральнай явы для мяне пацвердзілася.

Ад заснавальнікаў нашага купалаўскага з пакалення ў пакаленне перадаецца лепшым прадаўжальнікам традыцый тых легендарных цяпер мастакоў-волатаў запаветнае — адчуванне грунту, на якім тэатр паўстаў, пашана да каранёў, да крэўнага. І застаецца тэатр своеаблічным, самабытным, нацыянальным не толькі мовай. І ўзрушвае нечым такім, што можна ўбачыць толькі ў ім.

Таму сведчанне — і згаданае.

Уладзімір МЕХАЎ

ЛІСТАПАДАЎСКАЯ АФІША ДОМА ЛІТАРАТАРА

9 лістапада адбудзецца прэм'ера кнігі вершаў П. Вераб'ёва "Цёмнае віно".

Вечар "І зямны, і ўзнёслы", прысвечаны 75-годдзю з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі А. Макаёнка, запланаваны на 14 лістапада.

16 лістапада з нагоды 90-годдзя з дня нараджэння Я. Скрыгана на вечар "Чараўнік роднага слова" збяруцца тыя, хто яго добра ведаў, прыхільнікі таленту гэтага слыннага беларускага апавядальніка.

Творчая вечарына пісьменніка А. Капусціна пройдзе 21 лістапада.

Споўнілася 70 гадоў з дня напісання неўміручай паэмы народнага песняра Я. Коласа "Сымон-музыка". Гэтай знамянальнай даце ў гісторыі нацыянальнай літаратуры, культуры прысвечана вечарына "Мілы кут маіх дзядоў...", на якую запрашаюцца ўсе жадаючыя 23 лістапада.

Монаспектакль беларускага паэтычнага тэатра аднаго акцёра "Зніч" — "Дабравесце ад Уладзіміра" — пройдзе 27 лістапада.

30 лістапада — прэм'ера дакументальных фільмаў рэжысёра Сяргея Пятроўскага "Хутар" (аўтар сцэнарыя Уладзімір Халіп) і "Забораўна" (аўтар сцэнарыя Рыгор Барадулін).

УСЕ ЗГАДАНЫЯ МЕРАПРЫЕМСТВЫ ПАЧЫНАЮЦЦА Ў 18 ГАДЗІН 30 МІНУТ.

11 лістапада ў 10 гадзін пройдзе сустрэча прадстаўнікоў беларускіх суполак замежжа. У гэты ж дзень а 18 гадзіне адбудзецца канцэртная праграма па творах беларускіх паэтаў і пісьменнікаў замежжа. Назаўтра, 12 лістапада, у 10 гадзін пачынаецца работа "круглага стала" па праблемах беларускай дыяспары.

Секцыя літаратуры для дзяцей і юнацтва збіраецца 22 лістапада ў 15 гадзін. У гэты ж час, але 23 лістапада, адбудзецца пасяджэнне секцыі паэзіі.

СЕЗОН ПАЧАЛІ З ПРЭМ'ЕРЫ

У Брэсцкім тэатры драмы і музыкі новы тэатральны сезон пачаты спектаклем "Купала" паводле п'есы Аляксея Дударава. Гэта першая пастаноўка п'есы.

Спектакль паказвае трагедыю ўладалюбства, характэрнага чалавецтву ва ўсе часы. Праз усё дзейства праходзіць алегарычны вобраз Купалы, які ў язычнікаў служыў сімвалам дабра.

Паставіў спектакль галоўны рэжысёр тэатра заслужаны артыст Беларусі Сяргей Еўдашэнка.

На здымках: сцэна са спектакля; у ролі Купалы актрыса Тамара ЛЯЎЧУК.

Фота Эдуарда КАБЯКА, БЕЛТА

МО І БЫЛО Б ПРОСТА...

Тэатральны акцёр, якому прадказвалі вялікую кінематаграфічную будучыню; слынны майстра эпізоду; незаменны тыпаж, паяднаны з адметнай пластычнасцю і з характарнасцю коміка, які незаўважна цісне з залы слязіну... Ён увайшоў у тэатральную гісторыю, сыграўшы на сцэне Акадэмічнага Рускага тэатра Беларусі ролю самога Васіля Цёркіна з самае савецкае класікі; зрэшты, да гэтае класікі, дзякаваць таленту паэта і стваральніка, цэтлік "савецкая" ўжо і не клеіцца... Яўген ЛЯВОНЦЬЕЎ адказвае на пытанні лімаўскага карэспандэнта:

- Яўген, ці памятаеце вы настрой залы на "Цёркіне"? Людзі хадзілі ў тэатр як у тэатр, або гэта была савецкая абавязалаўка?

— Перадусім гэта была школьная праграма. Твардоўскі. Гастролі. У Калінінградзе памятаю перапоўненыя залы, шаленства прэсы і тэлебачання (у сэнсе асвятлення кожнага кроку Цёркіна і ягонага выканаўцы Лявонцьева). У глыбіні ж Расіі, там, куды вайна не дайшла, хадзілі проста з-за цікаўнасці. Між тым спектакль наш рабіўся паводле інсцэніроўкі, якая ўжо належала тэатру імя Массавета, аўтарам яе быў чалавек надта ўплывовы, надта маскоўскі, і мінскі рускі тэатр не мог разлічваць не тое што на прызнанне савецкіх абшараў — нават на фестывальны паказ у той самай Маскве. Яго і не надарылася.

— А пасля некалькіх гадоў без Цёркіна ў вашым рэпертуары з'явіўся салдат Чонкін. Вайновіча. Інакшае эстэтыкі, інакшага светаўспрымання, інакшае ментальнасці і стаўлення да ваеннай рэчаіснасці, выпрабаванняў і подзвігаў. Вайсковая (асабліва камуністычная) прэса трактавала яго як карыкатуру на савецкага салдата...

— Спектакль прэса здратавала. Але менш за ўсё — з-за мастацкіх якасцяў (іх бы падратаваць). Рэцэнзентаў больш за што іншае хвалявaў паклёп на армію (але гэта ўжо матэрыял Вайновіча "вінаваты"). Мяне — нескарыстаныя магчымасці падобнага матэрыялу. Спектакль — дыпломная работа ягонага рэжысёра-пастаноўшчыка паводле ўласнай інсцэніроўкі. Не хацелася б ганіць хлопца, хоць і змагаліся мы з ім адчайна — усім акцёрскім складам. Уразіў ён нас моцна, сказаўшы, што, маўляў, вырашэнне спектакля ёсць, а астатняе — гэта так проста: выйсці ды сыграць. Тое, што ад вырашэння да ўвасаблення свой шлях, мы мусілі яго пераконваць. Спачатку — разам з Вольгаю Клебановіч, потым — кожны, хто быў на рэпетыцыях, у выніку...

— Пастаноўка атрымалася калектыўнай?

— Але...

— Ну і, як любяць пытацца тэлевізійныя каментатары, што вы пры гэтым адчулі?

— Няўдзячнае пачуццё... Хоць няма нічога больш смешнага за такія пытанні. Гэта як у футболе: як, маўляў, вы гол забілі? Як? Бег, мяч штурхаў, а ён вырваўся, закаціўся...

— Яўген, вы, калі вучыліся ў інстытуце, неяк жа ўяўлялі сабе ваша творчае тэатральнае жыццё? Уяўленні супадаюць з рэчаіснасцю?

— Мы на курсе ведалі, што ў нас будзе — Рускі тэатр. Мы туды не адно толькі заходзілі. Мы ўжо на ўсю ігралі. Мне, як і шмат каму, здавалася, што сыграць магу... усё. А калі магу — усё, дык ролі будуць — мне. Усе. А для чаго я вучыўся на акцёра? Я ж і невялікі досвед меў: тры гады працы ў Гомельскім тэатры. Маёй маме, ягонай актрысе, давялося займаць сына ў пастаноўках, бо патрабавалася дзіця для іх... І я з таго часу пэўна ведаў, чым мусіць быць заняты акцёр! Толькі вось практыка апошніх часоў у тэатры дала іншы досвед. Напрыклад, амаль без тэксту, амаль без задачы імправізаваць з нагоды выхаду на сцэну... Ці то сябе самога? Ці то кагосьці? Твайго нейкага няпэўнага персанажа, пра якога ды штосьці няпэўнае ведаеш... Мабыць, гэта ўмеюць мімічныя артысты. Драматычныя — іншае наладўчонасці. Няёмка, сорамна бывае выходзіць на сцэну.

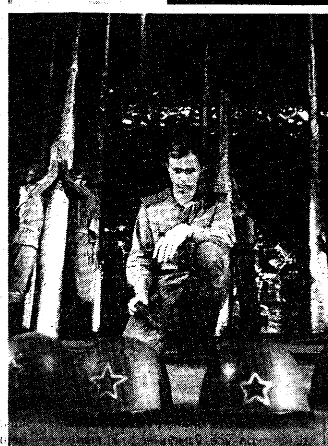
— І часта з'яўляецца гэтае пачуццё?

— Цяпер — з'яўляецца. Часам нейкі нюанс, нейкую драбязу, драбніцу, што вымагае рэжысёр, я лепш рабіць не буду, лепш прабалабоню гэты момант, прапушчу, праскочу... Нечага я не ўмею, мабыць. Але кожнаму гэткае знаёма па жыцці.

— А што рабіць, калі сядзіш у зале і сорамна глядзець на сцэну?

— А я так рэдка бываю ў зале... Раней увесь час хадзілі да купалаўцаў, купалаўцы — да нас у Рускі, сядзелі адзін у аднаго не ў грымёрных — на рэпетыцыях, бывала. Мо мы ўсе цяпер такія занятыя? Але мы абсалютна не занятыя! Месяцамі можна не з'яўляцца ў тэатр на рэпетыцыі ды чыткі, толькі ўвечары на выхады...

— І такая незанятасць адпаведна ўздзейнічае на артыста?

— Калі надараецца працяглая паўза, так не хочацца зноў пачынаць... Прымушаеш сябе, уваходзіш... Не памятаю ўжо, дзе гэта запісана, але акцёры ведаюць пэўна: адмовіцца ад ролі — няма ў іх такога права. Ёсць нешта кшталту прыгону. Увогуле, усё часцей і часцей рэжысёры абапіраюцца на сваё вырашэнне спектакля і, калі не кажуць наўпрост, дык маюць на ўвазе, што "астатняе ўсё — проста"... Выйсці ды сыграць. Яно мо і было б проста, калі б — іграць...

Днём сённяшнім акцёра Яўгена ЛЯВОНЦЬЕВА цікавілася Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымках: Яўген Лявонцьеў у ролях. Фота з архіва акцёра

"ПОТЫМ З ВАКНА ВЫВАЛІЛАСЯ ТРЭЦЯЯ СТАРАЯ..."

30 кастрычніка ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы адбылася гастроль Літоўскага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра драмы (у рамках "Фестывалю сяброў"). Тэатр прадставіў адзін з самых радыкальных ягоных рэжысёраў — Оскарас Каршуновас і яго спектакль "Старая-2".

"Старая-2" — найбольш закончаны спектакль Оскараса Каршуноваса з усёй яго трылогіі — "Там быць тут" (паводле Данііла Хармса), "Старая-2" (паводле Данііла Хармса і Аляксандра Увядзенскага), "Добры дзень Соня Новы год" (паводле Аляксандра Увядзенскага). Ён цэласны, рытмічны, выклікае ўражанне. У ім і тэкст займае важнае месца, і акцёры дасягнулі такой гармоніі, што без усялякага сумнення можна сцвярджаць: ужо існуе тэатр О.Каршуноваса.

Тэатр Оскараса запаліў свае зоркі. Перш за ўсё гэтай зоркай стаў Рэмігіюс Білінскас, потым Эгле Мікуленітэ, Арунас Сакалаўскас. Яны досыць вядомыя, аднак менавіта ў тэатры Оскараса ўсё яшчэ дэманструюць вяршыні акцёрскага майстэрства.

Тэатр Оскараса Каршуноваса — ці не адзіны ў Літве, у які ўсё павялічваецца наплыў гледачоў, нават перапрадаюцца білеты.

У 1993 годзе "Старая" атрымала прыз за лепшую рэжысуру на міжнародным фестывалі ў Санкт-Пецярбурзе, гэты спектакль быў паказаны на Міжнародным тэатральным фестывалі "Baltoscandal" у Пярну (1992), у Вене (1992), міжнародных Берлінскім і Дрэздэнскім фестывалях (1993), у Капенгагене (1993), Міжнародным Эдынбургскім тэатральным фестывалі (1990). Вяршыняй трылогіі О.Каршуноваса быў і застаўся гэты самы спектакль, нягледзячы на тое, што рэжысёр стварыў спектакль зусім новы — "Старая-2". Асобныя ягоныя сюжэты маюць глыбока закадзіраваныя драматычныя сітуацыі, хоць на сцэне, здаецца, адбываецца зусім іншае. Таму і ўсміхаешся, у той час як глядач, што сядзіць побач, у гэты момант смуткуе. У такім тэатры вельмі добра адчуваецца фальш. "Старая-2" — насычаны, дынамічны, канцэптуальны спектакль. Новая сцэнаграфія Жыльвінаса Кямпінаса палохае канцэптуальнасцю, пакуль жывая фантазія рэжысёра па-новаму манціруе сцэны былой "Старой", з'яўляюцца зусім новыя эпізоды, матывы.

У новым спектаклі яшчэ ярчэй ззяюць таленты Э.Мікуленітэ, Р. Білінскаса, А. Сакалаўскаса. Гэта вось, на якую можна мацаваць любы ўяўны спектакль. Э. Мікуленітэ без асаблівых намаганняў спраўляецца са сваёй нецярплівай дамай. Р. Білінскас? Часам дастаткова толькі зірнуць на яго. Гэта непрадказальны акцёр. Ён можа быць любым, хоць яго амплуа — не коміка, хутчэй трагіка. Старая-Балерына Р.Білінскаса — самае вялікае адкрыццё рэжысёра. Яна можа станцаваць толькі апошні танец, які абвяшчае смерць, дастаткова некалькіх дакладных уздрыгванняў.

А.Сакалаўскас можа сыграць любую сітуацыю, гэта вельмі добра падрыхтаваны акцёр, які сёння эксплуатуецца, напэўна, больш за ўсіх. Ён іграе так натуральна, што ў створанай рэжысёрам абстаноўцы ягоная ігра выглядае адвольнай. Часам здаецца, што ў складаных сцэнах ён нават адпачывае. Ён цудоўна можа імправізаваць, мяняць некаторыя сцэны — інакш яму самому было б сумна, інакш ягоныя персанажы хутка састарэлі б, страцілі б жыццёвую сілу. Рэжысёр на спекулюе ўменнямі акцёра і тым самым зачароўвае гледача. Той, хто здольны ацаніць наймалы рух, што распадаецца і мяняецца кожнае імгненне, зноў і зноў вяртаецца ў тэатр О. Каршуноваса.

"Потым з вакна вывалілася трэцяя старая, потым чацвёртая, потым пятая..." (Данііл Хармс). Так і ў спектаклі. Эцюд "вывальваецца" за эцюдам, яны мяняюцца, смех заглушаюць слёзы, цішыню рассякае музыка Гінтараса Садзейкі — чыстая, як і сама новая "Старая-2". Яна яшчэ доўга будзе лётаць...

ДАЙВА ШАБАСЯВІЧЭНЕ

На здымку: Р.Білінскас (Старая-Балерына).

"Я, СТАНОЎЧЫ ГЕРОЙ НАШАГА ЧАСУ..."

Аляксандр ЛАБУШ, акцёр Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, перадусім адметны тым, што пераважная большыня самых станоўчых роляў у тэатры прыпала менавіта на яго — што ў класічнай, што ў сучаснай драматургіі.

—Ланцалот, Янка Здольнік ды Саша Ульянаў — хіба не пераканае кожнага такі "набор" у тым, што... з артыстам трэба нешта рабіць? — **Аляксандр Лабуш, пачынаючы свой маналог, іранічны, але ўсмешлівы.** — Усё ніякавее перад так званым станоўчым на сцэне! Таму, што не можа давыпісаць драматург або давырашыць рэжысёр (хоць бы ідэю станоўчага чалавека — навошта ён тут, у часе, у прасторы, на гэтай самай сцэне ў гэты самы момант), мусіць і можа даць рады хіба акцёр. Часам. Праўда, часцей за ўсё гэты бядак-станоўчы выконвае ролю гэткага тла (фону) для ўсіх астатніх: як хораша на ягонай аднастайнай станоўчасці дэманстраваць запамінальную нестаноўчасць! Так было ў "Драконе" Шварца, калі Ланцалот адцяняў Генрыха, Бургамістра ды ўласна Дракона. Рэжысуру, здаецца, усё задавальняла, бо галоўнай маёй задачаю было не замінаць вышэйпамянёным асобам... Усё — нават народ у масоўцы — мела права на характары, на кідкія фарбы, на вар'яцтвы і вар'яцкінкі! Чым больш прасты, больш наўпроставы Ланцалот, тым цікавейшыя ўсе астатнія. Тое самае і са Здольнікам. Роля Купалам выпісана, матэрыял распрацаваны, кантэкст — ды хоць бы назва "Тутэйшыя" спрацоўвае, можна багата знайсці прыстасаванняў, яшчэ і рэжысура ўсё ўзмацняе... У выніку — нешта на сцэне выдае на пародыю. І чалавек, акцёр, мовім так, у стане станоўчасці, часцяком ловіць з залы: а ты, сябра, паўнавартны, ты ўвогуле здаровы? Ну пабыў, пагаварыў, ідзі, ідзі адгэтуль, мы не цябе чакаем... Мы ведаем, што ты, станоўчы, скажаш. Ну і што рабіць акцёру? Вядома, я не думаю, што сам такі ўжо невінаваты ў падобнай рэакцыі залы, але хіба да выпуску спектакля разам з рэжысёрам нямožна пашукаць для майго станоўчага якоісь загадкі, таямніцы... хоць сабе і ў непрабівальнай, шчыльнай станоўчасці? У нашым тэатры, на маю думку, цураюцца адценняў — празрыстых, далікатных, маціцовых, не любяць паўтонаў, загадкавасці, абаяльнасці, намёкаў, акварэлі... Рэдка даводзіцца іграць тое, што ў "Блакітнай ружы" ("Шкляны звярынец") паводле Т.Уільямса — **(рэд.)**. Ці не штораз свежае, нейкае марознае, крохкае адчуванне святочнасці ішло разам са мною на сцэну. Асабліва калі зала — раптоўна! — пачынала не тое што слухаць — уcлухвацца. Услухвацца ў тое, як мы, выканаўцы, дыхаем. Рэжысёр Андрэй Андросік дапамог нам нешарагова абысціся з матэрыялам, чаго вартая адна толькі пластыка! Лаўра-ружа, кульгавая балерынка, сама нібы за шклом сваіх фантазій: Зоя Белахвосцік выяўляла такія трапяткія імгненні яе жыцця! Вельмі стыльны спектакль. Мы, занятыя ў ім партнёры, Лілія Давідовіч і Саша Падабед, уваходзілі ў такі крохкі свет — свет Лаўры, свет шкляного звярынца.. як чарговыя ягоныя экспанаты, ці што... Мне дужа падабалася і роля, нададзеная заслоне — заслона круцілася, закручвалася, аддзяляючы персанажаў, акты, сцэны, імгненні, нават эпохі... Але самае цудоўнае, што ўзнікала і трымалася ў гэтым спектаклі — атмасфера. А мы не надта ўмеем і хочам працаваць у рэчышчы псіхалагічнага тэатра, мы ўсе часцей і часцей аддаём перавагу відовішчу дзеля відовішча. А то і з клаунадай. Ды гэткага поўна і ў філармоніі, і на эстрадзе, і ў суседзяў па тэатральным праспекце Скарыны, бо пры ім асталявана большыня тэатраў. Вядома, відовішча мусіць быць, але — як складнік нашай афішы. Не як падстава! Быў спектакль "Вяртанне" Э. Трапіева на малой сцэне (таксама ў Андросіка) — вось дзе я атрымліваў задавальненне, пачуваўся ўтульна, ёмка! Няўтульна і часам моташна было ў "Драконе", у "Тутэйшых", у тым, што іграў ад студэнцкай лаўкі. Я разумею, што спектакль "Тутэйшыя" — найадметны. Але адна вялікая неадметнасць мяне мардуе: мой персанаж Здольнік. Пяць гадоў таму ён выглядаў шарагова-шарачкова. Натуральна, матэрыял штурхаў рэжысёра да такога вырашэння, але зважым: калі пачалося касцюмаванне "Тутэйшых", мяне апранялі як... Яўхіма Сароку з "Паўлінкі"! Лёс Здольніка быў вырашаны да таго, як ён сам спраўдзіўся на рэпетыцыях! Мяне бачылі **толькі** так: жвавым, але не надта здатным да вытанчанага духоўнага жыцця вясковым настаўнікам, гэткім учарашнім аратым, які, пазіраючы на сцэну, употай цягнецца да кішэні — па семкі... І — не стаў ніхто са мной важдацца. Слухаць прапановы. Мо таму, што глядач асвойтаўся са мною, як з родным, у ролі Яўхіма Сарокі, прыняў яе? А дадаць у гэты шэраг сыгранае на кіна- і тэлеэкране: тое самае па фарбах ды характарах. Я сыграў, напрыклад, Якуба Коласа, шмат чытаў вершаў... са станоўчым лірычным героем... І — гатовы Здольнік? Толькі так? Мяне ўсё больш насцярожвае, калі дабрыня ды спагада на сцэне набываюць аблічча незразумелай ахвярнасці, абмежаванасці, нейкай заганнай, рахманай непаўнавартасці, тла для разнаітых персанажаў, якія ўмеюць бачыць і разумець жыццё, падпарадкуючы сабе ягоныя абставіны. Станоўчы... як бездапаможны? Як дурнаваты? Як загадзя асуджаны на трыванне, цярпенне, памяркоўнасць, здзек з самога сябе? Станоўчасць — як вырак? А беларуса часцей за ўсё такім бачаць са сцэны. Таму што такім прадстаўляюць...

Мой сын на сцэне з шасці гадоў (а ў мяне, дарэчы, два сыны, дачка і жонка — купалаўская актрыса). У "Драконе" ён з сольнай вакальнай партыяй вёў цэлую сцэну. Усёй сям'ёй працуем у "Страсцях па Аўдзею" - братамі ды сёстрамі. Імі, дарэчы, таксама ахвяруюць у фінале спектакля... з-за недалёкасці, зацятасці і непрабівальнай станоўчасці бацькі ў выкананні Генадзя Аўсяннікава. Жонка да гэтых выходаў, да занятасці дзяцей у спектаклях ставіцца пакуль што спакойна, але мы жывем так цяжка, што падштурхваць іх і дарослымі выходзіць на тую самую сцэну... Жонка — не хоча. Яна мяркуе, што мужчыны мусяць мець справу, якая б давала магчымасць карміць сям'ю. Мне ўжо позна мяняць нешта, а дзеці маглі б жыць... не так станоўча. Калі б акцёр першага нацыянальнага акадэмічнага тэатра, іграючы на сцэне штовечар (пра тэле, кіно і радыё я проста не кажу), меў магчымасць пасля пятнаццаці гадоў працы, працы і толькі працы... дасканаліцца, развіваць майстэрства ў звязку з інтэлектам... А мы ідзём да нейкага скону: у імя дзяцей дзяржава прапануе падцягнуць, бачыце, папругі... на дзецях. А дзяцей карміць трэба сёння, бо заўтра, дарослымі, яны будуць толькі лекавацца ды нараджаць сабе падобных... Ні ў жыцці, ні на сцэне беларусу ўсё яшчэ не выпадае магчымасці зрабіцца паўнакроўным, здаровым, прапагандаваць свой лад жыцця, свае каштоўнасці, светаўспрыманне... не жартам, не ахвярна, не з іроніяй. Вось я і вырашаю пра сябе: мая станоўчасць на сцэне абумоўлена маім пазасцэнічным існаваннем, ці нейкія рашучыя дзеянні ў жыцці нададуць маёй сцэнічнай станоўчасці якасці ды кшталту? Але — якія дзеянні, хацеў бы я ведаць.. Я, станоўчых герояў выканаўца... Альбо — станоўчы герой нашага часу?...

Маналог Аляксандра ЛАБУША запісала Жана ЛАШКЕВІЧ

ФОТА Аляксея МАЦЮША, Аляксандра ДЗМІТРЫЕВА і з архіва тэатра

СВОЙ СПОСАБ КУЛЬГАЦЬ

УСПАМІН ЗАМЕСТ СВОЕЧАСОВАЙ РЭЦЭНЗІІ

— Уявім сабе Шэкспіра, так бы мовіць, графічна, — мовіў калісьці мой універсітэцкі выкладчык, — уявім простакутнікам, гэткім графічным абазначэннем сцэны. На простакутнік-Шэкспір накладаецца простакутнік-Рэжысёр, бо ён бачыць аўтара па-свойму і адпаведна выяўляе сваё бачанне. На фігуру, што утварылася ў выніку несупадання Аўтара-Шэкспіра і Рэжысёра, накладаецца простакутнік-Кампазітар, простакутнік-Мастак, Акцёр, Майстар-асвятляльнік, Грымёр... У выніку ад Шэкспіра застаецца...

Выкладчык дэманстраваў няпэўную мініяцюрную геаметрычную фігурку і дадаваў: "Вось чаму я не люблю тэатр".

...Вось адкуль мая нялюбасць да геаметрыі!.. Самыя страшныя сны дзяцінства рыхтавалі мяне да іспытаў па дакладных навуках; ніхто ў камісіі экзаменатараў не браў пад увагу меркаванне, што кожны чалавек мае свой свет.

Кожны чалавек тэатра, адпаведна, мае свой тэатральны свет. Сувымяральны з ім самім, з чалавекам. Зрэшты, нададаецца, і проста з пакутнікам Шэкспірам. Але, узяўшы за падставу яго або любога іншага Аўтара, можна далікатна сцвердзіць і давесці (поп сваё, а чорт сваё?): тое няпэўна-мініяцюрнае, што застаецца ў выніку несупадання, ці не яно магнітным кшталтам цягне цікаўных у тэатральныя залы? Змушае выдаткоўваць пільнасць ды прамяніць увагу (у ідэале). "Вынік несупадання" ў тэатральным выпадку — "прадукт працы"? Нешта бескарыснае, але неабходнае, паводле сучаснага тэатральнага класіка. Таму — прадаецца. Ці не прадаецца. Але тады яго здымаюць "з пракату" — неўзабаве.

"Блакітную ружу" паводле Т.Уільямса ў Купалавым тэатры ўжо знялі "з пракату". Артысты, што былі заняты ў спектаклі, а я перамаўлялася з трыма (толькі Лілію Давідовіч не выслухала), шчыра шкадуюць свае ролі. Яны засталіся хіба ў фотаздымках ды ў праграмцы; рэжысёр пазначаны тамсама — Андрэй Андросік. "На Андросіка", аўтара спектакля "Блакітная ружа", схадзіць было б цікава абазнанаму аматару тэатра. Ён так непрасталінейна паставіўся быў да аўтара-Уільямса (а менавіта — да ягонага "Шклянога Звярынца"; назву спектакля дала дзіцячая мянушка гераіні Лаўры — "Блакітная ружа"), што п'еса, якую той напісаў, кашчунна ўяўлялася мне не такой ужо і істотнаю... Атмасфера спектакля, стварыць якую рэжысёр Андрэй Андросік увогуле вялікі майстра, ахутвала, запаўняла ды працінала прастору тэатральнага будынка. Першы акт акцёры чамусьці амаль заўжды... недабіралі, калі можна так сказаць, недапрацоўвалі або не даводзілі да заданага кшталту. Другі акт мог дастаць душу з рамантычна настроенага крытыка.

Выходзіў сталы мужчына Том, абліччам узяўшы самае вабнае ад Аляксандра Падабеда, і расказваў зале шараговую гісторыю свайго сталення. Сцэнічна ён мусіў існаваць у двух вымярэннях — вымярэнні сталага апавядніка і таго юнага Тома, які працуе ў краме ды прагаворваецца маці пра хлопца-прыяцеля — нежанатага яшчэ. А маці-Амандзе, якую Лілія Давідовіч падавала на мяжы мрояў і дакладных штодзённых поўхаў рэчаіснасці, уяўлялася, што жыццю можна надаць крыху рамантыкі, варта толькі ўзяцца ладкаваць лёс дачкі Лаўры. Прывідна, мройна, няпэўна маці вяртала або намагалася вярнуць свае ўяўленні пра ўласную ж маладосць. Мо гэта незабыўная маладосць рэжысёра Андросіка ўладарна вымагала вяртання да нейкага пакрыёмага пункту — адліку Андросікавага захаплення жыццём або таго, ад якога пачалося Андросікава існаванне супраць "савецкай плыні" ў мастацтве?.. На "Блакітнай ружы" назіральніка-цярплівага з залы зацягвала плынь вытанчаных чалавечых дачыненняў, празрыстых матывіровак і грубаватых слоў. Варта было толькі крыху пацярпець, перацярпець (як халадок рачулкі, калі надумаецца плысці на іншы бераг), каб увайсці ў павольную плынь рэжысёравага аўтарства і даверыцца ёй.

...Вокны ў вокны з домам Блакітнай ружы была, паводле драматурга, танцавальная зала. Млявыя напершапачатку джазавыя гукі камусьці выгукалі, а камусьці ахутвалі ўспаміны; Лаўра, маленькая кульгавая балерынка Зоі Белахвосцік, і з іх сарамліва складала свой шкляны крохкі свет... Дробязны фізічны недахоп, які амаль схавала пластычнасць маладога, гнуткага цела, падпарадкаваў, падначаліў сабе Блакітную ружу. Але вокны ў вокны — танцы, джазавыя гукі, галасы, рэплікі і атмасфера іншасветнасці!..

Джазавую плынь нібыта літаральна падхоплівала і ўвасабляла (матэрыялізавала?) танюткая заслона-ветразь, якая рухалася ва ўсіх магчымых кірунках, ахутваючы прадметы і абсталюнак сцэны. Ці то заслона памяці, ці то ветразь, які надзімаўся для лепшай будучыні? Спектакль быў пабудаваны на коле, на сцэнічным крузе, утвараючы вобраз кола замкнёнага (круціцца кола з дэкарацыямі, кружыцца маленькая балерынка Лаўра). Безвыніковыя, незразумелыя шкадаванні агортвалі Тома. Падобна, ён, сувымераўшыся са сваім сталым атачэннем, рваўся нешта перавырашыць у мінулым... Аляксандр Лабуш, чый герой, крамны прыяцель Тома, праставаў сваім шляхам, паспяваў азадачыць гледачоў маленькім выпрабаваннем юнацкіх згадак на святасць і недатыкальнасць. Ён панясе Лаўру ў душы, і занясе далёка ад самой Лаўры, бо ёй, нарэшце, патрабуецца тэрміновае сталенне — дакладныя штодзённыя поўхі ад рэчаіснасці. Вялікія цені клаліся на падлогу ў дуэтных сцэнах Лаўры з Джымам: першае мройнае каханне завітала да яе ў абліччы братавага прыяцеля, каб пачаставаць жуйкай і агаломшыць пацалункам. Зоя Белахвосцік прапаноўвала свой доследаў: як жывуць і выжываюць у самыя скрутныя часы мройцы са шкляных звярынцаў, рамантыкі, адзінотнікі, спадзяванцы, здатныя жыць і кульгаць вокны ў вокны з танцавальнаю залаю. І робіцца часам так, што ці не цэлы свет марыць патрапіць у такт кульганню, і нясе ягоны адбітак-рытм у душы, і зносіць далёка-далёка — пад дакладныя штодзённыя поўхі рэчаіснасці. Бо калі навучыцца кульгаць, як гэтыя чортавы рамантыкі, рэчаіснасць з поўхаю можа і спудлаваць, можа ў цябе і не пацэліць.

На "Блакітную ружу" позна пісаць рэцэнзію. Рэфлексіі пункцірам — толькі так можна вызначыць мой спосаб кульгання.

Жана ЛАШКЕВІЧ

Фота з архіва тэатра.

І ПАЭТ, І ПЕРАКЛАДЧЫК

Менавіта так заявіў пра сябе Канстанцін Цітоў, з дня нараджэння якога споўнілася 90 гадоў. Ураджэнец сяла Сачкавічы, што на Браншчыне, ён свой лёс звязаў з беларускай зямлёй. Дарэчы, у 1938—1939 гадах К. Цітоў працаваў у рэдакцыі газеты “Літаратура і мастацтва”.

Пісаў па-руску. З першымі вершамі выступіў у 1930 годзе, у беларускім друку — ў 1934 годзе. Аўтар шэрагу кніг паэзіі, сярод якіх “Выступление в путь” (1941), “Искатели” (1956), “Просто про любовь” (1970) і іншыя. Выдаў зборнік вершаваных казак для дзяцей “Якубова каша” (1960).

К. Цітоў пераклаў на рускую мову трылогію Р. Сабаленкі “Іду ў жыццё”, зборнік вершаў М. Смагаровіча “Сняжынка”, асобныя творы іншых беларускіх паэтаў.

ПАЭТЫЧНЫЯ І МУЗЫЧНЫЯ ШАЛІ

Мікола Бусько вядомы ў дзвюх іпастасях — як паэт, і як мастак. Дзе ён дабіўся большых поспехаў? Хай пра гэта мяркуюць чытачы і гледачы. А на прэзентацыі яго кнігі “Сузор'е шаляў”, што прайшла ў чытальнай зале Баранавіцкай цэнтральнай гарадской бібліятэкі імя В. Таўлая, успрымаліся і яго вершы і добра глядзеліся яго мастацкія творы “Сінічкіна возера”, “Ваколіцы міра”, “...Вёска крытыка Уладзіміра Караткевіча”, “Пісьменнік Анатоль Чаркасаў” і іншыя.

А ўвогуле ў час прэзентацыі ўладарылі паэзія, мастацтва, музыка і песні — як старыя, так і новыя, у аснову якіх пакладзены асобныя вершы М. Бусько. У гэтым мерапрыемстве прынялі ўдзел мясцовыя паэты Б. Лапкоўская, А. Белы, А. Бакач, шматлікія прыхільнікі таленту віноўніка ўрачыстасці.

М. МАЛІНОЎСКІ

ВЯРТАННЕ ВАСІЛЯ ПРАСКУРАВА

Упраўленне інфармацыі Брэсцкага аблвыканкама выдала яшчэ адну цікавую кніжку. У яе ўвайшлі творы пісьменніка і журналіста, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі, заслужанага дзеяча культуры Васіля Праскурава, якія пры яго жыцці не друкаваліся. Дапаўняюць гэтае выданне матэрыялы пра жыццё і творчасць аўтара, лёс якога, як вядома, на працягу амаль сарака гадоў быў звязаны з Палессем, з Ганцаўшчынай.

Кніга атрымала назву па аповесці, змешчанай у ёй, — “Наўсцяж вясковай вуліцы”. Проза складае асноўную частку спадчыны В. Праскурава: у кнігу ўвайшлі таксама апавяданні, быль “Рута-мята”, некалькі нарысаў, якія не друкаваліся ў прыжыццёвых зборніках.

Эстэтычныя вартасці многіх нарысаў В. Праскурава, яго майстэрства апавядальніка адзначылі У. Калеснік, Б. Стральцоў, У. Юрэвіч, М. Рудкоўскі, В. Гардзей і іншыя. У мастацкіх творах, як піша ў прадмове А. Каско, аўтар свядома адпрэчваў усялякую зададзенасць, якая ўсё ж адчуваецца ў некаторых яго нарысах, калі ўчынак таго ці іншага героя грунтуецца не на агульначалавечай маралі, а на ідэалагічным кодэксе”.

Кніга багата ілюстравана фотаздымкамі і малюнкамі — пра гэта паклапаціліся выдавец Г. Тамашэвіч і мастак В. Ількіў.

З. Д.

ПАКУЛЬ ПАМЯТАЮЦЬ — ЖЫВЕ

У Доме літаратара прайшла вечарына, прысвечаная памяці Рыгора Семашкевіча. Яму споўнілася б усяго пяцьдзесят... Ды лёс аказаўся няўмольным да пісьменніка. Р.Семашкевіч пайшоў з жыцця заўчасна, пакінуўшы пасля сябе кнігі — як паэзіі, так і крытыкі, літаратуразнаўства.

А яшчэ добрую аб сабе памяць.

Тыя, хто меў магчымасць неаднаразова сустракацца з Р.Семашкевічам, і згадвалі яго ў гэты вечар. І як пісьменніка, і як чалавека. Пра Р.Семашкевіча гаварылі вядучы вечарыны А.Жук, Н.Гілевіч, С.Законнікаў, М.Ермаловіч, У.Навумовіч.

А яшчэ гучалі яго вершы, прачытаныя Л.Горцавай. А яшчэ краналі сваёй непасрэднасцю песні на яго словы — іх выканаў вядомы бард А. Атаманаў. А яшчэ.. Чалавек жыве, пакуль яго памятаюць. А Р. Семашкевіча, на шчасце, памятаюць многія. У тым ліку і чытачы, што чэрпаюць асалоду з яго кніг.

Я НЕ БЫЎ У ЭДЫНБУРГУ

ЗАПОЗНЕНАЕ ПАСЛЯСЛОЎЕ ДА АДНОЙ ДЗЕІ

РАЗМАЎЛЯЮЧЫ СА МНОЮ па тэлефоне, мой знаёмы зазначыў: “Чуў, што ваш тэатр узяў галоўны прыз у Лондане”. Рабіць нейкія папраўкі да таго, што ён чуў, мне не схацелася і таму я проста пацвердзіў ягоную чутку, — так, спектакль нашага тэатра адзначаны пяццю зорачкамі на фестывалі мастацтваў у Эдынбургу. Для майго знаёмага падалася неістотнай розніца паміж пяццю зорачкамі і галоўным прызам, а Эдынбург і Лондан таксама зліліся для яго ў нейкі адзіны горад, таму размова аб удзеле нашага тэатра ў міжнародным, сусветным фестывалі з маім знаёмым закончылася віншаваннямі з яго боку ў бок нашага тэатра.

Наш тэатр — гэта Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі “Вольная сцэна”. Гэтым летам ён са спектаклем “Рычард” па У. Шэкспіру трапіў аж у далёкае замежжа — у Шатландыю. Для майго недасведчанага знаёмага зусім не прынцыповая розніца паміж Лонданам і Эдынбургам, але ў яго голасе я адчуў гонар за наш тэатр, які здолеў вызначыцца **там**, у іх, дзе ўсё лепшае, чым у нас. Праўда, мне не давялося пабываць там, у іх, каб параўнаць, ці так гэта. А ўся акцёрская брацця “Вольнай сцэны” адвандравала ў вялікае падарожжа, пакінуўшы тых, без каго можна там і абысціся (там, але не тут), на роднай беларускай зямлі. А выпраўляліся яны вечарам пятага жніўня. Усе, хто заставаўся на Радзіме, прыйшлі праводзіць адбываючых у далёкае замежжа. Прыйшоў правесці іх і сам Аляксей Дудараў, не, не афіцыйна, а проста па-сяброўску. Пакуль не былі яшчэ занятыя месцы ў аўтобусе і ўсе адчувалі пад нагамі такі дарагі мінскі асфальт, мастацкі кіраўнік тэатра Валеры Мазынскі дастаў колькі тысяч рублёў і аддаў іх мне. На мой запытальны пагляд сказаў: “Схадзі ў царкву ды пастаў свечку”. Што вы, адказваю, я атэіст, ці прыдасца свечка з рукі бязбожніка? Да таго ж магу зблытацца ды паставіць не за здраўе, а за упакой. Мой адказ даволі-такі сур'ёзна напалохаў Мазынскага, таму ён тут жа перадаручыў гэта Наталлі Мархель — памочніку рэжысёра, якая таксама заставалася ў межах роднай Бацькаўшчыны.

Ад'язджалі вечарам пятага, хаця ўсе інстанцыі, вышэйшыя і ніжэйшыя, інфармаваліся, што ад'езд будзе шостага. Так, паехалі на дзень раней, каб ніхто не знаў, каб паспець выскачыць за мяжу, бо могуць пераняць ужо ў дарозе і не выпусціць. Была і такая думка, такая занепакоенасць. Па сённяшнім часе нашай дзяржавы такая “перасцярога” здзіўлення не выклікае.

Аўтобус паімчаў па вуліцы роднага горада наперад — туды, да вуліц іхняга Эдынбурга. А мне падумалася: “Божа, тры дні на колах, гэткаю спякотаю, не маючы магчымасці даць целу гарызантальнае становішча для адпачынку, гэтулькі часу знаходзіцца ў становішчы слаўтай вертыкалі!..”

Я не быў у Эдынбургу, мне не давялося заехаць на дзень-другі ў Лондан да пражываючых там беларусаў. Я не бачыў рукапісу паэмы Янкі Купалы “Курган” і ГУЛАГаўскай кашулі Ларысы Геніюш, што захоўваюцца там у музеі ў Лондане. Але мне давялося быць сведкам і ўдзельнікам падрыхтоўкі і збораў тэатра да гэтай паездкі. Такой “свистопляски”, такіх торганняў, страт энергіі, часу і нерваў нельга ўявасобіць ані ў якой п'есе, ані ў якім спектаклі. Гэта верх нашага жыцця, якое не паддаецца здароваму ўяўленню. Таму сіліцца нейкім кшталтам выкласці ўсё тое, што адбывалася, што змаглі вытрымаць і зрабіць: кіраўніцтва тэатра, удзельнікі паездкі і ўсе астатнія, хто меў да гэтага дачыненне, зафіксаваць гэта на паперы — справа марная. Ніякая сусветная літаратура не ў стане ўвасобіць гэтае ані ў якім жанры. Нават знакаміты “абсурд” выглядае занадта блякла перад поглядам нашай рэчаіснасці.

Чаго варта адна толькі анкета, якую трэба запоўніць па запатрабаванні Міністэрства замежных спраў! Я, ведаеце, па замежжах не раз'язджаю, таму пабачыў гэтую анкету ўпершыню. Пабачыўшы толькі, усвядоміў глыбіню рэальнасці небяспекі “утечки мозгов”. Сапраўды, трэба мець найвялікшы розум і валодаць магутным талентам, каб адказаць на ўсё тое, што ў гэтай анкеце патрабуецца. Да таго ж трэба быць віртуозам, каб вытрымаць правільнасць упісвання геніяльных па сваёй глыбіннасці адказаў. Чалавеку сярэдняга розуму і таленту такога не адолець. Цяпер мне зразумела, чаму з'язджаюць туды, за кардон, толькі лепшыя, бо іншым гэта проста не пад сілу. Вядома, зразумець усё, што было вызначана ў гэтай анкеце, мне не ўдалося, але ж адно пытанне вельмі спадабалася: “Дзе Вы ўзялі шлюб?” І я раю ўсім, — пішыце, як у п'есе Уладзіслава Галубка: па-бальшавіцку, пад плотам.

Усё ж у нашым тэатры працуюць сапраўдныя майстры, людзі фантастычнага таленту і розуму. Анкета для іх сталася толькі дробным зярняткам у параўнанні з другімі варункамі падрыхтоўкі да ад'езду, пра якія я не ў стане распавесці, нават выкладаючы гэты матэрыял на паперу шатландскай асадкай, якую прывезлі адтуль і ахвяравалі мне.

Распавяду, што мастацкі кіраўнік-дырэктар тэатра “Вольная сцэна” Валеры Мазынскі, рэжысёр-пастаноўшчык спектакля “Рычард” Валеры Анісенка ды разам з імі загадчык літаратурнай часткі тэатра Іван Чаркас поўнасцю адрынулі ўсе існуючыя законы прыроды. Яны здолелі пераносіцца ў прасторы з хуткасцю большай за хуткасць святла, навучыліся адначасна знаходзіцца ў некалькіх месцах, а тая колькасць спраў, што рабілася імі адразу, не паддаецца матэматычнаму ўліку. Такая моц, прадэманстраваная імі, тыя высілкі, што прыкладзены, ох як далёка не кожнаму даступны.

Усё гэта спатрэбілася для збораў, афармленняў ды на здабыванне грошай на дарогу, паколькі ў падпісаным кантракце абумоўлівалася, што праезд на фестываль і адтуль — за асабісты кошт. Дарога не блізкая і патрабуе выдаткаў. Да Асіповіч даехаць і то не заўсёды грошы знойдуцца, а гэта ж аж за мора. Але “анты-прыродныя” здольнасці названых людзей далі свой плён. Грошай, якіх ім наабяцалі даць усе, да каго яны звярталіся, здолелі ўгаварыць, улашчыць, хапіла б на дванаццаць кругасветных падарожжаў для ўсіх тэатраў. Але ж абяцаныя грошы — яшчэ не тыя, што ляжаць у кішэні. З якой цяжкасцю гэтыя абяцанні атрымліваліся, з такой жа лёгкасцю і забіраліся назад. Грошай на паездку не хапала. І вось заходжу адным днём у тэатр і чую цікавую навіну: прэзідэнт дае на паездку тэатру сто дваццаць мільёнаў рублёў. Ого, кажу, ён што — кватэру прадаў, адкуль у яго столькі грошай? “Ды не, — кажуць, з бюджэту”. А-а, з бюджэту. То гэта ўжо не прэзідэнт, а сама дзяржава парупілася аб сваім прадстаўленні на такім прэстыжным форуме. У мудрай дзяржавы ва ўсім мудрая палітыка. Потым высветлілася, што грошы ўсё ж даваў прэзідэнт, бо не даў. Вядома ж, — адкуль яму ўзяць.

Мазынскі, Анісенка ды Чаркас між тым прадаўжалі існаваць па-за спрадвечнай пабудовай прыроды. Не вытрымаў Чаркас аднойчы, залямантаваў: “Не трэба, не хачу, не паеду я ні ў які Эдынбург, няхай усё ідзе прахам, няма больш сіл, не магу...” І ўсё ж здаровы ён мужык — Іван Чаркас. Паехаў. Выправіўся пятага жніўня вечарам разам з усімі да незнаёмага горада Эдынбурга, што ў далёкай Шатландыі.

А на Беларусі тым часам была спякота. Штодзень аднолькава гарачае сонца выпальвала траву ды сушыла канавы. Амаль па ўсёй тэрыторыі рэспублікі можна было бачыць закурэлых дымам, запэцканых у сажу людзей, што ратавалі ад пажараў лясы. З грыбоў на рынку гандлявалі толькі лісічкамі. Месцамі выселі ўдалыя буякі, таму людзі, што жывуць непадалёку ад балотаў, змаглі зарабіць калейку, збіраючы ягады ды прадаючы іх. Тут раззлік адразу, гэта не заробак на працы, які не даюць ці не пяты месяц, ды і невядома, калі выплацяць. Мілыя... цацішыльныя беларусы таўпехаюцца, як авечкі на голым полі, нібы крадучы здабываюць сабе пракормку, відаць, забыліся ўжо, што і зоркі ёсць на небе. Зоркі з іх вабным святлом і дзіўным нячутным чароўным шэптам. І менавіта зорачкамі адзначаюць паказаныя спектаклі на эдынбургскім фестывалі. Іх няшмат — ад адной да пяці зорачак можа атрымаць той ці іншы спектакль. Спектакль тэатра “Вольная сцэна” атрымаў іх пяць. Гэта вышэйшая адзнака фестывалю, гэта і ёсць той галоўны прыз, аб якім казаў мой знаёмы, размаўляючы са мною па тэлефоне.

Гляджу на “іхнія” газеты. Газеты як газеты, толькі “па-іхняму” напісаныя. Святая ікона! Гэта ж колькі спектакляў было паказана на гэтым фестывалі!!! А тэатры з усяго свету. А вось спектакляў, пазначаных пяццю зорачкамі, мала занадта. Наш “Рычард” пазначаны. Гонар? Вядома ж! І не важна, што я не быў у Эдынбургу. А вось і пра сам спектакль напісана. Можна і пачытаць, тым больш, што зроблены ўжо і пераклад з англійскай.

Газета “СКОТСМЕН”, 16.08.1995 Г.:

“Аб спектаклі “Рычард III” беларускай “Вольнай сцэны” немагчыма пісаць з дакладнасцю, як “аб зіме трывогі нашай”, а наадварот, як аб важкім укладзе ў слаўнае лета Эдынбурга.

Алег Гарбуз, толькі злёгку робячы націск на ненармальнасці герцага Глостара, проста ашаламляе ў ролі Рычарда. Яму ўласцівыя паводзіны шпаны-задзіры, які цёпла і паблажліва патурае сваім сябрам па хеўры. Але, калі каралева Маргарыта абвінавачвае яго, ён гыркае, нібы шалёны воўк, эфектна апелюючы пры гэтым да публікі.

Што датычыцца выдатнай сцэны, калі ён дамагаецца лэдзі Анны на труне Генрыха VI... Алена Гудкова іграе аўдавелую каралеву жанчынай, якую раздзірае нянавісць да фізічна агіднага забойцы і шокавае зачараванне яго дзёрзкасцю. Яе рэакцыя на здзеклівыя дамаганні Рычарда не з'яўляюцца рэакцыяй ахвяры, а хутчэй сведчаць аб недасканаласці Генрыха як мужа.

Рэжысура Валерыя Анісенкі характарызуецца дынамічным, хваляючым, нават нейкім святочна-вясёлым дзеяннем. Знаходкай можна назваць шматмэтавае выкарыстанне каляскі ў якасці труны Генрыха, іранічнага трона, інваліднай каляскі і г. д.

Хаця дыялог вядзецца на жывой, энергічнай беларускай мове, для гледача, знаёмага з п'есай, сэнс спектакля ад гэтага нічога не губляе. А фізічная напружанасць дзеяння выгадна адрознівае беларускі спектакль ад анемічнага выканання гэтай п'есы іншымі тэатрамі. Уладзімір Корпусь у ролі магутнага герцага Бэкінгема ўспрымаецца як магчымы вобраз, што ўвасабляе сталінскі тэрор.

Спектакль нельга не заўважыць, і ўдзячная публіка безумоўна выказвае сваё адабрэнне і падтрымку.

Марыё РЭЛІЧ”.

Газета “САНДЗІ ТАЙМС”, 27.08.1995 г.:

“У фондзе Дэмарка я пагляздзеў магутна ўражлівую рэч “Рычард III” у выкананні эксперыментальнага тэатра, пастаўленую Валерыем Анісенкам у тэатры “Вольная сцэна” з Беларусі. У пастаноўцы былі свае вострыя вуглы, аднак акцёрскае выкарыстанне простых прыёмаў было захапляючым, а Рычард у выкананні Алега Гарбуза — гэткі ўсмешлівы носьбіт зла і амаральнасці, сведчыў аб небяспечным і цікавым таленце.

Трупа не атрымала ні капейкі ад урада Беларусі. Яны ехалі сюды на працягу трох сутак на аўтобусе, спыняючыся толькі для таго, каб запытаць дарогу, і не маглі сабе дазволіць зрабіць прывал для прыёму стравы ва ўпадабаным ім месцы. Калі чуеш падобныя гісторыі, пачынаеш разумець, што гэты фестываль азначае для людзей.

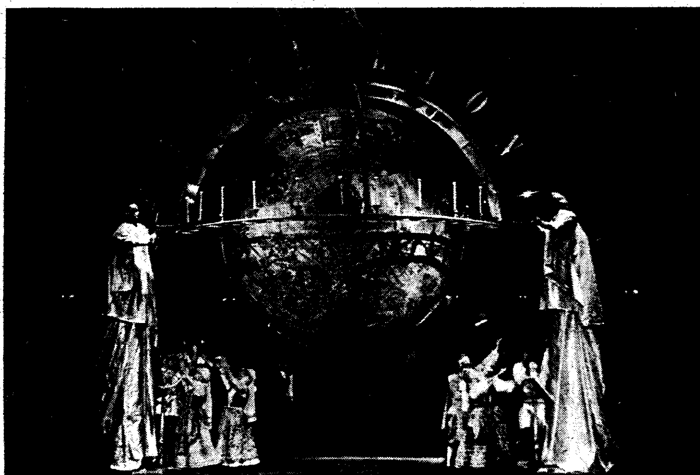
Джон ПІТЭР”.

Усе, хто паехаў у Эдынбург, даволі паспяхова вярнуліся назад. Крыху пазней вярнуўся і Алег Гарбуз, які вылез з аўтобуса на тэрыторыі Германіі паблізу горада Магдэбурга і пехатой накіраваўся ў землі Даніі, дзе па тым часе знаходзілася яго жонка. Праўда, ступіць у гэтыя землі яму не ўдалося, паколькі не меў адпаведнай візы і германскія памежнікі яго затрымалі.

Мне расказалі, што ў Эдынбургу няма тралейбусаў, а так званы грамадскі транспарт складаюць двухпавярховыя аўтобусы. А ў Лондане дарагое (па нашых, вядома, мерках) метро. Яшчэ мне расказалі... Зрэшты, ці так гэта важна? А вось у Івана Чаркаса я запытаўся, ці няма ў яго шкадавання аб тым што паехаў. “Па часе ўсе хібы сплылі, зараз у Іспанію гатовы ехаць”, — адказаў ён. Гэта быў вельмі сур'ёзны адказ. Спектакль “Рычард” запрошаны на фестываль у Іспанію і на асноўны эдынбургскі фестываль будучага года. На цэлыя тры тыдні запрашае гэты спектакль горад знакамітага ўніверсітэта Оксфард. Яшчэ некалькі прапаноў называлі мне, але ж дзе іх утрымаеш у памяці...

Лета сышло да свайго канчатку, пачаўся верасень і ўрэшце пайшлі дажджы. У тэатры “Вольная сцэна” поўным ходам ішла самая будзённая для тэатра работа: рэпетыцыі новага спектакля, падрыхтоўка да адкрыцця новага, юбілейнага сезона. Адкрыццё сезона адбылося пятага кастрычніка менавіта спектаклем “Рычард”, які нарабіў столькі клопату і шуму там. Зала, вядома, была перапоўненая і для мяне не знайшлося вольнага месца ў фатэлі. Я сядзеў на прыступцы ў самай сярэдзіне глядзельнай залы ды глядзеў нашага “Рычарда” з Алегам Гарбузом у галоўнай ролі. **Там** удзячныя глядачкі кідаліся перад ім на калені, але я не быў у Эдынбургу...

Мікола КАЗАЧОНАК,
памочнік мастацкага кіраўніка Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі “Вольная сцэна”

"Ідылія".

Ігар ДЗЯНІСАЎ у спектаклі "Ідылія".

МІЖ ТЫМ ЯК НА СЦЭНЕ...

Рэжысёр Купалаўскага тэатра Уладзімір САВІЦКІ.

Сяргей КРАЎЧАНКА ў спектаклі "З нагоды мокрага снегу".

Гэтых здымкаў вы на выставе не ўбачыце, — на той, што мае назоў "Фатаграфія з Мінска" і адкрылася 30 кастрычніка ў Галерэі сучаснага мастацтва дзякуючы пасрэдніцтву Інстытута Гётэ (менавіта Інстытут Гётэ, паказаўшы беларускія фотанабыткі сваім суайчыннікам, парупіўся давесці іх да нашых з вамі суайчыннікаў). Між тым Галіна Маскалёва і Уладзімір Шахлевіч бяруць там самы чынны ўдзел — ужо з партрэтамі, з серыямі, якія з'явіліся як успаміны дзяцінства або напружаныя фотароздумы пра дзень сённяшні. Тое, што вы бачыце — часцінка творчага супрацоўніцтва Галіны і Уладзіміра з Нацыянальным акадэмічным тэатрам імя Янкі Купалы. Здымкі спектакляў і людзей тэатра.

Тое, што на гэтых здымках, у спектаклях, магчыма, вы не заўважыце. Гэта можа быць аблічча чалавека з масоўкі або з нейкага адным фотамастакам вядомага пункту знятая сцэна — агульны план ці герой, суаднесены з дэкарацыяй, з мэбляй... Хто не ведае пра хуткаплынны, рухомы стан тэатральнага спектакля! Хто не ведае, што, маўляў, фотаздымак — нешта зусім супярэчлівае гэтай рухомасці ды хуткаплыннасці. Але як не ўзяць пад увагу, што здымкі — а ў выпадку з Галінай ды Уладзімірам гэта, напэўна, бясспрэчна, — утвараюць уласную рэальнасць. Да якой тэатр мае дачыненне і першаснае, і... другаснае. І перадусім якраз тым, што ўвага гледача ўтрымліваецца не рэжысёрскаю воляю, а нейкаю пазатэатральнаю цікавасцю да людзей і праяў знарочыста прафесійных — тэатральных... Я спынялася на тым, што менавіта фотамастакі ўдакладняюць любы спектакль. Я сутыкалася з тым, што яны, мастакі, яго часам дасканаляць. А надарылася, што на фотаздымках выяўляўся нейкі абсалютна выбітны тэатральны шэдэўр, між тым як на сцэне ўсё яшчэ не маглі вырашыць, перапрашаю, з кім гуляць і на чыім баку...

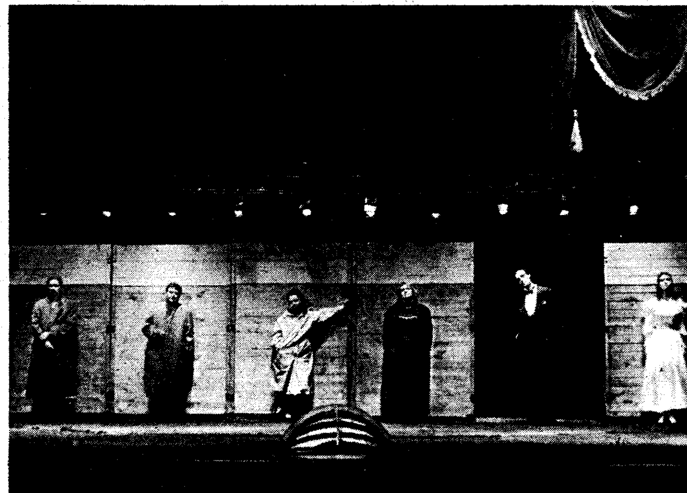
Ж. Л.

Віктар ЛЕБЕДЗЕЎ у спектаклі "Гульня ў джын".

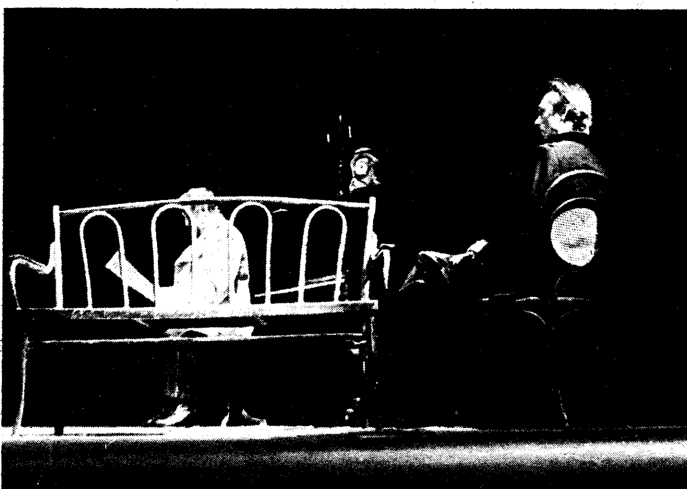
Зоя БЕЛАХВОСЦІК (Жулі), Георгій МАЛЯЎСКІ (Аронт), Ігар ДЗЯНІСАЎ (Эраст) у спектаклі "Нежанаты мнагажэнец".

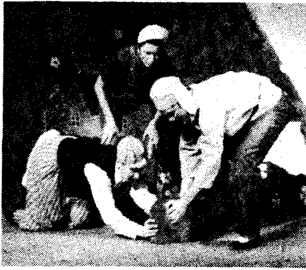
"Курыца".

"Тры сястры".

ПА НЕЗАЛЕЖНАСЦЬ У ПРАСТАКВАШЫНА

Эдуард Успенскі — рускі пісьменнік і драматург. Яго творы добра ведаюць нашы дзеці. Гэта "Кракадзіл Гена і яго сябры", "Гарантыйныя чалавечкі", "Уніз па чарадзейнай рэчцы", "Дзядзька Фёдар, сабака і кот" і іншыя.

Звярнуў увагу на творчасць Э.Успенскага і Слонімскі беларускі драматычны тэатр. Аповесць "Дзядзька Фёдар, сабака і кот" лягла ў аснову спектакля для дзяцей "Новыя прыгоды ў Прастаквашыне" ў пастаноўцы Таццяны Дубік.

Прэм'ера спектакля выклікала цікавасць не толькі ў юных, але і дарослых гледачоў. Бо і пра тое, што дзеці хочуць быць свабоднымі і незалежнымі ад жыццёвых праблем сваіх бацькоў, якія часам зусім не звяртаюць на іх увагі.

Спектакль арыгінальна аформіла мастачка Людміла Лобач, а ў ролях занятыя Іна Ёрш, Ірына Яцук, Уладзімір Навумік, Алена Паляўпова, Таццяна Натарава...

Сяргей ЧЫГРЫН

На здымку: сцэна са спектакля "Новыя прыгоды ў Праставашыне".

"ДЗЕДАМ І ЖОРАВАМ" РАСПАЧЫНАЮЧЫ...

Акцёры Берасцейскага тэатра лялек 29 кастрычніка распачынаюць свой чарговы XXVIII тэатральны сезон спектаклем "Дзед і Жораў" В.Вольскага. Уже традыцыйна арганізатары свята паруліліся далучыць да тэатра людзей, так бы мовіць, мастацтву альтэрнатыўных, аднак да яго нераўнадушных: камерцыйная фірма "Альтэрнатыўны гандаль" падсаладзіла адкрыццё сезона сваімі пачастункамі. Увага тэатру заўсёды прыемная...

Ну, а на тое й тэатральны сезон, каб былі ў ім прэм'еры. Іх запланавана некалькі: музычная казка "Вясёлы маскарад" па п'есе У.Арлова і С.Когана, якую, дарэчы, зладзіў на сцэне адзін з вядучых акцёраў тэатра А.Мацвееў, за пастаноўку "Маленькія гісторыі кахання" паводле казак Андэрсена бярэцца малады рэжысёр З.Нуянзін (мастак Н.Гур'ева), у рэпертуарным партфелі тэатра — добра вядомая п'еса "Бусляня і Пудзіла". Не абыйдзена ўвагаю й нацыянальная драматургія — пры дзейснай падтрымцы Беларускага фонду Сораса мяркуецца ажыццяўленне пастаноўкі "Дрэва багоў" па п'есе І.Сідарука. Пра гастролі ды ўдзел у розных фестывалях пакуль паведамляць не будзем, бо гэтага, як заўсёды, тэатру на працягу сезона не бракуе.

І.Х.

"МАСТАЦТВА", N 9

У сувязі з 75-годдзем Нацыянальнага тэатра імя Янкі Купалы змешчаны верш С.Грахоўскага "Купалаўцы", артыкул В.Бур'яна "У нясцынным віры жыцця", "лірычна-гістарычныя замалёўкі артыста" В.Манаева "Вакол "Тутэйшых".

Сярод іншых матэрыялаў — рэцэнзія У.Мальцава "Кола і лінія" на спектакль "Непаразуменне" А.Камю ў тэатры імя Я.Коласа, слова М.Раманюка пра народнага майстра Л.Галавацкую "Саламяная рапсодыя", згадкі Р.Шауры "Наш Міхась Засінец", развагі Е.Бондаравай "Новае беларускае кіно".. Якое яно?.." і Н.Агафонавай "Новае беларускае кіно?", В.Дадзіёмавай "Опера "Агатка" і яе месца ў еўрапейскай культурнай прасторы", гутарка С.Петэрсана з М.Данцыгам "Убачым новыя творы", уражанні Л.Салодкінай ад выставы "З Марандзі" /"У пошуках абсалютнага сэнсу", рэпартаж Г.Осіпавай з Пеўчай акадэміі, што прайшла ў Гомелі /"Віват акадэмія!", чарговыя раздзелы з нявыдадзенай кнігі Д.Падбярэзскага па гісторыі музычнага шоу-бізнесу /"Хто сказаў "гаў", альбо Ад фанографа да кампакт-дыска", заканчэнне/, працяг артыкула Н.Собалевай пра музыку А.Г.Радзівіла да "Фаўста" Гётэ /"Геніяльная парывістая кампазіцыя...").

"А НАМ БЫ П'ЕСУ ПРА ЕЎФРАСІННЮ ПОЛАЦКУЮ..."

Дырэктар Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра Мікалай ЕМЯЛЬЯНАЎ сярод калег вылучаецца хоць бы тым, што здатны пайсці на адказную гутарку з кіраўніцтвам горада... у світэры ды джынсах. Ён — чалавек працоўны, яму так зручней...

Заслужаны артыст Беларусі. Скончыў Горкаўскую тэатральную вучэльню. Сем гадоў служыў у Пензенскім драматычным тэатры (Расія). У Гродне працаваў рэжысёрам аднакурснік, запрасіў... Служба ў Гродзенскім абласным драматычным тэатры (а Емяльянаў сярод калег вылучаецца і тым, што дзеяслова "працаваць" у дачыненні да тэатра ўпарта ўнікае) дала магчымасць спраўдзіць значную колькасць роляў з пераходам, так бы мовіць, у якасць... дырэктара тэатра. Размова наша, дарэчы, адбывалася падчас выпуску булгакаўскага "Дурнаватага Журдэна", дзе спадар дырэктар выконваў ролю спадара дырэктара. Гэткае "падваенне" і тое, што "дырэктарская" роля — не першая ў ягоным акцёрскім актыве, вымусіла папытаць проста:

— Мікалай Генадзьевіч, дык што ж для вас на першым месцы: дырэктарства або акцёрства?

— Пра гэта пыталася ўжо Гродзенскае тэлебачанне, потым — радыё. Мяркую, дырэктарства — гэта часова. Так склаліся абставіны. Тэатр вымагаў дапамогі. А паколькі сцэне я слугую ўжо дваццаць пяць гадоў, для мяне ўсё, што на ёй і вакол яе, — галоўнае. Значыць, перадусім — рэпертуар. Шчыра хочам больш іграць у беларускіх п'есах, але, здаецца, усё вартае ўжо ўвасобілі. Мы з Мушпертам (Генадзь Мушперт — мастацкі кіраўнік тэатра. — Рэд.) дбаем, думаем, шукаем... У тэатр трапляе няшмат, і часцей за ўсё нам застаецца толькі марыць. А нам бы п'есу пра Еўфрасінню Полацкую...

— А сёння Гродзенскі тэатр хоць як можа дапамагчы свайму акцёру... дажыць да такой п'есы?

— Нам баліць гэтая тэма... Асабліва калі ўвечары трэба са сцэны прамаўляць слушна, прыгожа, пераканаўча, а дома — дзеці, якім часцей за садавіну і нават за гародніну бацькі прапануюць кашы ды кашы. Мусім думаць, як здаваць тэатр у арэнду. Як зарабіць. Між тым тэатр — якраз тая ўстанова, тое ўтварэнне, куды няможна пускаць усіх са службовага ўваходу. Бо так, пускаючы ўсіх, ён губляе прафесійную таямніцу. Пакрыёмасць, абаянне прафесіі.... Гродзенская трупа, каб вы ведалі, не маладзенькая. І — старэе. Звярнуліся да дырэктара Гродзенскай мастацкай вучэльні з прапановаю: на падставе вучэльні ўтварыць студыю. Спецпрадметы вывучаць у тэатры. Міністэрства культуры падтрымала, але, падобна, справа ўжо патыхае папяровай валтузнёй. Але ж такі варыянт — чым не ідэальны? Акцёр выходзіць на падмосткі ад першых дзён навучання! Не ведаю, не ўяўляю, што тэатр чакае далей, але свядома спадзяюся, што галеча наша скончыцца. Усеагульная народная галеча. Але з чым мы застанёмся, калі змушаны цяпер працаваць па рэшткавым прынцыпе? Што будзе з гледачамі? Тры разы на тыдзень у нашым тэатральным універсітэце — паўнюткая зала дзятвы або падлеткаў. Калі сёння, цяпер, зараз не падтрымаць культуру, куды гэтая зала рушыць? Куды пасунецца праз год-другі? А яны часам, суперажываючы, здольныя і заплакаць...

— Здаецца, тэатр наш — не адно Гродзенскі — сціплы, рахманы да ціхмянасці, прыцярпелы, прызвычаены, каб не вымагаць, не патрабаваць шмат?..

— І паступова дэградаваць. Ва ўсе часы акцёры не дужа добра жылі, але хоць мелі магчымасць гуртавацца прафесійна, параўноўваць, ездзіць на фестывалі, на гастролі. А нас былі запрасілі на "Маладзечанскую сакавіцу" з "Нораю", але як толькі я сабраў акцёраў і яны падрыхтаваліся ехаць, званок — няма, маўляў, за што вас прымаць... Ведаеце, мы гатовыя былі прыехаць проста за свой кошт, але сам фестываль скарацілі... Чыёйсьці злой воляю ад нас ужо адымаюць духоўныя зносіны? Неспадзявана, але так атрымліваецца. Штораз чую: "Вучыцеся зарабляць грошы самі". Але ж у нас, акцёраў, іншая прафесія, а добрых тэатральных адміністратараў, здаецца, да сёння не рыхтуюць у Беларусі. У тых умовах і ў той тэатральнай мадэлі, дзе мне даводзіцца існаваць, зарабляць амаль што немагчыма, але змяніць умовы ды акалічнасці мне не тое што не спрыяюць — не дазваляюць. Статуты, рэгламенты, розныя пастановы. А для мяне тэатр — усё яшчэ загадка, усё яшчэ — таямніца. Нездарма Станіслаўскі настойваў на асаблівым самаабмежаванні артыста. Я яшчэ заспеў кавалачак гэткае таямніцы, калі служыў у Пензе і назаўжды засвоіў тамтэйшыя ўрокі: акцёр у жыцці мусіць быць незаўважным, някідкім, каб мець магчымасць назіраць, назапашваць самому...

— Што для вас галоўнае ў дачыненнях між калегамі ў тэатры?

— Атмасфера зносін. Спакойных дзелавых дачыненняў. Нават вінаваты ў чымсьці не павінен пачувацца злачынцам: гэта ж тэатр! Калі б мы маглі ўзбіцца на кантракт у замежным яго разуменні! Колькі б праблем вырашылася б! Дысцыпліны, занятасці... Але — у здаровым разуменні кантракта, не ў нашым, савецкім.

— Калі я заспела на рэпетыцыі "Дурнаватага Журдэна", дзе Булгакаў яднаецца з Мальерам і дае ўсе падставы трупе для раданага, адметнага спектакля, дык міжволі згадалася і пра акцёрскія паі ў Мальеравай трупе, і пра фонд узаемадапамогі... Праўда, на каралеўскую дапамогу разлічваць ужо не выпадае. Тым больш, што ёсць тэатр Купалаўскі, Рускі, Оперны... Вы, на жаль, паводле дзяржаўнай сістэмы размеркавання падтрымак, ніколі не будзеце першымі...

— Таму спадзяёмся на прапановы... спадара Мальера з ягонымі бенефісамі ды фондамі ўзаемадапамогі. На жаль, нашы акцёры пакуль не застрахаваны ні ад чаго — у самым простым сэнсе слова. У Мінску, здаецца, дабрадзейнічаюць неяк больш актыўна. Мы ў Гродне пакуль не надта адчулі дапамогу спонсараў або фундатараў. Творчыя вечарыны Алены Гайдуліс ды Аляксандра Марцынюка ці не ўпершыню працягнулі з іх у тэатр. Хоць, паўтараю, тэатр — месца для спатканняў людзей прафесійных: мы ўжо прапанавалі творчым людзям горада збірацца ў нас. Хоць за кубкам кавы. Справа толькі за гэтаю самаю каваю. І — за сітуацыяй для аб'яднання.

— І за п'есай пра Еўфрасінню Полацкую?

— Мы ўжо адважыліся дажыць да яе...

Гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымках: Мікалай Емяльянаў у спектаклях "Стары дом", "Звалка", "Ход канём" з партнёрамі Людмілай Кучарэнкай і Эдуардам Мурашовым.

Фота Б. МАЕВА І А. КАСАРСКАГА

СМЕХ НА МЯЖЫ СЛЁЗ

Розгалас поспеху спектакля "Запіскі вар'ята" паводле Мікалая Гогаля ў пастаноўцы Рыда Таліпава ў Інсбрукскім гарадскім тэатры дагэтуль чуваць у аўстрыйскай прэсе. Прапануем вашай ўвазе адну з самых характэрных рэцэнзій на гэтую, па ўсім відаць, адметную пастаноўку, пададзеную газетай "Ціролер кронен цайтунг".

"Запіскі вар'ята" Гогаля, пастаўленыя і аформленыя зоркаю тэатральнага небасхілу рускім рэжысёрам Рыдам Таліпавым... можна ўбачыць у Інсбрукскім Кёлертэатры. Хто чакае ўбачыць тое, што сярэднееўрапейцы звычайна разумеюць пад рускай душой і што яны шукаюць у рускай літаратуры XIX стагоддзя, будзе, верагодна, збіты з тропу. Прынамсі, інтэрпрэтацыя гэтай "рускай душы" — чым бы ў канчатковым выніку яна ні была — не з'яўляецца задачай Таліпава. Да самога сябе рэжысёр прад'яўляе высокае патрабаванне рабіць "сусветны тэатр" — і на самай справе ён па вялікім рахунку ў стане задаволіць, спраўдзіць гэтае патрабаванне, якое вылучае рэжысёраў з сусветным імем.

Разабраная накшталт дзённіка гісторыя маленькага чыноўніка Аксенція Іванавіча Папрышчына трагічная і камічная, кранае і смешыць, і смех нязменна на мяжы са слязьмі. У спектаклі распавядаецца пра адвечную тэму няспраўджаных сексуальных жаданняў, пра зайздрасць да дырэктара, пра страту чалавекам самога сябе ў гладкім, адпаліраваным свеце. Цёмныя матавыя люстраныя паверхні на падлозе і ля задняе сцяны з'яўляюцца тым самым паркетам, на якім Папрышчын асуджаны паслізнуцца; празрыстыя фіранкі, нібы цені, кладуцца на ягоную душу, даючы яму між усім абарону ў ягоных уцёках у мройны свет.

Тое, што цалюткія паўтары гадзіны спектакля бавяцца нібы ў палёце, сведчыць пра велізарны поспех гэтай пастаноўкі Таліпава, а таксама пра псіхалагічнае абаснаванне і сімвалічнае ажыццяўленне зместу.

Рэжысёр падзяліў вобраз Аксенція Іванавіча на двух акцёраў. Усяму спектаклю ён надае крыху іроніі, якая дадаецца звонку (верагодна, ад кіраўніка тэатра Эвелін Фроліх) — усім рэкамендацыям па дасягненні шчасця. Гюнтэр Панак іграе элегантны, свецкі аспект асобы ў смокінгу, Клаўс Віндзіш — яе змрочны, самотны бок у светлай апранасе. Маладое "ўласнае стварэнне" Кёлертэатра Клаўс Віндзіш вельмі прывабны фізічна і вельмі дакладны псіхалагічна. Грандыёзны аўстрыйскі акцёр Гюнтэр Панак валодае ўсімі рэгістрамі: ягоная астматычная задышка робіцца ўсё мацнейшаю і мацнейшаю, перакідаецца ў глядзельную залу, заражаючы ўсю публіку.

З веданнем справы Таліпаў пад заслону ўзмацняе тэмп спектакля — усё адбываецца само па сабе, нічога ўжо не застаецца Аксенцію Іванавічу, калі ён канчаткова і беззваротна заблытваецца ў лабірынце вар'яцтва. І толькі тады ён, раздвоены, нарэшце робіцца адзіным цэлым, і за гэта плаціць вельмі дорага: рэшту свайго жыцця яму давядзецца цягнуць у закрытай установе...

ІРЭНЕ ХАЙСЦ

Пераклад з нямецкай

5 кастрычніка коласаўцы ўрачыста адкрылі юбілейны, 70-ы тэатральны сезон. Да гэтага святочнага вечара яны сумесна з артыстамі Даўгаўпілскага драматычнага тэатра ладзілі імпрэзу "Сямёра працякоў у гасцях у Несцеркі" па матывах твораў Віталя Вольскага ды Яна Райніса. Развагі пра мінулы сезон і прагнозы на будучы прапануе крытык Юрась ІВАНОЎСКІ.

І СКАЖА ТОЕ, ШТО НАРОДЗІЦЦА?

Тэатр імя Якуба Коласа сёння знаходзіцца ў даволі складаным становішчы. Тое, што там адбываецца цяпер, ніяк не назавеш крызісам. Хутчэй за ўсё, пражываецца той пераходны (ды надзвычай супярэчлівы) этап, калі старое амаль аджывае, а новае яшчэ не нарадзілася. Здавалася б, выпускаюцца вельмі цікавыя па задуме (на жаль, не заўсёды ўдалыя па мастацкім выніку) пастаноўкі — што дазваляе мне вылучыць калектыў у шэраг першых па неардынарнасці ды смеласці, вынаходлівасці стылявых пошукаў, але ж узнікаюць сумневы: а ці заўсёды тыя пошукі і вынаходніцтвы кладуцца на ўнутраныя акцёрскія магчымасці, ці адпавядаюць стылю тэатра (традыцыйна-рэалістычнаму), які складваўся (дарэчы!) дзесяцігоддзямі? І яшчэ ўзнікае трывога: у тэатры адбываецца змена пакаленняў — адышлі ў нябыт пачынальнікі-карыфеі. З так званага старэйшага пакалення засталіся адзінкі. Іх наступнікі — Г. Маркіна, М. Цішачкін, Г. Дубаў, пакінуўшы незабыўны след у гісторыі беларускага мастацтва, таксама пайшлі ад нас. Найбольш плённа сёння працуе "сярэд-няе" пакаленне: Т. Кокштыс, Т. Шашкі-на, Л. Трушко, Я. Шыпіла, С. Акружная, Л. Пісарава ды іншыя. Творчыя здабыткі маладых куды больш сціплыя: сапраўды яскрава змог заявіць пра сябе хіба што Р. Шацько. Відаць, у гэтым многае залежыць ад рэжысуры, якая не вельмі спяшаецца "раскрыць" акцёра, а, хутчэй, імкнецца да ўласнага самавыяўлення (што, дарэчы, таксама не заганна).

Сёння ў коласаўскі тэатр прыйшла "новая" рэжысура, адкрыўшы крыху кансерватыўнаму віцебскаму гледачу іншыя плыні, жанры і стылі, зламаўшы пэўныя стэрэатыпы ўспрымання сцэнічнага відовішча, стэрэатып жыццепадобнага тэатра. І раптам Гогаль зусім нечакана стаў драматургам-абсурдыстам накшталт Мрожака ці Іянэскі. А шэкспіраўскія героі выйшлі ў сучасных касцюмах.

Для мяне былі надзвычай цікавымі і хвалюючымі знаёмствы з "Цыркам Шардамам" (своеасаблівым апаэтызаваным Хармсам, нібы прапушчаным праз прызму светаадчування Марка Шагала), а пасля — рух у яшчэ больш нязведанае — ў экзістэнцыялізм стваральніка п'есы "Непаразуменне" Альбэра Камю.

Яго стыль увасабляе ўся сістэма выяўленчых сродкаў, але вызначальным з'яўляецца прынцып акцёрскага існавання. Тут ёсць значнае адрозненне ад стылю гульні ў традыцыйным псіхалагічна-побытавым тэатры. Тут пэўная зафіксаванасць псіхічных станаў, вонкавая статыка, якая раптам выбухае імпульсіўнай успышкай, рэзкай дынамічнай рэакцыяй. А потым — ізноў унутраная заглыбленасць на мяжы псіхааналізу. Вялікую ролю ў мастацкім вырашэнні спектакля адыграюць "зоны маўчання", "унутраныя маналогі", якія набываюць (у параўнанні з псіхалагічна-побытавым тэатрам) зусім іншую якасць. З акцёрскіх работ трэба найперш вылучыць Маці ў выкананні заслужанай артысткі Беларусі Тамары Шашкінай. Тут знойдзеш моц драматычнага напалу, адпаведную хіба што антычнай трагедыі. І трэба падзівіцца, чаму актрыса такога ўзроўню, такога класа доўгія гады не выходзіла на сцэну

нават у эпізадычных ролях.

Тамара Кабяк (Марта) не заўсёды вытрымлівае псіхалагічны цяжар, што выпаў на лёс яе гераіні. Тады словы, фразы, рэплікі губляюць сваю ўнутраную повязь, знікаюць псіхалагічныя матывіроўкі (асабліва гэта адчуваецца ў другім акце). Між тым яе гераіня нясе асноўную сэнсавую нагрузку спектакля. Менавіта яна — галоўны носьбіт свядомасці абсурду, і не толькі сама вызваляецца ад жыццёвых ілюзій, марных спадзяванняў на райскае іншабыццё ў сонечнай краіне, але і сее бязвер'е ў душах іншых. Па сутнасці, гэта вельмі моцны характар. І актрысе ў асноўным удаецца паказаць гэтую моц у амаль фанатычнай барацьбе за сваё адваяванае шчасце.

Героі жывуць сваім унутраным светам, які пэўным чынам трансфармуецца ў іх маналогах-споведзях, замаруджанасці паводзін, у змрочнай, трывожнай атмасферы спектакля, якую значным чынам адцяняюць пластычна-прасторавае вырашэнне і нечакана-кантрастны прыём "адкрытай" тэатральнасці.

Рэжысёр Ю. Лізянгевіч змяшчае і герояў спектакля, і яго гледачоў у "замкнёную", быццам агароджаную прастору: кожны з іх альбо з нас мусіць зрабіць выбар, адшукаць выйсце з існасці-тупіка. Глядзельная зала робіцца нібы працягам сцэнічнай "клеткі", утворанай з плеценых вяровак (мастак А. Пронін). Для гэтага рэжысёр "сціскае" памеры глядзельнай залы і ставіць пасярод яе своеасаблівы "подыум", дадатковую гульневую пляцоўку — люстраны адбітак сцэнічнай "клеткі" (тыя ж вяроўкі). Па-другое, праходы залы таксама "абжываюцца" персанажамі спектакля. Прыём аб'яднання сцэнічнай пляцоўкі і глядзельнай залы — прынцыповы для стылю спектакля. Гэтак жа, як і прыём адкрытай тэат-ральнасці, увасоблены ў вобразе Слугі (Г. Дубаў). Вобраз-знак. Ён сімвалізуе сабой ці то Бога, ці то антычны Рок, ці то іншую вышэйшую волю, якая кіруе гэтым светам, распараджаецца лёсамі зямных істот. Але перад намі Бог-блазен, клоун-паяц. Ён выходзіць на сцэну пад бадзёрліва-цыркавую музыку і пляскае ў далоні, весела насміхаючыся з жыццёвага балагану.

Спектакль "Пакрыўджаныя" па матывах твораў Л. Родзевіча асабіста мне нагадаў стыль некаторых пастановак Валерыя Мазынскага. Прыкладам, "Сымона-музыкі", "На дарозе жыцця", "Званоў Віцебска". Прынамсі, тых, дзе вялікую ролю адыгрывала не жыццёвае падабенства, а паэтычны сімволіка-асацыятыўны шэраг. Пастаноўка Антона Грышкевіча, здаецца, нават перагрувашчана метафарамі. Але гэта адзнака стылю спектакля. Рэжысёр здолеў разгледзець у амаль бытавой п'есы глыбінны паэтычны ды філасофскі падтэкст, здолеў узняць яе змест да пафасу рамантыка-філасофскай прыпавесці аб душы беларускага народа, аб яго раз'яднанай свядомасці, што ўвабрала ў сябе з аднаго боку паганства, з другога — хрысціянства.

У пластычна-прасторавым вырашэнні спектакля (мастак А. Салаўёў) акцэнтуюцца два моманты, так бы мовіць, дзве вобразныя дамінанты. Першая: гэта выявы ці то паганскіх ідалаў, ці то хрысціянскіх святых. А мо гэта твары нашых далёкіх продкаў, што з сівой далечыні стагоддзяў моўчкі ўзіраюцца ў нас? Другі момант: кола. Героі нібы існуюць у замкнёным коле, да таго ж падзеленым на дзве паловы. Расколатае кола, відаць, сімвалізуе разарваную душу беларуса, яго раз'яднаны ўнутраны свет. Каб глыбей замацаваць гэты вобраз (а таксама прывесці спектакль у рамантычна-філасофскі план), рэжысёр дадае да драматычнага шэрагу пластычныя сцэны, якія таксама маюць сваю распрацаваную драматургію і сімвалізуюць, відаць, унутранае хараство, цэльнасць душы старажытнага беларуса, якая праявілася ў яго злучэнні з прыродай.

Тры галоўныя героі — майстар Тодар (А. Лабанок), яго дачка Ульяна (Т. Ліхачова), яе каханы Піліп (Р. Шацько) — амаль што архетыпы. Тры пакутныя душы, што цягнуцца — кожная да сваёй мэты, да сваёй мары, свайго Бога. Іх душы не маюць спакою, прагнуць святасці, ачышчэння ад зямных грахоў, жаданняў, памкненняў. Іх спапяляе паганскі агонь. Толькі ў фінале спектакля яны, здаецца, адчуюць подых вечнасці...

"Вялікая сумная рыбіна, якая чакае" — апошняя прэм'ера коласаўцаў. Аўтар п'есы, рэжысёр-пастаноўшчык, сцэнограф і выканаўца галоўнай ролі — мастацкі кіраўнік тэатра Валерый Маслюк.

Спектакль закранае сучасныя і, так бы мовіць, пазачасавыя праблемы. Мараль, мастацтва, палітыка, каханне. Розныя пласты жыцця, розныя формы свядомасці дзіўным чынам перакрыжоўваюцца і ўзаемадзейнічаюць.

Дзеянне адбываецца ў псіхіятрычнай лячэбніцы (узнікаюць асацыяцыі-паралелі з ранейшай пастаноўкай В. Маслюка ў Магілёўскім аблдрамтэатры — "А хтосьці выпаў з гнязда..."). Сюды абсалютна выпадкова, па нейкай недарэчнасці трапляе малады юнак (А. Віктараў). Паміж ім і ўрачом-псіхіятрам (В. Маслюк) зараджаецца ці то сяброўства, ці то яднанне душ. Зрэшты, сустрэліся дзве адметныя асобы, пазначаныя дарам боскага натхнення: абодва паэты (іх вершы складаюць лірычны пласт спектакля). Яны — творчыя натуры (не толькі па сваім паэтычным захапленні, патрэбе душы, унутранай самарэалізацыі, але і па светаадчуванні). А значыць — не такія, як бальшыня. Яны — супрацьвага безаблічнаму быдлу, сытаму мяшчанству, што дбае толькі пра долары-марачкі. А яны — не такія. Юнак піша вершаваныя споведзі, чуе ўнутраныя галасы, яго дарослы сябар размаўляе, насуперак усім, на роднай мове. Побач — бруд, а яны прагнуць ачышчэння. І ў героя В. Маслюка цепліцца мара: уцячы адсюль у мясціны свайго дзяцінства, на бераг роднага возера, сустрэць вялікую сумную рыбіну. У спектаклі ёсць пэўная недагаворанасць. Асабліва гэта датычыць узаемаадносін паміж мужчынам і хлопцам. Паводле Фрэйда. у мужчын пэўнага ўзросту прачынаецца цяга да юнакоў. Гэта своеасаблівая форма нарцысізму. Проста чалавек імкнецца "схапіць" страчанае: вярнуцца ў сваю маладосць, да сябе самога, але больш дасканалага, прыгожага. Любоў да юнака — гэта як бы пераўвасабленне ў свайго двайніка (матыў, што гучаў у спектаклі В. Маслюка "Закон вечнасці").

Як мне здаецца, п'есе, а, значыць, і спектаклю, не хапіла значнай унутранай дынамікі, хоць праблематыка і падзейны шэраг быццам вымагалі яе. Не хапае драматычнай напружанасці: усё быццам патанае ў маналогах і дыялогах. Калі ж герой знаходзіцца ў дысгармоніі з грамадствам, знешнім светам, то тут наогул патрабуецца трагедыя (прыгадаем "Рагатку" Р. Вікцюка — спектакль, у нечым роднасны "Рыбіне"). Усё занадта прыгладжана, затушавана. Не хапае выбуху.

Вельмі расцягнута першая дзея, а другая, наадварот, празмерна сціснута. Занадта абмежавана прасторавае поле спектакля: толькі вялікі ложак і мноства вісячых мікрафонаў: не хапае распрацаванага вобразна-паэтычнага пласта. І, як вынік, узнікае адчуванне, што жыццёва-верагодны тэатр "паглынае" паэтычна-аўтарскі. Здаецца, форма спектакля ўвогуле не з'яўляецца істотнай для рэжысёра. Акцэнтуецца толькі праблематыка, нават характары і сюжэт перададзены пунктырна. Так бы мовіць, спектакль-"выплеск", спектакль-эмоцыя.

Новы сезон абяцае стаць не менш цікавым для тэатра. Ужо ў кастрычніку гледачы сутрэнуцца з народнай артысткай Беларусі Святланай Акружной у спектаклі "Рэцэпт Макропуласа" К. Чапека (пастаноўка М. Пінігіна). Рэжысёр Ю.Лізянгевіч працуе адразу над дзвюма пастаноўкамі. У лістападзе чакаецца прэм'ера спектакля "І паміраючы дрэвы стаяць" па п'есе Іспанскага драматурга А. Касоны з чароўнай Зінаідай Канапелькай у адной з галоўных роляў. А ў лютым 1996 года на суд гледачоў будзе вынесена прэм'ера "Дядзькі Вані" А. Чэхава. Антон Грышкевіч працуе над спектаклем для дзяцей. Гэта п'еса японскага драматурга, лаўрэатаў Нобелеўскай прэміі Дзюндзі Кінасіта "Жураўлінае пер'е". Валерый Маслюк адкрывае для сябе творчасць М. Гогаля ў спектаклі "Жаніцьба". На эксперыментальнай (камернай) сцэне акцёры працуюць над самастойнымі работамі: для Л. Антосевай гэта п'еса нямецкага драматурга П. Хакса "Размовы ў доме Штайн пра гера фон Гётэ, якога ў гэты час няма дома", а для М. Краснабаева — спектакль па матывах твораў У. Караткевіча "Вераб'іная ноч". Хутка глядач убачыць адноўлены монаспектакль "Нічога, нічога, маўчанне"... паводле аповесці М. Гогаля "Запіскі вар'ята" з А. Лабанком у ролі Папрышчына.

Але, бадай, самай адметнай падзеяй новага сезона з'явіцца фестываль "Духоўная энергія тэатра", які тэатр імя Якуба Коласа правядзе ў лістападзе сумесна з Віцебскім аддзяленнем фонду Сораса. У Віцебск запрошаны раман Вікцюк і Эймунтас Някрошус з новымі спектаклямі, выдатныя тэатразнаўцы, вучоныя, якія займаюцца пытаннямі энергетыкі тэатра.

Юрась ІВАНОЎСКІ

г. Віцебск

На здымках: Г. Шкуратаў (Ян) і Т. Шашкіна (Маці) у спектаклі "Непаразуменне" А. Камю; сцэна са спектакля "Пакрыўджаныя" Л. Родзевіча; А. Віктараў (Ён) і В. Маслюк (Доктар) у спектаклі "Вялікая, сумная рыбіна, якая чакае" В. Маслюка.

Фота С. Кохана

ЛіМ
ЧАСАПІС

МУЗЫКА ДУХОЎНАЯ, ВЕЧНАЯ...

Чарговы, V фестываль "Адраджэнне беларускай капэлы" пройдзе з 6 па 12 лістапада ў Канцэртнай і Камернай залах Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Ён прысвечаны беларускай рэлігійнай музыцы розных хрысціянскіх канфесій. Вядома, што на Беларусі заўжды існавала паганства, юдаізм, іслам. Хрысціянскія канфесіі таксама не змянялі адна адной: праваслаўная, рымска-каталіцкая, грэка-каталіцкая і пратэстанцкія канфесіі доўгія часы існавалі на нашых землях побач. Таму зразумелая задума арганізатараў фестывалю — аб'яднання "Беларуская Капэла" — прадставіць агляд рэлігійна-музычнай хрысціянскай культуры Беларусі.

6 лістапада — першы канцэрт. У Камернай зале прагучаць асобныя творы з "Песень нашага касцёла" Станіслава Манюшкі. Вядома, што думка пра стварэнне такога спеўніка нарадзілася ў кампазітара ў Вільні, падчас ягонай працы арганістам у касцёле Св. Яна (дарэчы, з найлепшым у Вільні арганам). Абставіны, у якіх даводзілася працаваць прафесійнаму музыканту і знаному кампазітару не спрыялі яго музычна-адукацыйнай, асветніцкай дзейнасці. Віленскія касцельныя арганісты таго часу былі музычна малаадукаванымі, таму касцельная грамада насцярожана ўспрымала спрактыкаванага музыку, да таго ж шляхецкага паходжання (вельмі нязвыклая з'ява!) у якасці арганіста. Але, нягледзячы на гэткі недавер, Манюшка распачаў дзейнасць па ўпарадкаванні мясцовых касцельных спеваў і стварэнні дыхтоўнага рэпертуару касцельнага арганіста. Можна меркаваць, што свой першы збор арганных апрацовак кампазітар склаў менавіта ў віленскі перыяд (выдаў "Песні нашага касцёла" ён у 1860-1862 гг.). Як адзначаў укладальнік, у сваёй працы ён імкнуўся да таго, каб сродкі мастацтва служылі "не ўпрыгожванню простага спеву, але, наадварот, — выяўленню яго прыгажосці", а сваё кампазітарскае ўмяшанне ён бачыў у дасягненні "даступнага спосабу выканання іх (касцёлаў. — Н.С.) уласных песень". Такім чынам, касцельная музыка Манюшкі — гэта прафесійна апрацаваныя спевы грамады віленскіх касцёлаў.

Справа, ажыццёўленая ім, знайшла сваіх пераемнікаў: пры канцы XIX ст. у Мінску пры касцёле Св. Роха амаль што трыццаць гадоў існавала музычнае вучылішча арганістаў, якое рыхтавала іх менавіта для прафесійнай працы ў касцёлах. Творы са "Спеўніка" Манюшкі на Беларусі і дагэтуль упрыгожваюць практыку касцельнага музіцыравання, а таксама гучаць у канцэртах. На фестывалі мы пачуем некаторыя з іх у выкананні спевакоў А. Бундзелевай, Т. Цыбульскай, Т. Пячынскай, Р. Палішчука, В. Скарабагатава. Партыю фартэпіяна выканае Г.Каржанеўская, у канцэрце возьме ўдзел флейтыст У.Буры. За арганам — І. Алоўнікаў.

НАТАЛЛЯ СОБАЛЕВА,
музычны рэдактар
аб'яднання "Беларуская Капэла".

ДА ПОЗНЯГА ВЕЧАРА...

Сапраўдным святам мастацтва зрабілася ўжо традыцыйнае адкрыццё сезона народных калектываў сталіцы Беларусі 5 кастрычніка ў Беларускім педагагічным універсітэце. Адбылося ўзнагароджанне лепшых труп горада, аматараў-артыстаў. Удзельнікаў гэтых урачыстасцей віталі народны дэпутат Вярхоўнага Савета РБ У.Новік і вядучы спецыяліст Цэнтра адраджэння і развіцця беларускай культуры Д.Ярыга, якая ўручыла пераходны прыз студэнцкаму тэатру "Мы" педагагічнага універсітэта, прызнанаму пераможцам конкурсу адышоўшага сезона. І яшчэ дзевяць калектываў Мінска атрымалі ўзнагароды пераможцаў: Палаца культуры тэкстыльшчыкаў, трактарнага і аўтамабільнага заводаў, чыгуначнікаў, Дома культуры спецбудтрэста N15, тэатр "Сакрат" Політэхнічнай акадэміі. А ўручалі іх паэт А.Вольскі, народная артыстка Беларусі М.Захарэвіч, дэкан тэатральнага факультэта Акадэміі мастацтваў У.Мішчанчук і іншыя прадстаўнікі культуры і мастацтва.

Прыз штотыднёвіка "ЛіМа" атрымаў тэатр чытальнікаў "Жывое слова" педагагічнага універсітэта.

Ад душы смяяліся гледачы на капусніку, які падрыхтавалі і паказалі лепшыя тэатры горада. Да позняга вечара моладзь танцавала і весялілася на дыскатэцы.

Пятро ГАРДЗІЕНКА

ШЭКСПІР — ДУДАРАЎ — МАСЛЮК

А менавіта так пазначана ў магілёўскіх тэатральных абвестках прэм'ера спектакля "Рычард III": зала Дома палітасветы, дзе атайбавалася падчас рэмонту трупа Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра, бітма была набіта публікаю 14 кастрычніка. У дзень прэм'еры.

Час прэм'еры, звычайны тэатральны час — дзевятнаццаць гадзін — ледзь не справаказаў пасярод горада аўтамабільны корак: такой прэм'еры Магілёў чакаў, здаецца, ад зорнай часіны Валерыя Маслюка з "Каханнем, джазам і чортам", з "Візітам старой дамы", з "Тутэйшымі" і "Адвечнаю песняй", тым часам як "А хтосьці выпаў з гнязда"... Мастакі Марк Волахаў і Святлана Макаранка (ён належаць сцэнічная акцёрская строі) дакладна распрацаваліся са сваім мастакоўскім вырашэннем вобраза спектакля. Дзіцячая пясочніца з намёкам на чалавечы тэрарыум і гарнітуры, стылізаваныя пад ранняе еўрапейскае Адраджэнне, паланілі першыя глядацкія позіркі. Пластыка персанажаў у самых скрутных рэжысёрскіх прапановах удалася балетмайстру Зоі Макарэвіч. Калені Аляксандра Палкіна паспыталі ўвесь цяжар Рычардавага шляху да ўлады на каменьчыках дэкарацыі: здаецца, штосьці цвёрдае пад нагамі, але алаўзае, асыпаецца, абрынаецца... Увесь мужчынскі склад тэатра, уключаючы старэйшага машыніста сцэны Уладзіміра Даброва, заняты ў спектаклі. Апошні выходзіць пад фінал у ролі Рычманда. Брэкенбэры ўвасобіў Уладзімір Пятровіч, лорда Гасцінгса — Рыгор Белацаркоўскі, Георга, чыё імя на "г" — падстава для ягонае трагедыі, — Вячаслаў Галкін, Бэкінгема — Канстанцін Печнікаў і гэтак далей, да чатырох Ташкіновых, бацькі, двух сыноў і мамы Алы, памочніка рэжысёра. Чатыры жанчыны ўзрушылі залу сваёй абсалютнаю сцэнічнаю бездакорнасцю: Зоя Бурцава (Маргарыта), Наталля Абрамава (Герцагіня Ёркская), Святлана Кліменка (Лізавета) і Вера Амяльчэня (лэдзі Ганна), В.Амяльчэня, да ўсяго,

займалася з трупаю беларускай мовай. Поспех — відавочны. Разам з ім, поспехам моўным, вярнуўся ў тэатр і поспех рэжысёрскі, і поспех выканальніцкі. Але пра яго — у наступных нумарах.

Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымку: Аляксандр Палкін (Рычард) і Вера Амяльчэня (лэдзі Ганна).
Фота Вадзіма КУСТОВА

"...І ДЗВЕ АБСАЛЮТНА ГЕНІЯЛЬНЫЯ ЗНАХОДКІ"

ПАМЯЦІ ДЫПЛОМНАГА СПЕКТАКЛЯ ТРЫЦЦАТАГА ВЫПУСКУ БДТМІ "ГАМЛЕТ"

1. "НІКОЛІ НЯМОЖНА СТАВІЦЬ ТОЕ, ШТО ТАБЕ ВЫГОДНА, АЛЕ АБЫЯКАВА"

На курс да Барыса Іванавіча Луцэнкі я трапіў выпадкова: проста не паступіў на папярэдні. І дзякаваць Богу, што не паступіў...

Хоць з першых дзён навучання ўмовы нам прапанавалі спартанскія, а крытэрыем ацэнкі нашых узаемадачыненняў зрабілася праца. "Адзінае, чым вы мусіце зважаць павагу, — гэта праца. Усялякія іншыя дачыненні збочваюць ад галоўнага — ад дачынення з тэатрам." Так Б. І. адразу знішчыў наша мройна-ружовае ўяўленне аб прафесіі. "Акцёр — гэта разумнік свайго часу", — часцяком паўтараў ён гамлетаўскую фразу. І каб адпавядаць гэтаму, неабходная праца і праца, якая не заўжды ацэньваецца так, як бы вам і нам хацелася... Праца не толькі над целам, голасам і акцёрскім майстэрствам. Перадусім — выхаванне самога сябе як асобы актыўнай і з вострай рэакцыяй на боль і перамены грамадскага жыцця. Прафесія, што вымагае гарту штохвіліны.

Б.І. выхоўваў яшчэ адну якасць, такую рэдкую ў сучаснага акцёра: бязмежную веру ў тэатр... як у дзейсную зброю ў змаганні за свае ідэалы. Тэатр, напраўду, робіцца моцнаю зброяй, але толькі тады, калі мастак застаецца сумленным і бескампрамісным у дачыненні да сябе, да сваёй краіны і да свайго занятку. "Ніколі няможна ставіць тое, што табе выгодна, але абыякава", — казаў Б. І. Мы верылі яму, бо ягоныя спектаклі пацвярджалі гэта.

Кажуць, што сапраўднага мастака можна вызначыць адразу па некалькіх ягоных творах. Іх праціная адна тэма, і адзін боль. Луцэнкавы пастаноўкі Шэкспіра вылучаюць і адну тэму, і адзін боль. Любое зло караецца, нават калі здзяйсняецца дзеля дабра. Няможна злоснічаць нават з дзяржаўных памкненняў. Няможна знішчаць або забіваць. Макбет забіў і быў пакараны. Клаўдзій забіў і быў пакараны. Гамлет забіў і таксама быў пакараны. Кожны з іх мог цалкам апраўдаць свае забойствы. Але забойства супярэчыць чалавеку... Толькі болем за чалавека, асуджанага на пакуты (бо немагчыма забойствам або злачынствам згарманізаваць сябе, свае сумленне, атачэнне ды свет) працятыя ўсе спектаклі Луцэнкі, нават "Глядзіце, хто прыйшоў", — спектакль, такі, здавалася б, далёкі ад Шэкспіра...

2. "ЧАМУ ГАМЛЕТА ІГРАЕ КАТАВІЦКІ, ЁН ШТО, ТАКІ ТАЛЕНАВІТЫ?"

Задума ўзяць для дыпломнага спектакля "Гамлета" з'явілася неяк незаўважна. Б. І. акуратна падказаў нам: "А паспрабуйце ўзяць які-небудзь урывак з "Гамлета". І мы ўзялі. Урывак пайшоў на экзамен. "А паспрабуйце зрабіць акт". Паспрабавалі і праца пасунулася. Магло скласціся ўражанне, што мы самі рабілі спектакль пад кіраўніцтвам рэжысёраў-аднакурснікаў (у нас быў акцёрска-рэжысёрскі курс), але гэта было б няслушна. Проста так выявлялся Луцэнкаў падагагічны талент. Ён нібыта даваў нам волю, а сам незаўважна кіраваў працэсам. Мы ж намагаліся выканаць тыя задачы, увасобіць тыя думкі, якія паранейшаму акуратна падкідаў нам Б. І. Часам ён бачыў, што мы ў тупіку, скіроўваў спектакль у патрэбнае рэчышча, а за адным разам вучыў нас старым тэатральным існасцям. Ад яго я даведаўся, што самы важны ў тэатры — гэта падрыхтоўчы і застольны перыяд, што дыялог мае тангльнасць, што дзейнічаць можна седзячы, а бяздзейнічаць — лётаючы па сцэне...

Дэкарацыі з вінных бочак таксама падказаў Луцэнка. Данія співаецца. Кожны з падданых адчувае нейкую хлусню, нейкую несправядлівасць, і, каб прыцішыць адчуванні, жлукціць віно, якое шчодра разлівае новы кароль. Кароль Клаўдзій ведае пра здагадкі дворні, і віно — адзіны шанц перашкодзіць адчуваннем ператварацца ў пэўныя думкі ды высновы. Іншымі словамі, уся палітыка краіны трымаецца на вінных бочках. Падсвядомыя трывогі пасля чарговай папойкі матэрыялізаваліся для сяго-таго ў здань старога караля, Гамлетавага бацькі. Ён небыткуецца, цягаецца па Даніі, але кожны пераконвае сябе, што здань ёсць здань, і значыць яе можна толькі келіхамі, баляваннем, звярынаю весялосцю. Здань старога караля топчуць, зневажаюць... Ён шукае чалавека, здольнага прыняць ягоны цяжар праўды, цяжар існасці. І знаходзіць. Гамлета.

Некаторых крытыкаў страшэнна засмуціла тое, што, ідучы на сустрэчу са Зданню, Гамлет спускаецца з балкона на вяроўцы. Рэжысура адразу была названа фармальнай, а акцёры — слабапрафесійнымі. Як я разумею, фармальна з'яўляецца трук, які не мае рэальнага апраўдання і выпадае, выбіваецца са спектакля. Але калі вы — у атачэнні п'янай разгульнай кампаніі, а вам трэба вырашыць ваш лёс, ці ж не скарыстаеце вы любую магчымасць, каб пайсці? Хоць сабе па вадасцёку... Калі, вядома, не будзе замінаць кругл, выпеставаны пузік сцёку...

У спектакля знайшлося шмат прыхільнікаў, асабліва сярод моладзі, але крытыкі яго не залюбілі. Забыліся, не зважылі, што ідзе ён у навучальным тэатры, што іграюць яго студэнты. Таму, напэўна, не заўважылі і дзве абсалютна геніяльныя рэжысёрскія знаходкі.

Першая — перанос маналогу "Пытан-

не: быць альбо не быць..." адразу пасля сцэны з акцёрамі. Гэта сцэна, дзе Гамлет, нарэшце, вырашае нешта пэўнае — дзейнічаць. І пасля гэтага рашэння "Пытанне: быць альбо не быць" набывала моцнае, адчувальна вырашальнае гучанне.

Другая — перанос сцэны "з падназэннямі" Гамлета. Афелія — пасля сцэны з маці ды забойствам Палонія. Роспачны Гамлет сам паказвае Афеліі бацькаў труп. Глядач мае магчымасць тутсама, у дзеянні ўбачыць, як яна зрабілася вар'яткай. Мае магчымасць бачыць, як Гамлет усведамляе, што нарабіў: такім чынам цэлы перыяд спектакля набываў моцны трагічны напал.

Толькі з цягам часу, пасля знаёмства са сцэнай, гледачамі, пасля ўласных пастановак я зразумеў, як шмат не выканаў з таго, што прапанаваў Б. І. Калі яго дапытвалі: "Чаму Гамлета іграе Катавіцкі, ён што, такі таленавіты?", Луцэнка адказаў: "Ды...не. Проста ён вельмі хацеў і працаваў." Першы ўрок свайго майстра я засвоіў добра.

І — не адзін я. Мае аднакурснікі — Лабуш, Нікіцін, Сідарава, Граўцоў, Вількін, Юр'ева, — вучні аднае школы. Школы Барыса Луцэнкі. Школы такой моцнай, такой адданай тэатру, што часам для якога іншага калектыву — "іншароднае цела". Я спасцігаю мудрасць ягоных слоў: "Вы моцныя толькі калектывам, і гэта добра, бо толькі сапраўдны калектыў — падстава тэатра!"

О, як цяпер я гэта адчуваю і ведаю!..

Віталь КАТАВІЦКІ,
мастацкі кіраўнік Маладзёжнага тэатра Беларусі

Фота Аляксея ІЛЛІНА і Аляксея МАЦЮША

Ідэя стварэння партрэтаў маіх сучаснікаў, сяброў-творцаў з'явілася даўно. Тады ж і пачала рыхтаваць пытанні, каб кожны з маіх суразмоўцаў мог выявіць тыя бакі асабістай натуры, якія не заўсёды раскрываюцца праз творы. Каб мы бачылі не толькі аўтара, чалавека, але і Асобу. Ішоў час, ідэя заставалася нерэалізаванай, пакуль новая праца не дала магчымасці сустракацца і размаўляць з творцамі, выклікаючы іх на шчырасць. А разам з гэтым прыйшло шкадаванне, што чалавек, які апавядае пра сябе і сваіх герояў перад радыёслухачамі, не заўсёды можа быць пачуты тымі, каго жывіць сваім талентам.

Такім чынам, прапаную вам першае знаёмства — гутарку з пісьменнікам Анатолем Казловым, запісаную даўно, але нібыта ўчора, мяркуючы па адказах і разважаннях суразмоўцы.

АЎТАР

"БАРАЗЁНКІ НА ПЯСКУ ЧАСУ"

ГУТАРКА ВОЛЬГІ КУРТАНІЧ З АНАТОЛЕМ КАЗЛОВЫМ

— Ці верыш ты ў фатум, у лёс, якому падуладны?

— Не ведаю. Некалі я пачуў, што дзеля таго, каб чалавек больш цаніў жыццё, яго трэба час ад часу падпіхваць да краю бездані. У большасці апавяданняў я таксама імкнуся паставіць сваіх герояў перад тварам Смерці, каб яны маглі адчуць яе, глянуць хоць на імгненне ёй у вочы. І ўрэшце зразумець: жыццё — найвялікшая каштоўнасць, дадзеная чалавеку не па яго волі, а з вышынь невядомага — Богам.

Чалавек пасутнасці ўсё жыццё знаходзіцца на мяжы быцця і небыцця. Рыса, якая аддзяляе іх, хісткая і ў нечым умоўная.

Можа прагучаць парадаксальна, але іншы раз праз смерць героя, якога стварыў на паперы, якога, здаецца, зразумеў, хочаш спазнаць самога сябе.

Шмат разоў, яшчэ са школьных гадоў даводзілася чуць ад хлопцаў-дзяўчат словы накшталт таго, што дарэмна яны нарадзіліся на гэты свет. Паўсюль пустата і нішто... А мне важна, вельмі важна зразумець, чаму чалавек прыходзіць да такой высновы, што яго штурхае да яе. Мо сацыяльна-эканамічныя ўмовы, мо псіхічныя складанасці. А мо, увогуле, наша XX стагоддзе, час, калі поўнасцю ці ў значнай ступені парушаны ўзаемасувязі Чалавек-Прырода-Чалавек... Вось таму, пэўна, кажучы словамі з Псалтыра, "не прыносяць людзям горы міру, а пагоркі праўды". За што іх нам прыносіць? За здзек адзін з аднаго, за варожасць паміж намі жывымі, за зайздрасць і нагаворы? За што?..

— Містыка тваіх твораў рэальна існуе ў гэтым жыцці? Гэта фантазія творцы; духоўны вопыт папярэдніх пакаленняў; умоўнае дзяленне свету на чорны і белы?

— Менавіта містыка, якая мяжуе з рэальнасцю, найлепшым чынам паказвае чалавечую сутнасць, ставячы асобу ў нерэальныя сітуацыі. Адбываецца самакапанне ў душы, калі хочаце. Ідзе заўсёдная барацьба дабра і зла. Адчуванне гэтага — генетычнае, спадчыннае. Я праваднік таго, што мне далі з дзяцінства (невялікая вёсачка ў 30 хат, дзе я нарадзіўся). Я вырас на містычна-міфалагічных аповядах. Хачу перадаць гэта людзям, каб зразумелі сутнасць дабра і зла — тое, што закладзена ў падсвядомасць, у характар кожнага.

— Калі ўявіць, што на Радзіме ты б стаўся быком, перад якім трымаюць чырвоную веташку, — ці змог бы ты назаўсёды пакінуць краіну? Ці пакінуць — у спадзяванні на вяртанне?

— Ніколі. Нізашто. Ні ў якіх умовах. Для мяне гэта — самагубства. Я і людзі, якіх я люблю ці ненавіджу неад'емныя. Гэта славянская генетычнасць.

— Калі б ты меў дар прадчування і адчуў (крый Божа!), што насоўваюцца 30-ыя гады: ты б з'ехаў; папярэдзіў сяброў; пастараўся б схавацца; спадзяваўся б на барацьбу ці...

— Калі ўявіць сябе прадчувальнікам, то ў нашай сітуацыі можа быць горш, чым тады. Выратаваць сваю шкуру — а чым я лепшы за астатніх? А мае бацькі, сябры? Гэта Айчына. Я б паспрабаваў рабіць сваю справу ў шэрагу сяброў. Смерць з аднадумцамі не такая страшная.

— Ці маеш ты прэтэнзіі да Бога за тое, што нарадзіўся ў гэтай краіне?

— Гэта выпадак лёсу. Аніякіх прэтэнзій.

— Ці лічыш ты сябе добрым сябрам?

— Відаць, не. З дзяцінства бабуля ўбіла: не май сяброў — не будзеш мець ворагаў. Усё часцей у тым пераконваюся. Сяброўства — гэта поўная ахвярнасць, а мне, здаецца, не хапае часу на гэта. Я заўсёды застаюся таварышам.

— Раптам ты адчуеш, што твой таварыш больш разумны за цябе. Гэта зменіць што-небудзь у вашых адносінах?

— Ні ў якім разе, буду сам імкнуцца штосьці ўзяць ад яго. Гэта стымул росту, каб і яму было цікава побач.

— Якое стаўленне ў цябе да чалавека, які калісьці зрабіў табе кепска: непрыемныя згадкі, нянавісць, абыякавасць?

— Залежыць ад ступені здрады. Успыхваю, як запалка, але не злапамятны. І не помслівы, нават калі ёсць магчымасць адпомсціць.

— Як часта ты робіш падарункі? Якое пачуццё ў цябе з'яўляецца пры гэтым: самаахвярнасці, гонару за свой учынак, цеплыні да чалавека?

— Усё не так. Раблю падарункі для радасці людзям, якіх я люблю. Гэта мяне саграе, бо як свята.

— Калі б у цябе было шмат грошай, куды б ты іх уклаў?

— Можа, заняўся б выдавецкай дзейнасцю: не тое, што модна, а для нацыянальнай справы, для адраджэння; на гістарычную спадчыну, падтрымку маладых пісьменнікаў. Гэта шчыра. І заняўся б дабрачыннасцю. Да слёз шкада, калі бачу нямоглых дзядуль і бабуль. Губляю настрой, не магу спакойна міма прайсці, усё б аддаў, каб яны не збіралі на хлеб. Часам купляю венікі кветак, каб бабулі не стаялі ў пераходзе.

— Ты лічыш сябе ідэальным мужчынам?

— Я сябе лічу нармальным мужчынам. Ідэалаў не ведаю, самога паняцця не разумею. "Ідэальны" — калі людзі знаходзяць добрыя бакі ў дадзены момант.

— Ці існуюць для цябе жанчына-інтэлект і жанчына-цела? Калі так, то што табе бліжэй і даражэй?

— Добра, калі адно з другім спалучаецца, але гэта няшчыры адказ. Усё-такі, з фізіялагічных патрабаванняў, жанчына-цела больш патрэбна, яна перамагае тваю разумовую сутнасць. Жанчына-цела — як прыстанішча, гавань, дзе ты хаваешся ад жорсткасці свету.

— Жанчыны самі па сабе выклікаюць у цябе шкадаванне?

— Іншы раз вельмі. Іх лёсу не дай Бог нам, мужчынам. Хоча Бог пакараць жанчыну — хай яна народзіцца на Беларусі.

— Кажуць, што Казлоў — "містык", Федарэнка — "класік", Глобус — "наватар"... Вызначэнні, што дзейнічаюць, нібы прадказанні старажытных аракулаў: "Такі твой лёс". Ці павінен пісьменнік прытрымлівацца гэтых клішэ (хаця часам ён сам спрычыняецца да іх узнікнення) або павінен разбураць стэрэатыпы?

— Гэта як паглядзець. Некаторыя творцы (думаю, што не варта пералічваць імёны), аднойчы выбраўшы пэўны кірунак ці тэму, захоўваюць ім вернасць на працягу ўсяго свайго жыцця. Але ўсё ж такіх няшмат. Сёння сярод нас, маладых творцаў (літаратараў, мастакоў і г.д.), назіраецца крышку іншае: большасць паэтаў бяруцца за прозу, публіцыстыку, нарысістыку, крытыку, а празаікі наадварот — за паэзію і г.д. Мяркую, што гэта выдатна, але толькі ў тым выпадку, калі ўсё робіцца прафесійна, на належным узроўні. А ўрэшце — каму з творцаў не хочацца разбурыць стэрэатып, які склаўся пра яго? Гэта заканамернасць творчасці! Пісьменніку, мне здаецца, варта спрабаваць свае сілы ў розных жанрах, а выносіць на суд чытача толькі лепшае. Права выбару гэтага лепшага даецца самому творцу. Вядома, калі ён мае бездакорны літаратурны густ. Мне асабіста не імпануе "літаратурнае выпендрыванне", якога, на жаль, апошнім часам стала задужа.

— Наша пакаленне не перажыло вайну, але мы з'яўляемся сведкамі розных трывожных падзей, якія адбываюцца як у нашай краіне, так і за яе межамі. І вось у гэтай прасторы паміж вайной і мірам з'яўляецца чалавек, які адчувае сябе пісьменнікам. Як і чым запаўняецца ягоная душа, як фарміруецца ягоны светапогляд і што ён можа прынесці сваім суайчыннікам праз творчасць?

— Адказаў на гэтае пытанне можа быць вялікае мноства. Але я хачу згадаць выказванне Віктара Каваленкі. Ён не-калі зазначыў, што рост грамадскай свядомасці ў Беларусі на працягу цэлых стагоддзяў аказваўся прама залежным ад духоўнага абуджэння простага чалавека з народа. Абуджэння! Дык вось — будзілі стагоддзямі, а не пабудзілі. І сёння як ніколі кожны з нас павінен, наколькі хапае сілы, па-новаму "духоўна" будзіць простага чалавека. Менавіта простага. Таму што, як ні парадаксальна, але сёння ён у асноўным вырашае, рашае, пастанаўляе, выбірае і вядзе нас да... Сапраўды, да чаго?

— Ці мае права пісьменнік быць суддзёй у адносінах паміж Уладаром і Народам?

— Суддзёй заўсёды быць цяжка. Толькі сапраўдным суддзёй, а не карумпіраваным.

Што ж датычыць пісьменніка, улады і народа, тут я перакананы — пісьменнік абавязаны праз творчасць адкрываць вочы тым, у каго яны шчыльна заплюшчаны, і дапамагаць зразумець (ну хоць бы сотні, не кажучы ўжо пра цэлы народ), што і як: у выніку чаго і навошта і т.д. У наш час нялёгка гэта зрабіць. Не даюць, вобразна кажучы, рупару тым людзям, якія гэта ведаюць. Цяжка данесці праўдзівыя словы праз газеты, радыё і тэлебачанне. А гэта тыя сродкі інфармацыі, якім заўсёды верыў і верыць народ.

— Ці павінен пісьменнік быць трыбунам свайго часу: праз свае творы паказваць, выказваць, аналізаваць свой час?

— Гэта абавязак любога чалавека, хто завецца пісьменнікам, хто ўзяўся за ручку, хто імкнецца асэнсаваць час, у які ён жыве. У якой ступені я адлюстроўваю свой час? Спалучэнне мінулага і сучаснага — такі кангламерат у маіх творах, у той жа аповесці "Распяцце, альбо Ці ж баліць галава ў вароны", дзе паказваецца наша жыццё з усімі праблемамі і пытаннямі, што паўстаюць кожны дзень, кожную хвіліну перад любым чалавекам. І ў гэта ўплятаецца містычная хваля. Я імкнуся падказаць, як бы дапаўняючы адну лінію другой, што не так усё дрэнна, як нам іншы раз здаецца. Галоўнае — не загубіць у самім сабе тое светлае, добрае, чалавечнае, што дадзена кожнаму Богам.

— Як нам захаваць сваю самабытнасць і свой нацыянальны падмурак?

— Як бы мы ні імкнуліся ў каго-небудзь вучыцца, але аснова застаецца нацыянальнай. Я згодны, што маё пакаленне зараз вучыцца на сусветнай літаратуры, гэта неабходна кожнаму адукаванаму чалавеку. І ўсё ж пераносіць яе на нашу глебу — небяспечная справа. Яна будзе пачуваць сябе, як чужаніца за святочным сталом. Можна вучыцца майстэрству, псіхалагічнай падачы, але разумна выкарыстоўваць іх у дачыненні да нашай спадчыны.

— Існуе такі жанр, як публіцыстыка, і гэта вялікая магчымасць для любога літаратара, любога творцы выказаці а і выказаць тыя думкі, якія не "кладуцца" ў кантэкст твора. Цябе не захапляе публіцыстыка?

— Я з публіцыстыкі пачынаў, працуючы ў газетах і часопісах. Сапраўды, гэта такі жанр, дзе можна выказаць усё, што хвалюе цябе як чалавека і грамадзяніна. Зразумела, што калі пісьменніку баліць усё, што і большасці, то гэта непасрэдна можна данесці да людзей, асабліва праз газеты, якія штодзённа прыходзяць у дамы нашых суайчыннікаў.

— Калі ты адчуваеш рэзкую антыпатыю нейкага чалавека, што робіш: стараешся пасмяяцца з яго; спадабацца яму; выкрэсліваеш яго са сваёй свядомасці?

— Выкрэсліваю. Не важна, чаму не падабаюся. Гэта вызначана не намі. Гэта прырода.

— Што дае надзею на будучае?

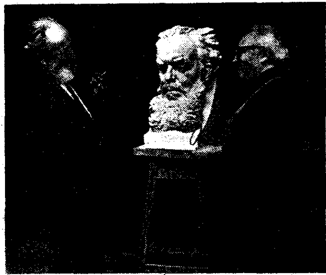
— Мне б хацелася шчасця, дзе былі б каханая жанчына, дзеці, хацелася б быць і не апошнім пісьменнікам, каб некага ўсцешыць творамі. Мы, пісьменнікі, пасутнасці, мала што нэвага адкрываем для чалавека. Нічога разумней за Біблію пакуль не створана.

— Твае адносіны з братамі "па пяру"?

— Не лезу ў прымітыўныя бойкі з калегамі за першынство. Мы не можам вызначыць: хто мацнейшы, а хто слабейшы. Можа і такое здарыцца, што пройдзем і не пакінем баразёнкі на пяску часу...

ЛіМ
ЧАСАПІС

ВАРТЫ ДОБРАЙ ПАМЯЦІ

Памёр адзін з выдатных беларускіх архітэктараў, з той плеяды, якой Мінск абавязаны класічным абліччам свайго сучаснага цэнтра, — Сяргей Баткоўскі.

У пасляваенны час, калі была распрацавана канцэпцыя новай planіровачнай структуры цэнтра, стала ясна, што без высокапрафесійнай каманды майстроў задумы не ажыццявіць. У каманду з самага пачатку трапіў і выпускнік Ленінградскай акадэміі мастацтваў Сяргей Баткоўскі.

У складзе аўтарскіх калектываў ён распрацоўваў праекты забудовы плошчы Якуба Коласа з будынкам паліграфічнага камбіната, гадзіннікавага завода, рэканструкцыі стадыёна "Дынама", комплексу ВДНГ. За ўдзел у стварэнні архітэктурнага ансамбля галоўнай магістралі Мінска атрымаў Дзяржаўную прэмію.

Архітэктура — як ніякая іншая, прафесія калектыўная. З думкай Баткоўскага заўсёды лічыліся, яго ацэнкам давяралі. Цяжка ўявіць сабе мастацкае асяроддзе Мінска без Сяргея Барысавіча. У апошнія гады ён паспеў яшчэ папрацаваць на педагагічнай ніве, загадваў кафедрай інтэр'еру і абсталявання Акадэміі мастацтваў.

У сталіцы амаль няма таблічак з імёнамі архітэктараў. А шкада. Яны ж, архітэктары, гэту жыццёвую прастору стварылі. І яны, як Сяргей Баткоўскі, вартыя таго, каб іх імёны помнілі.

М. МАРЦІНКОЎСКІ

На здымку: З. Азгур і С. Баткоўскі ля партрэта С. Баткоўскага работы З. Азгура (1973).

У ЖЫЦЦІ І ТВОРЧАСЦІ — РАЗАМ

Наталля і Міхаіл Парахневічы жывуць у вёсцы Урбаны Браслаўскага раёна. Вось ужо трэці год пасля заканчэння факультэта мастацкай графікі Віцебскага педінстытута працуюць яны ў мясцовай школе. Наташа — настаўнікам малявання, Міхаіл вядзе працоўнае навучанне. А ў вольны час яны цалкам аддаюцца любімым заняткам.

Міхаіл — цудоўны рэзчык па дрэве. Ад мэблі да найтонкіх дэкаратыўных работ — усё падуладна ягонаму разцу. А работы Наталлі проста зачароўваюць. Колькі карпатлівай працы ўкладзена ў яе карціны. Усе ж яны створаны вышыўкай. Талент мастака і працавітасць дазваляюць ёй ствараць дзівосныя па тонкасці выканання палотны.

На здымку: мастакі Міхаіл і Наталля Парахневічы.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛТА

КАРОТКАЯ ГІСТОРЫЯ ІВАНОЎСКІХ

Вацлаў Іваноўскі нарадзіўся ў 1880 годзе ў маёнтку Лябёдка на Лідчыне. Бацька яго Леанард Іваноўскі паходзіў са старажытнага, але збяднелага шляхецкага роду; ён скончыў Тэхналагічны інстытут у Пецярбурзе і працаваў інжынерам-хімікам у Расіі, дзе заснаваў некалькі заводаў, распрацоўваў новыя тэхналогіі і паспяхова рабіў кар'еру. Нарэшце ён даслужыўся да сапраўднага стацкага саветніка і асеў у Пецярбурзе; не кідаў старэйшы Іваноўскі і навукі — дастаткова сказаць, што ён супрацоўнічаў з прафесарам І. Мяншуткіным і самім Дз. Мендзялеевым, якога суправаджаў у еўрапейскіх паездках, бо вялікі хімік не ўмеў гаварыць ні па-нямецку, ні па-англійску. Дзяцей было пяць — Ежы, Вацлаў, Тадэвуш, Станіслаў і Гэлена. Найбольш вядомыя трое старэйшых.

Ежы скончыў, як і бацька, Тэхналагічны інстытут у Пецярбурзе, быў у падпольнай Польскай партыі сацыялістычнай, камандаваў баевікамі, адбіваў з пецярбургскай "псіхушкі" Ю. Плісудскага, тройчы арыштоўваўся, восем гадоў быў на эміграцыі ў Кітаі. У 1918-1922 гадах — міністр, асабісты даручэнец Ю. Пілсудскага, начальнік дэпартамента замежных спраў Сярэдняй Літвы ў Вільні. Паміж войнамі — сенатар, дырэктар інстытута і старшыня Саюза польскіх інжынераў. У вайну 1939-1945 гадоў — падпалкоўнік польскай арміі на Захадзе, пасля вайны лідэр адной з палітычных партый на эміграцыі. Памёр у Лондане ў 1965 годзе.

Вацлаў скончыў той самы Тэхналагічны інстытут, потым у Мюнхене абараніў доктарскую дысертацыю і быў дацэнтам таго ж інстытута ў Пецярбурзе. У 1902 годзе выдаў беларускую газету "Свабода". Разам з братамі Луцкевічамі і Цёткай заснаваў палітычную партыю Беларуская Сацыялістычная Грамада. Разам з М. Фальскім і К. Каstравіцкім распрацаваў і выдаў першую беларускую граматыку ў лацінскім і кірылічным варыянтах. У 1903-1904 гадах наладзіў друк беларускіх выданняў у Кракаве. У 1906 годзе ў Пецярбурзе ён, брат Ежы, жонка Сабіна, дацэнт Эпімах-Шыпіла і іншыя заснавалі выдавецтва "Загляне сонца і ў наша аконца". Там Я. Купала выдаў шэсць кніг за шэсць гадоў — дарэчы, у тыя гады адзін В. Іваноўскі плаціў аўтарам ганарары. У 1913 годзе пераехаў у Вільню, дзе заснаваў Беларускае выдавецкае таварыства, паставіў Я. Купалу рэдактарам "Нашай Нівы" і выдаў "Вянок" М. Багдановіча з дапамогай княгіні М. Радзівіл. У 1915 годзе ўзначаліў Беларускае таварыства дапамогі ахвярам вайны. У 1916 годзе на адказнай рабоце ў міністэрстве сельскай гаспадаркі Расіі ў Пецярбурзе, там жа засноўвае тыднёвікі "Светач" і "Дзянніца". У сакавіку 1917 года выбраны ў Беларускі нацыянальны камітэт, дэлегат І Усебеларускага кангрэса ў снежні 1917 года ў Мінску. З восені 1918 года — міністр асветы ва ўрадзе БНР А. Луцкевіча. Зімой 1919 года арыштаваны ў Мінску ВЧК, вызвалены пры абмене ваеннапалоннымі з Польшчай — старэйшы брат быў у Польшчы міністрам. У 1918-20 гадах — дырэктар Педагагічнага інстытута ў Мінску. У 1920-22 гадах — на міністэрскіх пасадах у Вільні ва ўрадзе Сярэдняй Літвы. Пасля 1922 года працуе ў Варшаве. Дацэнт, загадчык кафедры, дэкан, прафесар Політэхнікі. Аўтар 7 вынаходніцтваў, каля 30 кніг і больш чым 200 навуковых артыкулаў у галіне хіміі. У 1939-41 гадах у Вільні — выкладчык тэхнікума і прафесар універсітэта. Разам з Я. Станкевічам арганізаваў падпольную Партыю беларускіх нацыяналістаў і выйшаў на сувязь з польскім падполлем і польскім урадам у Лондане. З лістапада 1941 года — віцэ-бургамістр Мінска, арганізаваў легалізацыю агентаў польскай разведкі. Пазней член Рады Даверу і фактычны кіраўнік цывільнай адміністрацыі Мінска. Забіты ў снежні 1943 года.

Тадэвуш следам за братамі таксама апынуўся ў Пецярбурзе, дзе паступіў ва універсітэт і актыўна дзейнічаў у таварыстве літоўскіх студэнтаў. Але дыплом ён атрымаў у 1909 годзе ў парыжскай Сарбоне. У 1910-18 гадах жыў у Пецярбурзе, працаваў у міністэрстве сельскай гаспадаркі, абараніў доктарскую дысертацыю. У 1919 годзе арганізоўваў універсітэт у Коўне. У 1920-21 служыў добраахвотнікам у літоўскай арміі, удзельнічаў у баях супраць палякаў. Перад вайной прафесар універсітэтаў у Коўне і Вільні. Пасля вайны — акадэмік Акадэміі навук Літоўскай ССР і дырэктр інстытута біялогіі. Памёр у 1970 годзе ў Коўне.

Тры браты — паляк, беларус, літовец. Тры родныя браты. Як так сталася? Быў такі час, што прыходзілася выбіраць, а нацыянальнасць — гэта не толькі кроў, але перадусім культура — і тут на "крэсах", дзе вечна спляталіся паміж сабой самыя розныя народы, праблема выбару стаяла вельмі востра. Але я хацеў бы адзначыць другое: нідзе і ніколі браты Іваноўскія, хоць і разышліся на тры нацыі, адзін другому не шкодзілі. *Больш таго* — нават у 1939 годзе Ежы і Вацлаў разам уцякалі ад немцаў з Варшавы, а на працу ў Вільні Вацлава ўладкоўваў Тадэвуш...

Тадэвуш Іваноўскі, меншы брат выдаўца Янкі Купалы, але літоўскі акадэмік Тадас Іванаўскас, незадоўга да смерці пакінуў свае ўспаміны. Было гэта ў 1967 годзе. Але выйшлі яны зусім нядаўна. Гэта кароткія ўрыўкі з іх, якія датычаць менавіта гісторыі Іваноўскіх, іх радавога гнязда, пецярбургскага жыцця студэнтаў, дзе віравалі самыя розныя нацыянальныя і палітычныя ідэі. Таксама не маюць сабе цаны вельмі трапныя ацэнкі псіхалагічнага становішча "тутэйшых" сялян і шляхты на пераломе стагоддзяў — многае было зусім не так, як пра гэта прынята пісаць і думаць. Мемуарная літаратура цалкам абапіраецца на асобу аўтара — нават гістарычныя факты ён часам падае нечакана, але тым гэты стыль і цікавей другіх. Жыццё намнога складаней, чым сухія працы гісторыкаў. Дарэчы, гэтыя мемуары я атрымаў ад гродзенскага журналіста *Леонаса Даўгелы, а Леонас у сваім* часе быў добра знаёмы з Т. Іванаўскасам і вандраваў з ім па пушчах паміж Вільняй і Гроднам. А Тадэвуш у Пецярбурзе ў кватэры бацькі на Ізмайлаўскім паіў чаем Янку Купалу. Так вось. І свет цесны, і час...

Алесь ЧОБАТ

Тадас ІВАНАЎСКАС

ВЫБРАНАЕ З УСПАМІНАЎ

ЛЯБЁДКА

Маёнтак Лябёдка ўключаў таксама фальварак Цярэспаль, які мой бацька нейкім чынам купіў у мачахі, абыходзячы царскі закон, каторы забараняў каталікам набываць зямлю. У фальварку не было гаспадарчых пабудоў, толькі дзве высокія таполі і калодзеж. Цяпер няма і гэтага, нават хіба з 1900 года, дый назву саму людзі забылі — мясціна гэтая называецца Зязюлька. Пазней да Лябёдкі быў далучаны маёнтак Галавічполе; потым каталікам дазволілі купляць зямлю, і бацька купіў у пана Францкевіча маёнтак Рагачоўшчына за пару кіламетраў ад Лябёдкі.

У Лябёдцы стаяў аграмадны старасвецкі дом, накрыты дранкай, з вялікай зашклёнай верандай на бок двара ды з балконам і мезанінам, а з боку саду *была адкрытая веранда з калонамі*. На тарцы "чорны ход" вёў на кухню і пякарню. Былі пакоі — жаночы, дзіцячы, дзедаў, спальня бацькоў, сталовая, "птушыны" альбо збор чучалаў, гасцёўня, два кабінеты, яшчэ пакой ахмістрыні, пакой служанак, "цёмны" без вокнаў, кладоўка. На другім паверсе жылі толькі летам — там не было печак. Гэты дом майго дзяцінства бацька разабраў у 1901 годзе пасля смерці дзеда і збудаваў двухпавярховы цагляны асабняк — ён стаіць і дагэтуль.

Разламаў бацька і ўсе гаспадарчыя пабудовы, а на іх месцы збудаваў дом для служачых і наймітаў, дом для адпачынку ў садзе, дзве стайні, два свінарнікі, адрыну, млын з рухавіком, кузню з паравым молатам, другую кузню, навесы, тры дамкі для сезонных рабочых кожны на дзве-тры кватэры, птушнік, шэсць складоў для яблыкаў і гародніны ды шмат чаго яшчэ. Таксама разбудаваліся Рагачоўшчына і Галавічполе. Бацька быў улюбёны ў сваю гаспадарку — пры ім запарадкавалі і асушылі сенажаці, высеклі зараснікі і насадзілі культурны лес. Сад і пітомнік займалі дзесяткі гектараў. Пецярбург, Варшава і Масква куплялі лябёдкаўскія яблыкі неабмежавана, а на розных выставах Лябёдка атрымвала медалі і дыпломы. Толькі Лябёдка была не шараговай гаспадаркай для гэтага краю, але хутчэй выключэннем. Гэта быў нават не маёнтак, а фабрычнае прадпрыемства — там цэлы час нешта будавалі, рамантавалі машыны, свідравалі артэзіянскія калодзежы.

Мы і нашы суседзі былі памешчыкамі. Але гэты клас быў вельмі розны і няроўны: што па грашах, што па інтэлекце. Былі буйныя землеўладальнікі, былі і сярэднія і былі зусім дробныя, якія адрозніваліся ад сялян хіба тым, што жылі не ў вёсках, а на хутарах. Адукацыя ж часцей за ўсё адпавядала фінансаваму становішчу. Паўстанне 1863 года спустошыла Літву, шмат паўстанцаў загінула, другіх выслалі ў Сібір. Лёс іх быў самы розны. Паколькі было шмат людзей інтэлігентных, скажам, дактары, інжынеры і гэтак далей, то з часам многія нават зрабіліся мільянерамі. Таксама шмат хто вярнуўся пасля амністыі, але іх зямлю альбо сканфіскавалі, альбо *распрадалі розным прайдзісветам* — пераважна царскім афіцэрам, якія найбольш вызначыліся пры падаўленні паўстання. Шляхта была падаўленая і запалоханая, дрыжэла за сваю скуру — тым болей, што забаранілі купляць зямлю. Лепшых забілі ды выслалі, а нехта ўцёк у Еўропу ды Амерыку — і засталіся самыя атупелыя, дый шляхтай іх можна называць вельмі ўмоўна. Мэтай жыцця быў выключна дабрабыт, пры гэтым не зароблены працай ці заслугамі, але падабраны так сабе на дарозе пры выпадку. Уцякалі ад самага дробнага клопату, а жандара і тым больш прыстава баяліся, як агню — і былі іх вечнымі халуямі.

Неяк імператар Мікалай II праязджаў праз нашыя мясціны і спыніўся ў Зэльве ці Наваельні. Паехалі нашы памешчыкі і з імі наш сусед Буткевіч на ўрачыстасць (сын гэтага Буткевіча быў палкоўнікам у корпусе генерала Жалігоўскага ў 1920 годзе. — **А. Ч.**), а быў ён высокага росту, смуглы ды з мангольскімі скуламі. Прыімчаў адразу да нас ў Лябёдку: "Господа! Да я же с самим императором беседовал!!!" Маці спытала — пра што. "Было так. Нас выстроили на перроне, тут выходит государь и идет. Вдруг напротив меня остановился, ткнул пальцем в живот: — Здешний? А я ему: — Так точно, Ваше Величество! А он мне говорит: — Г-хм, м-да...".

Шляхта не бачыла свету за картамі. Пісьменнік Мельхіор Ваньковіч падгаварыў неяк суседзяў паехаць у Парыж на Сусветную выставу, сам купіў білеты і ўсё астатняе. Але сталася так, што ён змушаны быў затрымацца і прыехаў у Парыж праз два дні — уся кампанія сядзела ва ўмоўленым гатэлі, піла віно і рэзалася ў карты; з нумара яны не выходзілі, ні Парыж, ні астатні свет ім былі непатрэбныя. Найбольш каларытнай постаццю з нашых суседзяў быў памешчык па мянушцы Вархоль (баламут, пустазвон. — **А. Ч.**). Неяк у кампаніі ён брыдка абразіў ксяндза, калі ж госці прымусілі прасіць прабачэння, пацалаваў ксяндзу руку, выпрастаўся і сказаў:

— А ўсё ж такі свіння ты, айчульку!

КАРАНІ

Пра сваіх продкаў ведаю мала. Людзі былі ўпартыя і гарачыя, плыў туман у галовах, Кацярына II не шкадавала золата на подкуп, так што ніякай маралі проста не існавала. Але Іваноўскія былі спраўныя, гаспадарныя, таленавітыя і займалі ў Рэчы Паспалітай высокія пасады.

Міхал Іваноўскі быў старастам Мінска і ў вайну з маскалямі 1648-67 гадоў перабраўся ў Коўна, дзе збудаваў касцёл Вітаўта Вялікага, адчынены 30 верасня 1660 года, які стаіць па сённяшні дзень. У 1747 годзе другога Іваноўскага, таксама Міхала, кароль Аўгуст III прызначыў падкаморым усіх каралеўскіх маёнткаў. Шмат Іваноўскіх было ў Брэсце. У мяне захавалася пасведчанне N 3896 ад 9 сакавіка 1848 года за подпісам маршалка шляхты Віленскай губерні: там сказана, што Крыштап Іваноўскі меў маёнтак Забалаць у Навагрудскім ваяводстве і ў 1720 годзе перадаў яго сыну Міхалу, той сыну Дамініку, а той пад апеку сынам Юзафу і Людвіку — тыя ў 1790 годзе прадалі Забалаць князю Радзівілу. Сын Юзафа Тамаш, мой прадзед, купіў невялікі маёнтак Руда-Яворская пад Слонімам, а мой дзед Станіслаў ажаніўся з Антанінай Рыла-Быкоўскай, якая па бацьку атрымала маёнтак Лябёдка на Лідчыне (з гэтых Быкоўскіх спісаны купалаўскі пан Альфрэд з "Паўлінкі". — **А. Ч.**). Лябёдка належала Быкоўскім ажно ад 1510 года; апошнім быў Георгій Андрэевіч Быкоўскі (дарэчы, праваслаўны! — **А. Ч.**), чыя дачка Антаніна выйшла замуж за майго дзеда Станіслава і нарадзіла майго бацьку Леанарда. У маёнтак Лябёдка ўваходзілі вёскі Ваейкаўцы, Верх-Лябёдка, Падсвятыя, Рыбакі і Пацкі — ад апошняй засталася адна назва...

Бацька мой быў чалавек замкнёны, гаварыў мала і рэдка. Лашчыў і распешчваў ён толькі дачку Хэлю, а з чатырма сынамі быў круты і шпаркі — прызнаюся, мы яго даволі доўга баяліся. Леанард Іваноўскі нарадзіўся ў Лябёдцы 20 кастрычніка 1845 года, дзве яго сястры памерлі малымі, памерла і маці; дзед жа мой сынам амаль не займаўся, але яму хапіла розуму паслаць яго вучыцца ў гімназію ў Вільні, што тады было рэдкасцю сярод шляхты. У Вільні бацька жыў на *вуліцы Святога Яна — неяк мы йшлі па горадзе* і ён паказаў мне акно свайго пакоя.

На канікулах Леанард паляваў у наваколлях Лябёдкі на звяроў і птушак; з трафеяў атрымалася цэлая калекцыя. Зробленыя бацькам пудзілы былі на еўрапейскім узроўні, у Вільні яго вучыў француз Вьеннэ, гэта яшчэ з тых, каго запрашалі ў віленскі універсітэт — потым на аснове бацькавай калекцыі я заснаваў у Коўне Заалагічны музей (ён і цяпер існуе. — **А. Ч.**). Леанард часта выязджаў за Нёман у Слонімскі павет, дзе жылі нашы сваякі Луцкевічы (ці не радня Івана ды Антона? — **А. Ч.**).

Бацька скончыў Тэхналагічны інстытут у Пецярбурзе і паехаў у Сібір. Там наш сваяк Юзэф Козель-Паклеўскі, ссыльны паўстанец 1863 года, разбагацеў і меў цэлы скарб: залатыя капальні, параходы, заводы. Бацька атрымаў месца ў вінакурні ў Маймачыне на кітайскай мяжы — спірт ішоў у Кітай, прыбыткі былі выдатныя. Потым бацька жыў у цэнтральнай Расіі ды нарэшце дабіўся высокай пасады ў Пецярбурзе, ён разлічваў восенню 1914 года выйсці ў адстаўку і асесці ў Лябёдцы назусім. Але тут вайна, рэвалюцыя, свет перавярнуўся. Бацька страціў чын, грошы, акцыі і ўсё астатняе, пенсію яму таксама ніхто не плаціў. Памёр ён у 1919 годзе. Маці апавядала — сам я быў на Літве, у Мустэйках, — *што яна запрасіла* з Васілішак кс. Сакалоўскага, але бацька спавядацца адмовіўся наадрэз. Маці ўгаварыла яго проста паразмаўляць з ксяндзом, але толькі за Сакалоўскім зачыніліся дзверы, як пачуўся шалёны крык — бацька і ксёндз сварыліся гэтаксама, як сварыліся ўсё жыццё (гэта ў Іваноўскіх спадчыннае; У XVIII

стагоддзі адзін з іх распарадзіўся раскласці ксяндза на плошчы ў Васілішках і ўласнаручна выюек яго бізуном — і такое было! — **А. Ч.**). Пахавалі бацьку ў Лябёдцы. Перад вайной ён атрымаў дазвол на фамільны склеп і збудаваў яго ў мясцовасці Буянаўшчына за 500 м ад дома — туды правялі дарогу і абсадзілі яе дубамі. У 1940 годзе бальшавікі і мясцовыя людзі ў пошуках золата разламалі труны і раскідалі косці бацькі і маці...

ПЕЦЯРБУРГ

Я скончыў гімназію ў Варшаве і следам за Ежы і Вацлавам паехаў вучыцца ў Пецярбург. У сталіцы было мноства самых розных нацый. Больш культурныя і арганізаваныя — фіны, палякі, латышы, літоўцы, эстонцы — трымаліся разам і стварылі свае культурныя арганізацыі. Літоўцаў у Пецярбурзе было тысяч дваццаць, іх намаганнямі ўзнікла Каталіцкае таварыства, але з часам да яго далучылася шмат палякаў і яны захапілі кіраўніцтва. Таварыства мела сталоўку на Забалканскім праспекце, 20, і паступова там узнік клуб "нярускіх" студэнтаў, дзе дамінавалі палякі і літоўцы. Палякі хутка разбіліся на сацыялістаў і нацыянал-дэмакратаў ды грызліся паміж сабой. Сярод літоўцаў таксама вызначыліся дзве падобныя плыні, але такога антаганізму не было — У 1910 годзе я быў старшынёй літоўскага Таварыства і добра памятаю, што ў нас не было такой сварکы, як у палякаў і асабліва рускіх. Мы імкнуліся перш за ўсё падняць свой культурны ўзровень. Нашы інтэлігенты — а студэнтаў я таксама залічваю да інтэлігенцыі — вельмі часта толькі выглядалі такімі, на самай справе гэта былі вясковыя дзеці. Хоць Пецярбург і даваў вельмі шмат, але многія не выпрымлівалі і не паспявалі. Публічная ці універсітэцкая бібліятэкі былі агульнадаступныя, мы сядзелі там цэлымі днямі; добра памятаю загадчыка універсітэцкага пана Шыпіллу, які сам паходзіў з Літвы і прыязна адносіўся да літоўцаў. Самае важнае было добра вывучыць мову. Мы запрашалі спецыялістаў па гісторыі і культуры Літвы; добра памятаю Вацлаваса Біржышку, у якога гасцяваў у 1904 годзе ў Шаўлях, незабыўным застаўся інжынер Сцяпанас Кайрыс з Укмяргаў, чалавек энцыклапедычных ведаў, сапраўдны інтэлігент і джэнтльмен...

(Цяжка ўтрымацца ад каментарыя! "Паш Шыпілло" — гэта Браніслаў Эпімах-Шыпіла. У Шаўлях нарадзілася жонка Вацлава Іваноўскага Сабіна, якая ў Пецярбурзе жыла на адной кватэры з А. Пашкевіч-Цёткай. Там жа радзіма Івана і Антона Луцкевічаў . Біржышка быў дзеячам літоўскай Тарыбы пры першай нямецкай акупацыі, гэта ад яго А. Луцкевіч атрымаў дазвол на адкрыццё Першай Беларускай гімназіі ў Вільні. А інжынер С. Кайрыс, пазнейшы лідэр літоўскіх сацыял-дэмакратаў і дэпутат Сойма, гэта муж А. Пашкевіч-Цёткі. Цесны наш свет. — **А. Ч.**).

1905 ГОД

Падзкі студзеня 1905 года ў Пецярбурзе (расстрэл на Дварцовай плошчы. — **А. Ч.**) узварухнулі Расію. Студэнты падняліся першымі, ды і прафесары кінулі чытаць лекцыі. Універсітэт і іншыя навучальныя ўстановы былі афіцыйна зачынены. Мой прафесар параіў мне не губляць час, і я паехаў вучыцца ў Парыж... Канца не было відаць расійскаму развалу, але з гэтага скарысталі зняволеныя народы і адваявалі сабе першыя невялікія прывілеі. Пачалі выходзіць літоўскія кнігі і газеты. Былі дзве літоўскія кнігарні, а ў Пецярбурзе Смілга (пазней вядомы бальшавік і паплечнік Л. Троцкага. — **А. Ч.**) выдаваў "Літоўскую газету".

На Літве пачаліся адкрытыя выступленні, рускіх гналі без цырымоній. З цэнтральнай Расіі прыслалі 14 карных рот і 4 швадроны, камандаваў імі генерал Вярба. Начальнік Лібава-Роменскай чыгункі Машкоў нават прасіў біскупаў паўплываць на каталікоў, каб спынілі напады (пасля таго, як баевікі ППС у Дукштах напалі на цягнік, разбілі паштовы вагон і ўзялі касу, а таксама спалілі будынкі на станцыі! — **А. Ч.**). Больш усяго з рэвалюцыі выгадаў касцёл — для Расіі ён быў найменшай небяспекай, таму пасля 1905 года з яго знялі ранейшыя абмежаванні. Касцёл атрымаў дазвол будаваць новыя храмы, а біскупы маглі свабодна візітаваць парафіі — найбольш трыумфальна выглядалі паездкі віленскага біскупа фон Ропа. Але гэта быў трыумф не каталіцтва, а польскасці, паколькі касцёл манапалізавалі палякі. Што датычыць беларускага духу, то ён быў малазаўважны, да таго ж беларусам моцна шкодзіў іх каталіцка-праваслаўны ўдзел.

ТУТЭЙШЫЯ

Якой нацыі былі тутэйшыя людзі? Не буду гаварыць пра буйных землеўладальнікаў, якія гаварылі выключна па-польску, дый каталіцтва атаясамлівалася тут з польскасцю. Сяляне часткай уцягнуліся да рускіх, часткай да палякаў. Калі мясцовага чалавека пыталі пра яго нацыянальнасць, той так і адказваў: тутэйшы. Калі ж такі мясцовы атрымліваў якую-небудзь адукацыю, то з каталіка рабіўся паляк, а з праваслаўнага рускі. Праўда, каталікі лічыліся "вышэй". Вось тыповая размова з вясковым дзядзькам: "Ты якой веры?", "Ат, няма чым хваліцца! Праваслаўны...". Але хоць пры царызме па ўсёй Літве і Беларусі (у арыгінале "Gudijoje", ад слова "гуды"! — **А. Ч.**) былі толькі рускія школы, а лацінскі алфавіт забараняўся вывучаць нават прыватна, усё ж асобныя памешчыкі ўтрымвалі тайныя школы, дзе вучылі па-польску — зрэшты, мэта ўсяе навукі была няхітрая: абы мог чытаць польскі малітоўнік.

На пачатку XX стагоддзя сярод "тутэйшых" Віленскай губерні паявіўся хоць і слабы, але ўсё ж прасвет нацыянальнай свядомасці. Частка інтэлігентаў лічыла сябе беларусамі, праўда, было іх мала — пісалі і друкавалі кніжкі, стварылі культурнае таварыства "Zahlianie sonce u nase wakonce". Беларускія інтэлігенты адразу павінны былі вырашыць вельмі цяжкую задачу: частка іх была каталікамі, частка праваслаўнымі, а таму паўстала пытанне, які ж алфавіт выбраць?! Каталікі стаялі за лацінку, праваслаўныя за кірыліцу, першыя кніжкі па-беларуску выходзілі як адным, так і другім шрыфтам. Гэтак толькі народжаная нацыянальная ідэя раздзіралася на дзве часткі, што вельмі яе аслабляла. Трэба дадаць, што за лацінку агітавалі людзі польскай арыентацыі — памешчыкі, ксяндзы, мяшчане. А вось тыя, хто арыентаваўся на Расію, беларускай культурай увогуле не цікавіліся, таму што лічылі, што абрусачванне беларусаў і ў першую чаргу праваслаўных ужо справа вырашаная...

РЭВАЛЮЦЫЯ Ў ПЕТРАГРАДЗЕ

12 сакавіка 1917 года (альбо 25 лютага па старым стылі. — **А. Ч.**) быў захоплены Арсенал у Петраградзе. Пад вечар я там праходзіў і бачыў мноства салдат і цывільных, пераважна рабочых. З Арсенала выносілі бярэмямі, як дровы, вінтоўкі — новенькія, яшчэ ў вазеліне. Вось каля сцяны стаіць падлетак гадоў трынаццаці з кардоннай скрыняй, поўнай пісталетаў Браўнінга, ды прадае іх амаль задарма ўсім жадаючым. На Неўскім і Ліцейным нават у вайну былі шыкоўныя крамы — і вось асобныя ўжо разрабаваны, перш за ўсё паляўнічыя і спартыўныя. На вуліцах ходзяць абарванцы з дарагімі цудоўнымі стрэльбамі, на снезе ўжо валяюцца страляныя гільзы і пыжы. Надыходзіць чарга вінных крам і складоў — салдаты і цывільныя нясуць бутэлькі дзесяткамі, больш спраўныя наймаюць фурманаў і грузяць у санкі, колькі конь пацягне. Следам — усе астатнія крамы. Вылятаюць дзверы, рассыпаюцца шыбы... Месцамі дворнікі і швейцары пазачынялі брамы ў двары — ад гэтага толькі горш: ламаюць, шукаюць "ворагаў рэвалюцыі" і нарабаваныя ў народа скарбы... Са звярынай нянавісцю ў той дзень нападалі на паліцэйскіх. Потым пайшлі разбіваць лепшыя кватэры на тых жа Ліцейным, Неўскім, на вуліцы Марской — да генералаў, міністраў, дырэктараў і гэтак далей; пры мне генерала ў поўнай форме і пры ўзнагародах выцягнулі на вуліцу і расстралялі на месцы, многіх запіхвалі ў аўтамабілі і адвозілі невядома куды. Найбольш лютавалі матросы.

У першы дзень паўстання яшчэ можна было ўбачыць афіцэра ў форме — на другі ж усе пераапрануліся ў цывільнае. На маіх вачах на Неўскім група рабочых спыніла афіцэра і пачала пра нешта спрачацца; побач ішоў матрос, ён моўчкі ўзяў у рабочага вінтоўку, ударыў афіцэра штыком у жывот і не спяшаючыся пайшоў далей. Рэвалюцыя ў свой першы дзень стала п'янай гулянкай, салдаты найбольш любілі катацца на аўтамабілях і страляць у ліхтары і вітрыны, а таксама спусташаць буфеты і кухні рэстаранаў, якіх за час вайны ў Пецярбурзе стала яшчэ больш, чым перад вайной.

На пачатку рэвалюцыі значная частка грамадства ёй сімпатызавала — было адчуванне нейкай блізасці, як быццам у паветры плыла любоў чалавека да чалавека. Але вельмі хутка гэта змянілася агідай да тэрору супраць выпадковых людзей. У рускага народа і рускай інтэлігенцыі заўсёды былі нейкія крайнасці: да рэвалюцыі большасць інтэлігентаў выступала нават за дыктатуру пралетарыяту — цяпер жа яны ўбачылі ўсе "прелести" гэтай дыктатуры і дружна шарахнуліся назад. Але было позна...

Сярод рэвалюцыянераў былі дзве плыні — бальшавікі і "небальшавікі". "Небальшавікамі" былі інтэлігенты і сяляне, а бальшавікамі матросы, салдаты і рабочыя. Здавалася, што калі ўрадоўцы і служачыя розных устаноў выступяць супраць бальшавікоў і кінуць службу, то дзяржаўны апарат развaліцца і бальшавізм не пройдзе. Але "правыя" не рабілі аніякай работы! Гэта была нейкая багна — бясконцыя спрэчкі, страх за сваё існаванне і нават за свой дабрабыт; асобныя патаемна прапаноўвалі бальшавікам свае паслугі, а тыя ахвотна іх прымалі...

СЛОВА РАЗВІТАННЯ

У добрыя старыя часы... Гэтак пачынаюць апавядаць старыя людзі, якія памятаюць сябе маладымі і здольнымі ў мінулым і якім не падабаецца цяперашняе жыццё. І я схільны да гэтага, але такая рыса не дамінуе ў маім характары. Поспехі культуры, асабліва навукі, бытавыя выгоды, агульная адукаванасць, сацыяльнае забеспячэнне, сучасныя сродкі транспарту — усё гэта добра, а раней гэтага не было. Але ёсць і такое, за што я болей люблю мінулае. Дамы старой Літвы, хутары, вёскі мелі ў сабе штосьці такое, што знікла бясследна. Хаты, крытыя саломай, ужо заімшэлай да зеляні, кругом гаспадарчыя забудовы і абавязкова сады, а перад кожнай хатай кветнік з вішняй ці арабінай, а сцежка выкладзеная пабеленымі каменьчыкамі: гаспадыні страшна ганарыліся сваімі кветнікамі і паміж суседкамі ішла сапраўдная канкурэнцыя...

Я болей люблю пейзаж мінулага — з яго рэкамі, азёрамі, кручамі і ярамі, лугамі, лясамі і балотамі. І мне бліжэй да душы характар таго чалавека, які жыў пад саламянай страхой, еў свой хлеб і пёк яго са сваёй мукі, а муку малоў на сваім млыне, а запіваў гэты хлеб малаком ад сваіх кароў — шчырасць была ў яго сэрцы. Цяперашні чалавек другі — тут мімаволі ўспомніш, што казалі яшчэ ў Рыме: чалавек чалавеку воўк... Калі ты гаворыш з другім чалавекам, то павінен добра падумаць над кожным сваім і яго словамі, каб не зрабіць шкоды сабе і, магчыма, другім. Не пачынай ніколі размовы з незнаёмым, калі не ведаеш, хто гэта — ён можа быць вашым аднадумцам, але не адкрыецца перад вамі з асцярогі, але ён можа трымацца і супрацьлеглых поглядаў, а падаць сябе за аднадумцу, каб высачыць вас і зрабіць адпаведныя высновы. А таму не з кожным можна размаўляць, як душа з душой — хіба што пра заўтрашняе надвор'е... Будзьце хітрымі, не адкрывайце сваю душу, а калі спатрэбіцца, то пастарайцеся выглядаць не тымі, кім вы ёсць на самай справе... Так я гавару, і я ведаю, што гавару. Але таму і жыве ў маім сэрцы смутак па такім часе, калі чалавек чалавеку быў бы толькі чалавекам.

1967 год, Коўна

Надрукавана ў Вільні ў 1994 годзе. Выдавецтва "Вітурыс". Укладальнік Рымантас БУДРЫС. Тыраж 5000. Пераклалі з літоўскай Л. ДАЎГЕЛА і А. ЧОБАТ.

ЗОРКА КЛАЎДЗІІ КАЛІНЫ

ДА 70-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ

Калі вы ніколі не размаўлялі з Клаўдзіяй Калінай, не чыталі яе таленавітых кніг, не чулі, як спявае яна беларускія старадаўнія песні, — вы многае страцілі для сваёй душы.

Была яна і мастаком. Пісала празрыстыя акварэлі, малюнкі гуашшу, жывапісныя карціны алеем.

Па нейкай аналогіі згадваецца навела "Хатняе дзіва" з кнігі для дзяцей К. Каліны "Бабуля Насця, дзед Адам, Петрык і каза Рагуля". Аповесць складаецца з невялікіх, закончаных па форме навел.

Нетрадыцыйная бабуля Насця, чарнавокая прыгажуня, якая насіла круглыя цыганскія завушніцы, была хатняй мастачкай. Яна любіла размалёўваць чыста пабеленую печ. Вось яна сядзіць на зэдліку "і прыкідвае, што дзе мае намаляваць. У такія хвіліны Петрык любіць разглядаць твар сваёй бабулі. Ён у яе яснее, робіцца нейкі нязвыклы, не такі, як заўсёды". І для Петрыка пачынаецца самае цікавае. Ён ледзь паспявае мыць пэндзлікі, якія мачае бабуля то ў адну, то ў другую фарбу. "З-пад яе квачыка распускаюцца пунсовыя ружы, жоўтыя і ружовыя мальвы, сінія астры...

З аднаго боку печы бабуля саджае сойку-стракатку, з другога — удодку-чубатку... Сойка ўся рудая, а крылы, што вясёлка. А ў удодкі хвост веерам, а на галаве не чубок, а карона!"

Зачараванага Петрыка бабуля вучыць маляваць. "І ён бярэ самую чырвоную фарбу і самы тоўсты квачык і малюе кружок. Гэта — сонейка. У яго ёсць вочы, нос, усмешлівы рот, і ад яго ўніз, да бабуліных кветак, цягнуцца агністыя промні". І хлопчык марыць аб тым, як ён сам намалюе на печы дзеда-суседа вялікае сонца. Гэта будзе "Хатняе дзіва". "І няхай яно зычыць адзінокаму дзеду Адаму шмат дабра".

На здымку: Клаўдзія Каліна з дачкой Ірай. 1960 г.

Дабрыня была найпершай прыкметай характару Клаўдзіі Каліны і яе герояў.

Яна ніколі не звяртала ўвагі на неўладкаванасць быту, жыла духоўным жыццём, была чалавекам шматграннага таленту. У свой час скончыла Брэсцкае музычнае вучылішча, была любімай настаўніцай спеваў у школах Брэста, а затым — Мінска. Любоў да песні ўзяла ад маці, Надзеі Данілаўны, якая выдатна спявала. За серабрысты пераліўны голас яе называлі на вёсцы Жаваранкам. Любоў да выхавання дзяцей перадаў Клаве ў спадчыну бацька, якога вельмі паважалі-любілі ў роднай вёсцы Блювінічы Брэсцкага раёна. Канстанцін Антонавіч быў заслужаным настаўнікам Беларусі.

А першым літаратурным настаўнікам К. Каліны стаў Алесь Пальчэўскі. "Я шчаслівая таму, што ўрокі майстэрства мне шчодра дарыў Алесь Восіпавіч Пальчэўскі". Клаўдзія гаварыла аб ім з вялікім замілаваннем. "Не ведаю, ці стала б я пісьменніцай, калі б мне не спрыяла вельмі добразычлівае і строгае, крытычнае вока Алеся Восіпавіча. Першая кніга для малых "Хлопчык-пакідайчык", першая аповесць аб жыцці ў Заходняй Беларусі "Забароненая песня" з'явіліся, дзякуючы яму. Ён вывяраў кожнае слова, асэнсоўваў разам са мной характары герояў, іх думкі і паводзіны".

К. Каліна марыла аб тым, каб напісаць "ціхую аповесць" пра Настаўніка з вялікай літары. Але, на вялікі жаль, гэта засталося ў задумах, як і многае, чаго не паспела зрабіць...

Бязмежная дабрыня Алеся Пальчэўскага супадала з душэўным станам Клаўдзіі Каліны. У яе сэрцы жылі самаахвярнасць і хрысціянскае "всепрощение". Аб гэтым нядаўна мы гутарылі з яе дачкой Ірынай, вельмі падобнай на маці аблічам і манерамі. Толькі Ірына — блакітнавокая, з ільняной галавой. А ў чорнавалосай Клаўдзіі былі цёмна-карыя, загадкавыя вочы. Слухаючы, бывала, яе палескія прыдумкі і легенды, я чамусьці згадвала "Алесю" Купрына. Ірына прынесла нам розныя фотаздымкі, а таксама карціны, напісаныя маці. Гляджу, здзіўляюся: "Няўжо гэта рука самадзейнай мастачкі?" Аказваецца, некалі Клава вучылася ў Кіеўскім мастацкім вучылішчы і выдатныя ўкраінскія мастакі прыкмецілі яе прыродны дар. "Мама любіла дарыць сваім блізкім замалёўкі беларускай прыроды і яркія нацюрморты. Бярозку пад ветрам падарыла мне незадоўга да смерці... Яна была ўвасабленнем дабрыні, клапацілася аб чужых, хворых людзях. Мы сябравалі з мамай, як сёстры. Магу гаварыць пра сваю маці толькі сэрцам, а не словамі".

Казкі К. Каліны "Каляровыя месяцы" сталі любімай кнігай дзяцей. Для кожнага месяца пісьменніца знаходзіла свае рытмы, мелодыю і колеры.

"Месяц Верасень багаты — залатыя ў яго шаты... Ідзе Верасень лесам, прыбірае дрэвы ў дарагія ўборы: бярэзінку — у золата, асіну — у чырвань, дуб упрыгожыў меддзю." І для травы сухой і пажоўклай знайшоў Верасень новыя фарбы. "Строс Верасень з дрэў буйную расу — і дзіва! Упалі да камлёў зялёных сосен ды залатых бяроз драбнюткія званочкі. Зацвілі верасы".

Кнігу казак К. Каліны гарманічна аформіў мастак І. Капелян. Ён быў мужам Клаўдзіі. Вялікая любоў і творчая дружба свяцілі гэтым людзям нямала гадоў. Іх разлучылі складаныя абставіны жыцця.

У маленькім пакойчыку месцілася пяць чалавек. К. Каліна пісала ўсе свае кнігі ў цеснай кухні. У мужа не было майстэрні, не было пэўных заробкаў і магчымасцей выстаўляцца. Ён вырашыў стаць "шукальнікам шчасця". Клава адмовілася ад гэтых планаў: "Я не прыжывуся на чужой зямлі. Тут мае карані..." Клава вельмі цяжка перажывала сваю асабістую драму. І калі муж недзе там ажаніўся, яна не крыўдавала і з нейкай пяшчотай казала пра тую, другую: "Я палюбіла яе за тое, што яна — побач з ім, беражэ яго.." Любоўю да чалавека, спачуваннем чалавеку прасякнуты творы К. Каліны, напісаныя сакавітай беларускай мовай: "Маці і сын", "Світанак", "Бурштынавыя пацеркі", "Крылаты конь", кнігі для дзяцей, аб якіх ішла гутарка вышэй, і апошняя, ужо не ўбачаная пісьменніцай — "Першы раз у першы клас".

Таленавітая творчасць К. Каліны не знаходзіцца навідавоку і не надта заўважаецца крытыкай. І ўсё ж! У. Дамашэвіч укладае цяпер кнігу выбраных твораў пісьменніцы. Ю. Канэ даследавала яе творы, перакладала іх на рускую мову.

...Нечакана на Клаву навалілася вельмі цяжкая хвароба. Перанесла дзве складаныя аперацыі, дні і ночы ў рэанімацыі. Потым усё нібыта наладзілася. Клава жыла ўжо ў сваёй, асобнай кватэры на Вяснянцы. Пісала новую аповесць. Тэма вайны і міру жыла ў яе сэрцы. Прыязджала да нас, чытала рукапіс услых, прыслухоўвалася да кожнай заўвагі. Аповесць абяцала быць захапляючай. Прачытае Клава некалькі старонак, а пасля падыдзе да піяніна: "А цяпер паспяваем!" І мы спявалі дуэтам "Купалінку", "Што за месяц, што за ясны", "А ў полі вярба", "Ой да ты калінніца, ой, да ты малінніца..." Мой муж жартаваў: "Ну, Каліна-маліна, апошняя песня пра вас складзена".

Хто б мог падумаць, што рэцыдыў праклятай хваробы падкрадзецца да Клавы і гэта ўжо будзе назаўсёды...

Клава горача верыла ў Бога, верыла ў несмяротнасць чалавека. Здаецца, што дзесьці ў небе гарыць трапяткая зорачка Клаўдзіі Каліны.

Эдзі АГНЯЦВЕТ

Раман Кароткін — малады мастак-манументаліст, выпускнік Беларускай акадэміі мастацтваў 1995 г. Ён належыць да новай генерацыі мастакоў, якія не надта спяшаюцца зведаць спакусы моды, але паслядоўна і цэльна, па-за межамі штодзённай мітрэнгі шукаюць свой шлях у мастацтве.

Гутарка з Раманам, якую прапаную ўвазе чытачоў "ЛіМа", усчалася неяк сама сабою, са звычайнай сяброўскай размовы...

Н. Р.

...У МЯНЕ ЁСЦЬ ГЛЕБА ПАД НАГАМІ

— Раман, у чэрвені гэтага года ты атрымаў дыплом мастака-манументаліста. Засталіся ў мінулым шэсць год вучобы, упартая і цяжкая праца над дыпломным праектам, які ўразіў не толькі сапраўды манументальным маштабам, але і высокім эстэтычным і інтэлектуальным узроўнем. Твой габелен — "Арфей" — гэта нечаканасць ва ўсіх адносінах: і ў выбары тэмы, і ў тэхніцы выканання...

— Выбар тэмы і тэхнікі, распрацоўка першых эскізаў супалі ў часе з маёй працай у майстэрні Аляксандра Кішчанкі. Тры гады побач з майстрам не маглі прайсці бясследна. Я набыў не толькі чыста прафесійны вопыт. Шмат карысці мне прынеслі асабістыя зносіны з мэтрам. Распрацаваны ім творчы метад мог бы стаць падмуркам цэлай школы манументальнага габелена. Таму пытанне з выбарам матэрыялу вырашылася само сабою.

— Значыць, пераемнасць у мастацтве — рэч не проста важная, але вызначальная для фармавання мастака?

— Я разумею, чаму ты спытала аб гэтым. Прэтэнзія на самабытнасць зараз у модзе, асабліва ў маладзёжным асяроддзі. Але, як паказвае вопыт, суб'ектыўныя амбіцыі вельмі хутка вычэрпваюцца і мастак застаецца сам-насам з каласальным спусташэннем. Ведаеш, без пераемнасці, без цесных зносін настаўніка і вучня няма ні мінулага, ні будучага ў мастацтве. І я ўдзячны лёсу, што мой настаўнік — рэальная асоба, мой сучаснік, а не замежныя каталогі, што выпадкова трапілі ў рукі. Сёння я пакінуў майстэрню Кішчанкі, ніхто не перашкаджае мне шукаць сябе, але ў мяне ёсць глеба пад нагамі.

— Нечаканая для нашых дзён пазіцыя. Кішчанка — прыхільнік выхаду ўсялякай тэмы на агульнасусветны ўзровень гучання. Таму ты і звярнуўся да старажытнагрэчаскай міфалогіі?

— Тэма майго габелена абумоўлена еўрапейскай культурнай традыцыяй. Практыка сусветнага мастацтва сведчыць, што мастакі даволі часта звярталіся да антычнай культуры, а пачынаючы з сярэдзіны XIX стагоддзя цікавасць да класікі робіцца сімптаматычнай. Накшталт лермантаўскага арфы-нутага гладыятара, адукаваная Еўропа накіроўвае позірк на сваю "юность светлую, исполненную сил..."

Асабіста мне выбар класічнага сюжэта дае магчымасць знаходзіцца ў кантэксце сусветнай мастацкай культуры і такім чынам вырашаць праблему разумення мастака гледачом.

— Ты лічыш гэту праблему актуальнай?

— Безумоўна! Пагадзіся, што сёння, як ніколі, страчаны кантакт паміж мастаком (творам мастацтва) і гледачом. Існуе непераадольны бар'ер і, такім чынам, мастацтва страчвае сваю сацыяльную функцыю.

— ?..

— Так-так, я маю на ўвазе моц уздзеяння мастацтва на чалавека, і, як вынік, на грамадства. Устрымаемся ад банальных цытат, але мастацтва здольна многае змяніць. Сёння ж яно не накіроўвае свой патэнцыял у гэтае рэчышча і мае характар гэткага мастакоўскага "міжсабойчыка". Мой габелен задуманы як алтар мастацтва, у цэнтры якога — мастак, пясняр, да якога імкнецца ўсё жывое: жывёлы, птушкі, расліны. Такім чынам ствараецца метафізічны будынак гарманічнага свету. Архітэктура светастварэння (неба, зямля, вада) у архітэктуры штодзённасці...

— Дарэчы, што ўяўляе сабою архітэктурная сітуацыя, якую ты выбраў для габелена?

— Гэта — праект еўрапейскага культурнага цэнтра. Агромністае светлае памяшканне са шклянога столлю. Над цэнтральнай лесвіцай — ніша чатырохметровай вышыні. Што яшчэ трэба для манументаліста? Ідэальная архітэктура для ідэальнага габелена.

— Габелен заўсёды лічыўся сферай дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва. Як ты лічыш, у чым розніца паміж манументальным і "камерным" габеленам? У чым розніца крытэрыяў іх ацэнкі?

— Яны адрозніваюцца, як опера і раманс, напрыклад. Але і тое, і другое — музыка.

Кампазіцыя і структура манументальнага твора заўсёды абумоўлена архітэктурным асяроддзем. Тым часам, станковае ці ўжытковае мастацтва цалкам залежыць ад інтуіцыі мастака і ўласцівасцей матэрыялу. Гэтым прынцыповым адрозненнем можна растлумачыць імкненне манументальнага мастацтва да канструктыўнасці пластычнай мовы.

Што да мяне, то сама архітэктура паспрыяла развіццю ідэі алтарнага вобраза праз кампазіцыю габелена. Да таго ж, каб падкрэсліць уласцівасці архітэктуры, я падзяляю плоскасць габелена стылізаванымі аркамі і рамамі.

— На фрагменце габелена выткана незразумелае словазлучэнне: "Прастора крозаў". Што яно азначае?

— Гэта — славеснае ўвасабленне канцэпцыі, якую я развіваю. Этымалогію гэтага словазлучэння трэба шукаць у слоўніку В. Ластоўскага. Ён прапануе дзеяслоў "крозіць" як аналаг расійскага "грезить", "мечтать". Ад яго я ўтварыў слова "кроза". Такім чынам, "прастора крозаў" — гэта "пространство грёз". Галоўная ідэя гэтай канцэпцыі — у стварэнні нейкага жаданага, але недасягальнага свету. Свету, якога не існуе ў банальнай свядомасці. Гэта, на маю думку, і ёсць ідэя мастацтва ў цэлым.

— Атрымліваецца, што пакуль сучаснае мастацтва б'ецца ў апакаліпсічных рэфлексіях, ты ўпарта шукаеш недасягальны ідэал?

— Так. Бо я — частка свайго народа, які заўсёды марыў аб "райскім садзе". Я хацеў бы працягваць гэтую пазітыўную тэндэнцыю. Думаю, будучае — за Стварэннем. Разбурэння ўжо досыць.

Гутарыла Надзея РАМАНАВА

Фрагмент габелена "Арфей".

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

У мінскім мікрараёне "Усход" для новых гмахаў архітэктар задумаў фрэскі на тарцах і сады на дахах. Было ў гэтым нешта рамантычнае і разам з тым утапічнае. Ну якія там сады, калі на паверхах няма вады, і ці ўпрыгожаць мазаікі экстэр'ера ўбогія кватэры? "Што вы — парадны ўезд з Масквы!.." І панеслася на злом галавы... Няма цяпер на гмахах ніводнага саду, лупяцца фрэскі на "ўрачыстых" фасадах.

●

Зямля пад белымі крыламі, зямля вайны пад дахамі, зямля дзе, па летапісах, "головы снопами стелють", зямля наша — перадполле, тунель між усходам і захадам, і дасюль не відаць на зямлі гэтай святла ў канцы тунеля.

●

— І Нерону публіка была даспадобы. — Якія тут могуць быць паралелі? — А тыя, што калі не ўключыш "тэлік", заўжды на экране адна асоба. — Сябрук, не сыходзяцца каардынаты, тэлевізар не скарыстоўваў імператар, Нерон і так увайшоў у аналы. — А іншаму, бачыш, канала мала...

●

Праўда з прыдумкай сяброўкі, і ёсць у фантазій аснова. Літфонд, кажуць, выдаў пуцёўкі пляменніцы Ільфа з Пятровым. Бібліятэкарка, панізіўшы голас, цнатліва паведамляла: у яе ўлюбляліся Колас і адначасова Купала. Тэатр у музейнай зале выставіў даёнку, з якой упершыню сыгралі "Лявоніху" Макаёнка. "Лявоніха" не старэе, ды зніклі партрэты Андрэя. Сведкі, рэаліі, згадкі... Бойцеся, людзі, нашчадкаў!

●

Згодная, вершы шэрыя, але праявi манеры, пастаўся да дамы з даверам, скажы: "жамчужна-шэрыя". Іншая ж матэрыя! Напіша тады: "Заслужана мяне называлі жамчужнаю".

●

Калі змагацца, дык з тым, што несправядліва, супраць таго, што ненавідзім здавён. Ну якое будучае ў "Партыі аматараў піва", будучае — за "Партыяй праціўнікаў санітарных дзён"!

●

Вярблюд пралез у ігольнае вушка? Не дзіва. Дзіва, што такую іголку знайшлі ў стозе сена!

●

З габрэйскага фальклору. Калі благое, што адбываецца з намі, бачым тады ў снах, — дык хіба гэта жыццё? Купа гразі, сны ва ўсякім разе.

●

— Бачыў прыхільніка маралі, у якога фігавы лісток быў прышпілены да порткаў. — Нічога страшнага. — Так, але ён абвінавачвае ў распусце ўсіх, хто такога лістка не мае.

●

Ёсць словы, што цалкам належаць жанчынам. Вазьміце хаця б рамантычнае "знічка". А іншае слоўца, ці ж гэта па чыну, калі пра мужчыну гавораць "істэрычка"? Жанчын цяпер і ў футболе да чорта, а як пра жанчыну скажаш "форвард"?

ЛіМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ
Саюз беларускіх пісьменнікаў; Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь; калектыў рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ — *першы намеснік галоўнага рэдактара,*
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП — *намеснік галоўнага рэдактара*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 332-204
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра "ЛіМ"
Апаратныя сродкі і тэхнічная падтрымка — фірма "Дайнова"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 6459.
Нумар падпісаны 1.11.1995 г.
Заказ 5581

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12